

mesa Yaşam

FOTOĞRAFLARIN ÖTESİNDE: Alışılmışın Dışında Bir Japonya

Tarih · Mimari · Gezi · Turizm · Arkeoloji · Kent Belleği · Edebiyat · Sanat · Teknoloji · Çevre

| 30 AĞUSTOS Türk Milleti İçin Milat | HİCAZ DEMİRYOLU Toplumsal Yaşamımıza Çok Yönlü Yansımalarıyla Sıra Dışı Bir Proje |
FOTOĞRAFLARIN ÖTESİNDE: Alışılmışın Dışında Bir Japonya | Film Platosu, Gastronomi ve Kültür Merkezi ŞİMDİ URLA ZAMANI |
KLAZOMENAI, İYON KENTLERİNİN ARKEOLOJİK HAFIZASI | Büyükkada'nın Hüznünlü Simgesi BÜYÜKADA RUM YETİMHA NESİ |
LE PROCOPE Paris'in "En Eski" ve "En Devrimci" Kafesi | Büyük Rus Yazarların İzinde ST. PETERSBURG | AYFER TUNÇ'TAN ANNEMİN
UYURGEZER GECELERİ | 'Papirüs'ten 'Codex'e, Basılı Kitaptan Sesli Kitaba: DİJİTALLEŞEN DÜNYA VE KÜLTÜREL MANİPÜLASYON | Doğa
Gezilerinde Yeni Rehberimiz: YAPAY ZEKÂ | GÜNEŞİN ARMAGANI BEDAVA ELEKTRİK! | MESAJANDA |

Avrupa'nın ilk
wellness rezidansı
mesa casa
WELL

KENT Etiler, İstanbul

MESA YAŞAM Sayı: 108
Eylül Ekim Kasım Aralık 2026

İmtiyaz Sahibi

MESA Holding A. Ş. adına
Erhan Boysanoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Su Korkmaz

Yayın Kurulu

Mert Boysanoğlu, Su Korkmaz, Uğur Büke

Yayın Hazırlığı

Büke Yayıncılık
Altievler Mah. Kumsal Sok. No: 120 Narlidere / İzmir
T: +90 232 238 22 29 / +90 532 593 53 78
buke1942@gmail.com

Katkıda Bulunanlar

Arzu Çakır Morin (Paris), Cem Erciyes
Elif Key (New York), Türey Köse

Tasarım

Tunca Erciyes

Baskı

PROMAT BASIM YAYIN SAN. LTD. ŞTİ.
Orhangazi Mahallesi 1673. Sokak No: 34
Esenyurt, 34510 İstanbul
T: +90 212 622 63 63 / F: +90 212 605 07 98

Adres

MESA HOLDİNG A. Ş.
Koru Mahallesi, İhlamur Cad. No: 2
Çayyolu, 06810 Çankaya / Ankara
T: +90 312 291 50 00 / F: +90 312 240 09 99
info@mesa.com.tr

www.mesa.com.tr

Mesa Yaşam uygulamamızı
QR kod ile telefonunuza
indirebilirsiniz.

MESA DOSTLARINA MERHABA,

Ali Özgentürk'ün yönettiği -Cengiz Aytmatov'un kitabından uyarlanan- *Selvi Boylum Al Yazmalım* filmi bir Yeşilçam klasiği. Filmin sonunda Asya'yı canlandıran Türkan Şoray, tutkuyla aşık olduğu İlyas (Kadir İnanır) yerine kendisine ve çocuğuna sahip çıkan, emek veren Cemşit'i (Ahmet Mekin) seçer. Buradaki "*Sevgi neydi? Sevgi iyilikti, dostluktu, sevgi emekti...*" repliği belleklerimize kazındı. İşte o filmde İlyas'ı canlandıran Kadir İnanır bir süre önce aramızdan ayrıldı. Filmlerinde, canlandırdığı karakterlerde yaşayacak. Değerli şair Ahmet Telli de "*gitti*"! "*Acının tutanakçısı*"ydı ama *umudu karartmadan...*" O'nu da kendi dizeleriyle uğurluyoruz: *Gidersen yıkılır bu kent / kuşlar da gider...*

Sadece üzücü haberler yok, iyi haberler de var. PEN International Başkanı, yazar Burhan Sönmez Hemingway Ödülleri kapsamında verilen "*Çağımızın Tanığı*" ödülüne layık görüldü. A Milli Kadın Voleybol Takımı yine yüzümüzü güldürdü. 2025 FIVB Milletler Ligi finalinde Brezilya'yı yenerek şampiyon oldu. Ardından ikinci kez (2023'ten sonra) Avrupa şampiyonu oldular. Göçmen kuşların yollara düştüğü, yazın geride kaldığı bu sonbahar günlerinde yeni bir sayıyla karşınıza çıkıyoruz. Haydi, birlikte okuyalım:

Büyük Taarruz, yakın tarihimizin en önemli sayfalarından biri. 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz, 18 Eylül 1922'de Anadolu'yu son Yunan askerinin terk edişine kadar sürdü. Kocatepe'de, Dumlupınar'da yazılan bu tarihin sayfalarını hep birlikte çevirelim.

Bazı büyük projelerle tarih yazılır ya da bu projeler tarihe geçer, Hicaz Hattı gibi. Bu demiryolu projesi zamanın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamını etkiledi, derin izler bıraktı. Bir projenin arkasında tarihi bir yolculuğa çıkalım.

Japonya, Uzak Doğu'nun masalsı ülkesi olarak hep çarpıcı fotoğraflarla gözümüzün önüne gelir. Planların, programların, fotoğrafların ötesinde tesadüflerle,

hoş anılarla yaşanmış bir Japonya gezisinden izlenimler var sayfalarımızda...

Urla, gözde bir turizm adresi. Bir çok filmin, dizinin platosu. Nasıl olmasın? Deniz, güneş, eğlence, gastronomi, arkeoloji ve kültür merkezi olarak ziyaretçilere zengin seçenekler sunuyor. Urla'nın dar, sürprizli sokaklarında birlikte dolaşalım.

Urla'ya gelmişken, MÖ 5. binyıla kadar geriye giden iskân tarihiyle, uzun ve köklü geçmişle zengin bir tarihe ev sahipliği yapan Klazomenai antik kentine gitmeden olmaz. Kazılar hakkında bilgilenirken, tarihin katmanları adım adım önünüzde açılacak.

Büyükada Rum Yetimhanesi, adanın hüznü bir simgesi. Giderek eriyip yok olmaya başlayan yetimhane, artık otel olacak. Rum Cemaati için kendi içlerindeki dayanışma ve şefkati, Türkiye'de bıraktıkları görkemli kültürel mirası simgeleyen bu binanın tarihine bir uzanalım...

Le Procope; Paris'in "en eski" ve "en devrimci" kafesi. 1686'dan bu yana ayakta olan bu kafe, hem bir müze hem de bir hafıza mekânı. Birlikte ziyaret edip bir kahve içelim!

Artık dünyayı gezenler sadece "yer" görmüyor.

Bazen de büyük yazarların peşinde iz sürüyor. St. Petersburg sokaklarında Puşkin, Tolstoy, Gogol ve Dostoyevski'nin edebi izlerinin peşinde bir yolculuğa hazır mısınız?

Ayfer Tunç'ın son kitabı *Annemin Uyurgezer Geceleri*. Bu kitapta okur cumhuriyet tarihinden kadın portreleriyle yüzleşiyor.

Yazılı kitabın sonu mu geliyor? Yapay zekâ sonrası kitabın geleceği ne olacak? Zoom Books adlı Kanadalı bir şirketin dünya çapındaki ikinci el kitapçılardan binlerce eski, az satan kitabı satın alarak yapay zekâ modellerini eğittiği ve sonrasında bu kitapları parçalayarak yok ettiği ortaya çıktı. Tartışmalar ve bir "sahaf/yazar"ın öngörülerini sayfalarımızda.

Doğa gezilerinde karşımıza çıkan çalıların, bitkilerin, ağaçların, kuşların, böceklerin adını merak ederiz. Artık işimiz daha kolay, yeni rehberimiz yapay zekâ!

Avustralya'da güneş panellerinin sayısı patladı, bunu güneş pilleri takip etti. Artık, Avustralya'nın en büyük elektrik santrali çatılara taşındı. Gelecek yıl her gün öğle saatlerinde üç saat elektrik bedava olacak!

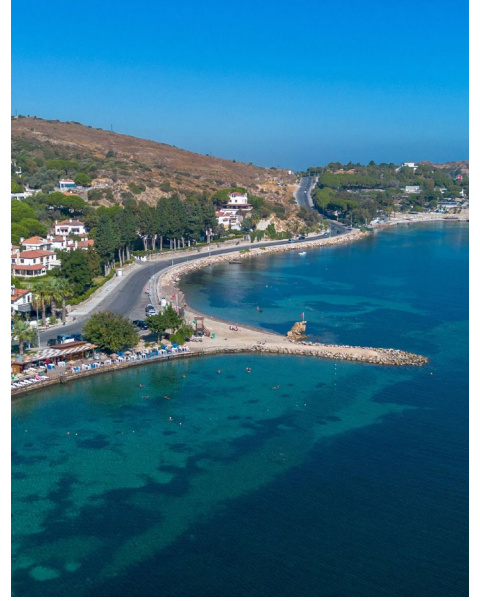
MesAjanda'da bir dizi etkinlik duyurusu, haberi var.

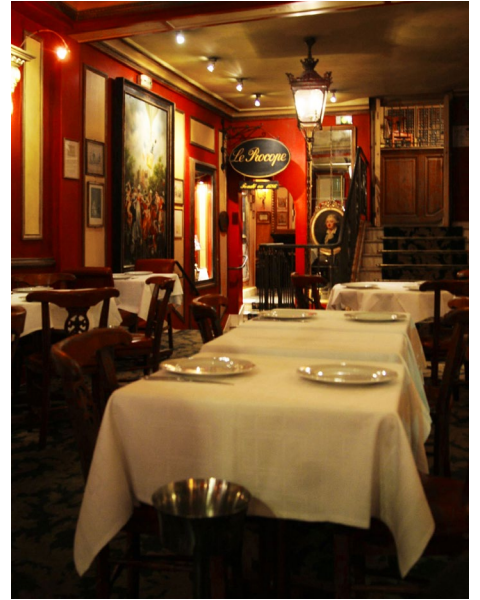
⚡ Büyükada Rum Yetimhanesi

İÇİNDEKİLER

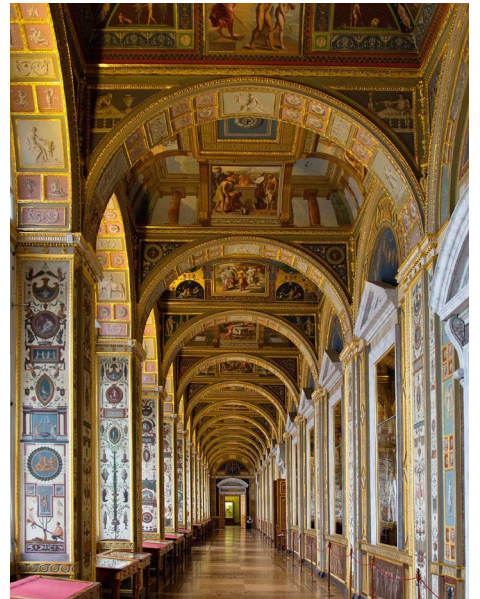
- 08 ——— 30 AĞUSTOS
Türk Milleti İçin Milat
YAZI HAKKI UYAR
- 14 ——— HİCAZ DEMİRYOLU
Toplumsal Yaşamımıza Çok Yönlü Yansımalarıyla Sıra Dışı Bir Proje
YAZI SELÇUK ALTEN
- 20 ——— FOTOĞRAFLARIN ÖTESİNDE:
Alışılmışın Dışında Bir Japonya
YAZI SERA ŞİRİN GÖKTAŞ
- 26 ——— Film Platosu, Gastronomi ve Kültür Merkezi
ŞİMDİ URLA ZAMANI...
YAZI TUNÇ ERCİYES
- 30 ——— KLAZOMENAI, İYON KENTLERİNİN
ARKEOLOJİK HAFIZASI
SÖYLEŞİ BERRİN TUNCEL
- 36 ——— Büyükada'nın Hüzünlü Simgesi
BÜYÜKADA RUM YETİMhanesi
YAZI CEM ERCİYES
- 40 ——— LE PROCOPE
Paris'in "En Eski" ve "En Devrimci" Kafesi
YAZI ARZU MORİN
- 44 ——— Büyük Rus Yazarların İzinde
ST. PETERSBURG
YAZI TÜREY KÖSE
- 50 ——— AYFER TUNÇ'TAN ANNEMİN
UYURGEZER GECELERİ
YAZI ASUMAN KAFAOĞLU- BÜKE
- 52 ——— 'Papirüs'ten 'Codex'e, Basılı Kitaptan Sesli Kitaba:
DİJİTALLEŞEN DÜNYA VE KÜLTÜREL MANİPÜLASYON
YAZI ÜMİT NAR
- 56 ——— Doğa Gezilerinde Yeni Rehberimiz:
YAPAY ZEKÂ
YAZI DENİZ DOĞALI
- 60 ——— GÜNEŞİN ARMAĞANI
BEDAVA ELEKTRİK!
YAZI İSMAİL KAYHAN
- 64 ——— MESAJANDA

Urla, İzmir

Le Procope, Paris

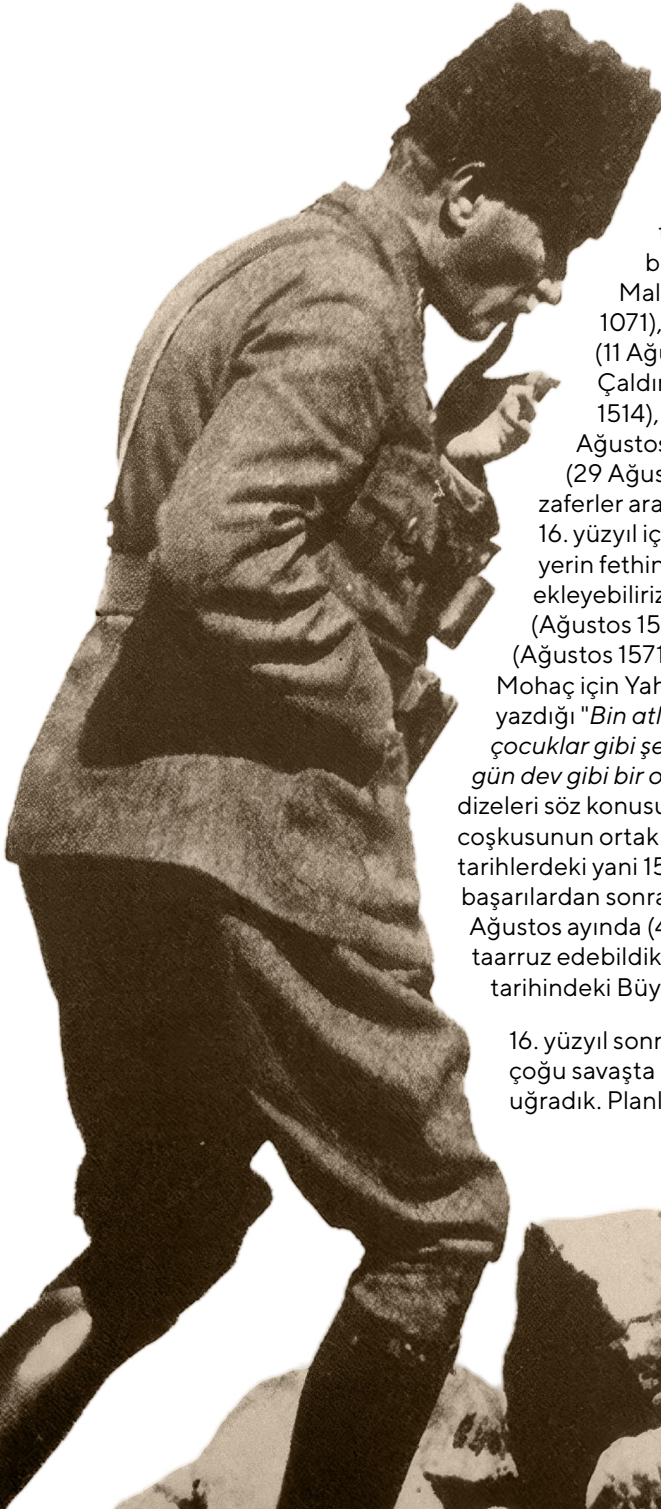
Ermitaj Müzesi, St. Petersburg

30 AĞUSTOS

Türk Milleti İçin Milat

YAZI
HAKKI UYAR (*)

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz, 18 Eylül 1922'de Anadolu'yu son Yunan askerinin terk edişine kadar sürdü. Büyük Taarruz'un iki önemli dönüm noktası vardır. Birincisi 30 Ağustos'taki Dumlupınar (Başkomutan) Meydan Savaşı, ikincisi ise İzmir'in kurtuluşudur.

Ağustos Ayı Türk tarihinde askeri başarıların ayıdır. Malazgirt (26 Ağustos 1071), Otlukbeli (11 Ağustos 1473), Çaldıran (23 Ağustos 1514), Mercidabık (24 Ağustos 1516) ve Mohaç (29 Ağustos 1526) bu zaferler arasında sayılabilir. 16. yüzyıl içerisinde iki yerin fethini de bunlara ekleyebiliriz: Belgrad (Ağustos 1521) ve Kıbrıs (Ağustos 1571). Bu zaferlerden Mohaç için Yahya Kemal'in yazdığı "*Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik / Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik*" dizeleri söz konusu zaferlerin coşkusunun ortak ifadesi gibidir. Bu tarihlerdeki yani 1500'lerdeki askeri başarılarından sonra ancak 1922'de Ağustos ayında (400 yıl sonra) taarruz edebildik: 26 Ağustos 1922 tarihindeki Büyük Taarruz.

16. yüzyıl sonrasında yaptığımız çoğu savaşta ağır yenilgiye uğradık. Planlı bir geri çekilme

yapamadık, bu geri çekilmeler bozgun şeklinde gerçekleşti. Viyana'dan (1683) Birinci Balkan Savaşı'na (1912) kadar. Askeri olarak geri çekilmenin demografik sonuçları da oldu. Terk edilen topraklardan içeriye göç: Kırım, Balkanlar ve Kafkasya. Bu içeriye doğru göç 150 yıl boyunca sürdü (1774-1923).

Geri çekilirken bozguna uğramamayı başardığımız istisnai savaşlardan biri 1921'deki Eskişehir-Kütahya Savaşları idi. Atatürk, orduyu dağılmadan ve bozguna uğramadan Sakarya nehrinin doğusuna çekti. Bir ay içerisinde de Yunan ordusu durduruldu. 1683'te başlayan geri çekilme 1921'de sona erdi (238 yıl): Avrupa'nın ortasından Anadolu'nun ortasına kadar geri çekildikten sonra...

Evet, buraya nasıl geldik?

Osmanlı hiç şüphesiz uzun ömrü ve yayıldığı geniş coğrafya nedeniyle Türk ve İslam tarihinin en büyük imparatorluğudur. Batı'nın insan kaynakları, sermaye birikimi ve üretim kapasitesi açısından üstünlüğüne rağmen

Türk tarihinde Ağustos ayına denk düşen askerî başarılar

Malazgirt Savaşı
26 Ağustos 1071

Otlukbeli Savaşı
11 Ağustos 1473

Çaldıran Savaşı
23 Ağustos 1514

Mercidabak Savaşı
24 Ağustos 1516

Belgrad'ın Fethi
29 Ağustos 1521

Mohaç Meydan Muharebesi
29 Ağustos 1526

Kıbrıs'ın Fethi
1 Ağustos 1571

Büyük Taarruz
26 Ağustos 1922

Viyana önlerine kadar gidebilmiş; Avrupa'nın yanı sıra Asya ve Afrika'da geniş toprakları kontrol edebilmişti. Bir tür "Pax Ottomana" (Osmanlı Barışı) yaratabilmişti. 16. yüzyıldan sonra da Batı'nın yayılmasına en uzun süre direnebilen yine Osmanlı oldu. Ama fethettiği koca koca ülkeleri son birkaç yüzyılda arka arkaya kaybetmeye başladı. Sofya, Manastır, Selanik, Belgrad, Budapeşte, Bağdat, Halep, Kahire, Mekke ve Medine gibi şehirler; Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Yunanistan, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Suriye, Irak, Lübnan, Mısır, Tunus, Cezayir gibi ülkeler; Kıbrıs, Girit gibi adalar birer birer yitirildi.

1453'te Fatih'in fethettiği İstanbul'un fethini her 29 Mayıs'ta kutlayabiliyorsak bunu Kurtuluş Savaşı'nın başarılmasına ve Lozan'ın ardından 6 Ekim 1923'te İstanbul'un kurtarılmasına borçluyuz. Kurtuluş olmasaydı, fetih de kutlanamayacaktı; unutulup gidecekti. Tarihin tozlu sayfaları arasına karışacaktı. Benzer bir durum İzmir için de geçerlidir. Gerçi, İzmir'in fethedildiği tarih -ay ve gün itibarıyla- bilinmemektedir. Ancak 25 Mart diye bir tarih üretildiyse de bu tarih tutmadı. 9 Eylül ise, İzmir'in kurtuluşunun ötesinde ülkenin kurtuluşunu da simgelemektedir. Diğer taraftan İzmir, Yunan için Megali İdea'nın gömüldüğü yerdir.

Büyük Taarruz öncesi hazırlık

Büyük Taarruz öncesinde ülkede önemli bir çoğunluk, düşmanı yenebileceğimize, denize dökülebileceğimize inanmıyordu. İstanbul Hükûmeti Sevr'i imzalayıp direnmekten vazgeçti ve kendilerini İngiltere'nin insafına terk etti. Anadolu direnişinin önde gelen isimleri bile -Atatürk ve az sayıda insan hariç- taarruz yapabileceğimize çok da inanmıyordu. Önemli bir kesim, göstermelik de olsa taarruz yapmaktan yanaydı. Atatürk ise sonuç alınamayacak bir taarruza karşıydı. İki hedefi; tam bağımsızlık ve Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek kolay da değildi. Elde avuçta yoktu. Tekâlif-i Milliye (milli yükümlülükler, vergiler) emirlerini hatırlayalım. Bu emirlerle halkın elinde ne var ne yoksa alınmıştı. Aslında bu Osmanlı'nın neden çöktüğünün açık bir göstergesiydi. Büyük Taarruz öncesinde silah olarak görece daha donanımlı hale geldik. Sakarya ile Büyük Taarruz arasında ekseri donanım ve teçhizat bakımından büyük bir ilerleme kaydettik. Bununla birlikte Yunan ordusu karşısında sadece iki üstünlüğümüz olduğunu söylemek gerekir. Bunların birincisi Türk kurmay subaylarının savaş deneyimi, ikincisi ise süvari gücüydü. Büyük Taarruz'daki süvari gücü dünya savaş tarihinde belirleyici olan son süvari gücüdür. Artık savaş sahnesine çıkan tanklar karşısında süvarinin bir başarı imkânı yoktu.

Türk Kurtuluş Savaşı sırasında süvarilerin atlarını nallayacak nalbant yoktu. Bu nedenle Ankara'da nalbant okulu açıldı. Asker ve silah itibarıyla Büyük Taarruz öncesinde Yunan ordusuyla eşit konuma aşağı yukarı yaklaştık. Ancak uçak, kamyon, otomobil vs. itibarıyla Yunan ordusunun açık bir üstünlüğü vardı. Taarruz edecek gücün taarruz edilen güçten iki kat üstün olması başarıyı garantiye almak açısından önemli olsa da bizim böyle bir şansımız yoktu. 700 km'lik Türk-Yunan cephe hattının tümünden saldırı yapma imkânımız da yoktu. O nedenle saldırının, saldırılan yerin ve saldırı zamanının sürpriz olması bir zorunluluktan.

Neden saldırılmadığına ilişkin eleştirileri Atatürk, eldeki imkânları boşa harcamanın, kesin sonuç alınmayacak bir saldırı yapmanın hiç yapmaktan daha kötü olduğu itirazıyla cevapladı. Eksiklerin giderilmesi, ordunun eğitiminin tamamlanması, Taarruz'un Afyon'un güneyinden 30-40 km'lik bir hattan yapılması kararı verildiğinde buraya 90 bin kişilik bir kuvvet gizlice ve geceleri aktarıldı. Bu noktada Afyon ovasına hâkim Kocatepe'nin, Türk ordusunun elinde olması büyük bir şans, büyük bir avantajdı. Kuzeyden de şaşırtma amacıyla bir saldırı da yapılacaktı ve böylece kuzeydeki düşman kuvvetlerinin güneye kaydırılması önlenecekti.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Büyük Taarruz ⚡ hazırlıkları kapsamında Batı Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu Akşehir'e gelişi. 23 Temmuz 1922.

⚡ Kemalettin Sami Bey, İsmet Paşa, Yakup Şevki Paşa ve Kâzım Paşa, Akşehir'deki kolordular arası futbol maçını izlerken. 28 Temmuz 1922.

Saldırı hazırlıkları büyük bir gizlilikle yürütüldü. Hem iç hem de dış kamuoyunda Türk ordusunun saldıramayacağına yönelik sahip olunan inanç, saldırı hazırlıklarının örtülü olarak yapılabilmesine yardımcı oldu. Bu, stratejik bir aldatmaya hizmet etti. Dünya kamuoyuna (başta İngilizlere) saldırı hazırlıkları hissettirilmeden hazırlıklar tamamlandı ve onlar saldırıyı öğrenmeden, kısa sürede sonuç alınmak istendi. Böylece dış bir müdahalenin de önü kesildi. Saldırı hazırlıkları yapılırken Temmuz ayı sonlarında, 28 Temmuz'da Akşehir'de bir futbol maçı organizasyonu ile ordu üst komuta kademesi bir araya geldi. Hazırlıklara son şekli verildi, komuta kademesi içerisindeki anlaşmazlıklar, tereddütler giderildi.

Başkomutanlık meselesi

Başkomutanlık Kanunu, Eskişehir-Kütahya Savaşları sonrası, Sakarya Meydan Savaşı öncesinde çıkarılmıştı. Atatürk, geçici olarak TBMM'nin yetkilerini de üstlenmiş, buna dayanarak da Tekâlif-i Millîye Emirlerini çıkarmış ve İstiklal Mahkemelerinin yeniden kurulmasını sağlamıştı. Meclis'te kısmen dirençle karşılaşsa da yetki bir yıl içerisinde

üç defa uzatılmıştı. 4 Ağustos 1922'de Başkomutanlık görev süresi dolmaktaydı. 20 Temmuz 1922 tarihinde Atatürk, Büyük Taarruz öncesinde Başkomutanlık Kanunu üzerine Meclis'te konuşma yaptı. Konu, Başkomutanlık yetkilerinin ve görevinin uzatılmasıyla ilgiliydi. Atatürk, yaptığı konuşmada ordunun taarruza hazır olduğunu, bu nedenle Meclis'in olağanüstü yetkilerini kullanmasına gerek olmadığını söyleyerek, sadece Başkomutanlık yetkisinin üzerinde kalmasını istedi. Bunun üzerine Meclis oy birliği ile Başkomutanlık yetkisini süresiz olarak uzattı.

Büyük Taarruz

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz, 18 Eylül 1922'de Anadolu'yu son Yunan askerinin terk edişine kadar sürdü. Büyük Taarruz'un iki önemli dönüm noktası vardır. Birincisi 30 Ağustos'taki Dumlupınar (Başkomutan) Meydan Savaşı, ikincisi ise İzmir'in kurtuluşudur. Bu toprakların ne büyük zorluklarla korunabildiğini ve zamanın ruhunu anlayabilmek için Malazgirt'e gitmek kadar Kocatepe'ye, Dumlupınar'a da gitmek bir zorunluluktur. Savaş sahasını görmek, anlamayı

kolaylaştıracaktır. Tıpkı Çanakkale'ye gitmek gibi...

Malazgirt Anadolu'nun vatan OLMASINI, Büyük Taarruz ise vatan KALMASINI sağladı. Yine hatırlatmak gerekir ki Türk Kurtuluş Savaşı neticesinde İstanbul'un yanı sıra ondan önce Osmanlı'ya başkentlik yapan Bursa ve Edirne de kurtarıldı.

Türk topçusunun 26 Ağustos 1922 günü sabah saat 05.30 ateşiyle başlayan saldırı, dünya tarihinin en hızlı askeri operasyonlarından biriydi. 26-29 Ağustos tarihleri arasında Türk ordusu, Yunan savunmasının en güçlü noktası olan Kocatepe ve Tınaztepe hatlarını darmadağın etti. 30 Ağustos'ta Yunan ordusunun ana kuvvetleri Dumlupınar'da kuşatılarak imha edildi. Bu imhanın ardından Atatürk'ün "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emriyle Türk süvarileri İzmir'e doğru hızla ilerledi. Yunan ordusunun direniş hattı oluşturma gayretleri kararlılıkla kırıldı.

26 Ağustos'ta Afyon'da başlayan kurtuluş mücadelesi 9 Eylül'de büyük ölçüde İzmir'de bitti. Bununla birlikte mücadele 9 Eylül günü tam olarak bitmemişti. 12 Eylül'de Urla, 15 Eylül'de Alaçatı, 16 Eylül'de Çeşme ve 17 Eylül'de Karaburun kurtarıldı. İzmir'in kıyı şeridindeki ilçelerin

kurtuluşu için geçen bir haftalık süre, yürütülen mücadelenin ne kadar kıt imkânlarla ve bıçak sırtı bir mücadeleyle gerçekleştiğini göstermektedir.

İlginç bir noktaya değinmekte fayda var. Mustafa Kemal Paşa, başkomutan olarak başarının esas mimarı olmakla beraber, Afyon'un kurtulduğu Büyük Taarruz'un ertesi günü, 27 Ağustos'ta Meclis'e bir tebrik telgrafı gönderdi. Düşünün başkomutan Meclis'i tebrik ediyor. Mütevaziliğe bakar mısınız? Ancak, o dönemde bütün gücün sahibi olan 'Gazi Meclis'in ülkeyi kurtaran ve devlet kuran bir Meclis olduğuna ve bunun dünya tarihindeki istisnai yerine de dikkat çekmek gerekiyor. Atatürk, Temmuz 1919'dan Sakarya Savaşı sonuna kadar (Eylül 1921) üniforma giymiyor. Çünkü Erzurum Kongresi sürecinde İstanbul Hükûmeti'nin baskılarıyla askerlik görevinden istifa etmişti. Meclis ona 'Gazi' unvanı ve 'Mareşal' rütbesini verince üniformasını giydi. Savaş bitince de çıkardı, bir daha bir iki istisna dışında giymedi.

Atatürk'ün Meclis'e Büyük Taarruz'un hesabını vermesi

Büyük Taarruz öncesinde 1922 yılının Ağustos ayı ortalarında Ankara'dan ayrılan Atatürk, Ekim başında Ankara'ya 'Halaskar' (Kurtarıcı) Gazi olarak döndü. Uzun bir aradan sonra

Meclis'e hitap etti (4 Ekim 1922). Bu bir nevi –Büyük Nutuk'ta olduğu gibi– hesap verme işiydi:

"Arkadaşlar, kalbimde derin bir özlem doğuran ayrılıktan sonra tekrar sizlerin arasına katılmış olduğumdan dolayı mutluyum. Cenab-ı Hakk'a şükrederim ki, ordularımızın silahlarına emanet ettiğiniz aziz ve mübarek maksat, arzu ettiğiniz gibi mutlu sonuca ulaştı.

En karanlık ve bahtsız günlerimizde Meclisimizin sarp ve yalçın bir kaya gibi azim ve imanı talihin bu parlak gelişimine erişmek için gereken imkânı daima saklı tuttu. Millî meselelerde şaşmaz bir akliselimle daima doğruyu ve daima iyiyi bulan ve ayırabilen Meclisimizin bu neticelere ermekten dolayı duyduğu mutluluk kadar hak edilmiş ne hayal edilebilir? Milletimizin kaderini doğrudan doğruya üstlenerek üzüntü yerine umut, perişanlık yerine düzen, tereddüt yerine azim ve iman koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisimizin, civanmert ve kahraman ordularının başında bir asker sadakat ve itaatıyla emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı, bir insan kalbinin nadiren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim (şiddetli ve sürekli alkışlar). Kalbim bu sevinçle dolu olarak, pek aziz ve değerli arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve istiklal fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum (sürekli alkışlar)."

Atatürk'ün konuşmasındaki dikkat çekici konu, tüm başarıyı kendisine ve yakın çevresine mal etmek yerine Meclis'i öne çıkarması, başarının Meclis'e ait olduğunu belirtmesi. Bu bağlamda kendisinin de Meclis'in emrinde olduğunu ifade etmesi Atatürk'ün olağanüstü niteliğini ve alçak gönüllü kimliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Atatürk, yukarıdaki girişi yaptıktan sonra askeri harekâtın safhaları hakkında bilgi verdi. Bu uzun anlatıma başlamadan önce Başkomutanlığın onaylandığı 5 Ağustos 1922'de Meclis'te söylediği "Memleketimizi çiğnemek üzere, memleketimize giren Yunan ordusunu harim-i ismetimizde (kutsal topraklarımızda) boğacağız" cümlesini hatırlattı:

"Bu sözümde hata etmemiş olduğumu hadisat ispat etti zannederim. Hakikaten Yunan ordusu harim-i ismetimizde tamamen boğulmuştur arkadaşlar! (alkışlar)"

Büyük Taarruz öncesinde Ankara Hükûmeti adına Fethi Okyar Avrupa'ya gidip Misak-ı Millî sınırları içerisinde bağımsız olarak yaşama talebimizi iletmış ve bunu barışçı yollardan sağlamaya çalışmıştı. Bu, İtilaf devletlerinde Ankara Hükûmeti'nin acizliği ve saldıramayacağı şeklinde yorumlanmıştı. Atatürk, bu yanlış

“

Dünyada Atatürk gibi hem “bağımsızlık savaşı” hem de “uygarlık savaşı” liderliğini şahsında birleştiren başka bir lider yoktur.

”

»
Büyük Taarruz'un başladığı 26 Ağustos 1922 sabahı, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve kurmay heyeti Afyon Kocatepe'de savaş meydanını gözlemlerken.

anlamayı düzeltmeyi tercih etmediğini belirtmektedir. Nitekim Büyük Taarruz'un sürpriz saldırı niteliğine katkı sağlayan eylemlerden biri de bu oldu. Fethi Bey, Atatürk'e kurtuluş için tek çarenin savaşmak olduğunu şu şekilde bildirmişti:

"Millî amaçlarımızın elde edilmesi ancak askeri harekât ile mümkün olabilecektir. Başka çare aramanın anlamı yoktur."

Misak-ı Millî sınırları içerisinde bağımsız yaşamının tek yolunun savaşmak olduğuna kanaat getirildikten sonra askeri hazırlıklara hız verildiğini anlatan Atatürk, Yunan ordusu karşısında Türk ordusunun sıralanışını ve Yunan kuvvetlerinin durumunu anlattı. Atatürk'e göre, Büyük Taarruz'un başlamasının habercisi olan Türk topçularının atışlarındaki başarı, dünya topçuluk tarihine geçecek nitelikte idi. Türk topçusunun da başarısıyla İngilizlerin "dört beş ayda geçilirse bir günde geçilmiş sayılsın" dedikleri cephe bir saat içinde yarılmıştı. Süvariler de düşman birliklerinin gerisinde hareket ediyorlardı, Atatürk'e göre gösterdikleri gayret her türlü hayalin ötesindedir, tanımlamaya da imkân yoktur.

30 Ağustos'ta düşman ordusunun imhasını, İzmir'e doğru kaçanların toplanıp bir savunma hattı oluşturmalarına izin verilmediğini, 9 Eylül'de İzmir'e girildiğini ve İngilizlerle İzmir'de yapılan teması ayrıntılı olarak anlatan Atatürk, üç senelik mücadele hakkında şunları söyledi:

"Arkadaşlar! Üç seneden beridir yolunda çalıştığımız yüce ve kutsal maksat, milletin genel ve ortak gayret ve çabasıyla Elhamdülillah gerçekleşiyor (Elhamdülillah sesleri). Bizi istediklerimizden alıkoyacak ortada hiçbir engel kalmamıştır (alkışlar). Anlattığım gibi düşman ordusu tamamen imha edilmiştir. Yunan ordusunun en son neferinden dahi Anadolumuz temizlenmiştir (alkışlar). Kahraman askerimizin süngülerinden canlarını kurtaranlar, dünyanın gözü önünde yüz kızartıcı bir şekilde firar ettiler (şiddetli alkışlar). Bu firariler, asker değil, fakat; haydutlar ve katillerdir. Daha önce de söylediğim gibi, her geçtikleri yerde savunmasız halde bulunan kadınlarımızı, çocuklarımızı, ihtiyarlarımızı kesmişler ve yakmışlardır (kahrolsun, lanet!

sesleri), birçok köy ve şehirlerimizi ateşe vermişler, harabeye çevirmişlerdir. Bu zulüm ve vahşetin etkisini bütün insanlık ve medeni dünya ümit ederim ki, hissedecektir."

"Arkadaşlar, Kral Konstantin'in göz diktiği ülkemizin en zengin ve kalkınmış yerleri, kendi canı askerleri yüzünden kan ağlıyor" sözleri "Kahrolsun" sesleriyle kesilen Atatürk konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Sevgili milletimizin hiçbir zaman zincir altına girmeyecek olan hürriyet ve istiklaline göz diken, suikast etmek isteyen Yunan milleti; bugün baştan aşağıya isyan ateşi içinde matem saatleri yaşıyor (daha berbad olsun! sesleri) ve gelecek endişesi ile perişan haldedir. Görüyorsunuz ki, bize yapmak istedikleri bütün felaketleri Cenab-ı Hak onların başına verdi. Cenab-ı Hak'ın adaletinin bu kadar açık bir şekilde gerçekleşmesine hep beraber, şükredelim (hamdolsun, sesleri)."

Atatürk konuşmasının devamında Misak-ı Millî sınırları içerisinde Türk milletinin mutlu, refah içinde ve hür yaşaması için gereken ne varsa yapılacağını belirtti. Düşman tarafından yerle bir edilmiş vatan topraklarının kurtarılması için canlarını vermiş, kanlarını dökmüş çocuklarımızın kurtardıkları topraklara artık barış güneşi gelecekti. Vatani kurtarmak için bir olan milletimiz bundan sonraki süreçte de birliğini koruyacaktı. Bu zafer, milletimizin mutlu, refah içinde ve aydınlık günlere ulaşması için kullanılacaktı.

Bu başarılar elde edilirken tüm başarıyı Gazi Meclis'e ve Türk milletine bağlayan, kendisini öne çıkarmayan bir dili tercih eden Atatürk'e ve tüm silah arkadaşlarına bugünlerimizi borçluyuz. Atatürk, 10. Yıl Nutku'nda da aynı mütevazilikle kendini büyük Türk milletinin bir ferdi olarak tanımlamıştır.

Büyük Taarruz'dan sonrası

Büyük Taarruz ve ardından İzmir'in kurtuluşu, vatanın düşmandan temizlenmesiyle birlikte askeri başarılar döneminden, ekonomik kalkınma ve çağdaşlaşma mücadelesi aşamasına geçildi. Çünkü tam bağımsızlığı elde etmek yetmeyecekti. Onu daimi kılmak için çağdaşlaşma bir zorunluluktuk.

Başka zorluklar da vardı. Nitekim, Halide Edip, anılarında "İzmir'i aldıktan sonra biraz dinlenirsiniz Paşam" sözlerine Atatürk'ün "Yunanlardan sonra daha birbirimizi yiyeceğiz!" yanıtını verdiğini aktarır.

Kurtuluş Savaşı'nın başladığı ve bittiği yer olan İzmir, aynı zamanda kuruluşun da başladığı yer olmuştu. Kuruluşun gücü, kurtuluşun gücünden kaynaklanmaktaydı.

İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde Atatürk, 'Yeni Türkiye Devleti'nin cihangir (fetihçi) bir devlet olmayacağını, bir devlet-i iktisadiye (iktisat devleti) olacağını ortaya koydu. Bu köklü bir zihniyet değişikliğiydi, bir zihniyet devrimiydi. Aynı Kongrede Atatürk, Kanada'da İngiliz çiftçilerin Fransız silahlı gücünü yendiğini vurgular. Modern saban, kılıcı yendi, der. Bu arada 'modern' demesine dikkat edelim. 'Kara saban' değil, 'modern saban'. O tarihte Atatürk'ün bunu bilmesi muazzam bir şey. Tarihin teferruatına dair böyle bir konuda hâkimiyeti gerçekten hayranlık uyandırıcı.

Atatürk'ün toplumu dönüştürmesi, ümmetten millete geçiş stratejisi, onun psikoloji bildiğini ve bu konuda bir hayli de okuduğunu gösteriyor. Nitekim, bilinçaltını bireysel ve kolektif olarak ikiye ayıran C. G. Jung'un bir kitabı Atatürk'ün kitaplığında bulunmaktadır. Bu, 1934 tarihli *Ruhi Hayatta Laşuur* adlı kitaptır. Muhtemelen Atatürk kitabı okumanın ötesinde, okumak için bizzat çevirtmiş.

Askeri kadro içerisinde Atatürk'ün liderliğini sağlayan şey dehası ve cesareti idi. Diğerleri de Atatürk gibi şüphesiz iyi asker ve idealist, vatansever insanlardı. Ancak dediğim gibi Atatürk'ü lider yapan dehası ve cesaretidir. O kuşağı anlamak istersek, Falih Rıfkı'nın *Zeytindağı'nı Şevket Süreyya'nın Suyu Arayan Adam*'ını ve Şerafettin Turan'ın *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler ve Kitaplar* adlı kitaplarını okumak bir hayli yol gösterici olacaktır. O zamanın ruhunu (zeitgeist) anlamının yolu biraz buradan geçiyor.

Atatürk'ün cesaretine vurgu yaptım ama İsmet Paşa Meclis'te Lozan görüşmeleri sırasında şu cümleyi kuruyor:

30 Ağustos 1924. Büyük Taarruz'un ikinci yıl dönümünde, zafer için düzenlenen ilk resmî tören. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, eşi Latife Hanım, Başvekil İsmet Paşa ve komutanlarla birlikte Dumlupınar Zafertepe'de Meçhul Asker Anıtı'nın temel atma töreninde.

"Harekâtı Millîye'nin hiçbir safhasında hesapsız bir karar ve hesapsız bir cüret yoktur."

Bu hesap kitap işi başta Atatürk olmak üzere etrafındaki kurmay kadrosunun işidir.

Lozan Barış Konferansı görüşmeleri sürerken yurt gezisine çıkan ve devrimler için toplumu hazırlamaya girişen Atatürk, Alaşehir'de halka şunları söylemişti:

"Arkadaşlar! Bundan sonra çok önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer süngü zaferleri değil, ekonomi, bilim ve kültür zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği zaferler memleketinizi gerçek kurtuluşa ulaştırmış sayılamaz. Bu zaferler ancak gelecekteki zaferimiz için değerli bir zemin hazırlamıştır. Askeri başarılarımızla böbürlenmeyelim. Yeni bilim ve ekonomi zaferlerine hazırlanalım."

Dolayısıyla tam bağımsızlık için yürütülen savaş sona ermiş, artık uygarlık savaşı başlamıştı. Atatürk bu noktada 20. yüzyılın en önemli bağımsızlık savaşının lideri olmasının yanı sıra aynı zamanda uygarlık savaşının da lideriydi. Dünyada Atatürk gibi hem bağımsızlık savaşı liderliğini hem de uygarlık savaşı liderliğini şahsında birleştiren başka bir lider yoktur. Dünya çapında etki yaratan üç büyük devrimden (Fransız, Sovyet ve Türk devrimleri) birinin lideri O'dur.

Uygarlık Savaşı'na yönelmede Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası olan Büyük Taarruz ve 30 Ağustos

Dumlupınar Zaferi'nin büyük etkisi vardır. Nitekim bu zaferin ardından Mudanya Ateşkes Antlaşması ve Lozan Barış Antlaşması imzalandı, Ankara başkent oldu, Cumhuriyet ilan edildi, Halifelik kaldırıldı... O nedenle günümüzde Türkiye'de Lozan düşmanlığı aynı zamanda Cumhuriyet düşmanlığıdır.

Yapılan köklü devrimlerin ardından 30 Ağustos 1924 tarihinde Dumlupınar Zaferi'nin yıldönümünde yaptığı konuşmada Atatürk, zaferin nasıl kazanıldığına değindikten sonra uygarlık savaşına vurgu yaptı:

"Efendiler! Milletimizin hedefi, milletimizin ideali; bütün dünyada tam anlamı ile çağdaş bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her toplumun varlığı, kıymeti, özgürlük ve kurtuluş hakkı, sahip olduğu öze uygun yapacağı çağdaş eserlerle mümkün olur. Uygar eser oluşturmak yeteneğinden yoksun olan milletler, hürriyet ve kurtuluşlarından ayrılmaya mahkûmdurlar. İnsanlık tarihi baştanbaşa bu söylediklerimi doğrulamaktadır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde bekleyenler veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak bilgisizliği ve dikkatsizliğinde bulunanlar, uygarlığın coşan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar."

Atatürk konuşmasının sonunda gençlere seslendi ve uygarlık savaşını tamamlama görevinin gençlere ait olduğunu belirtti:

"Gençler! Cesaretimizi destekleyen ve devam ettiren sizsiniz. Siz almakta

olduğunuz eğitim ve anlayış ile, insanlık yüksek karakterinin, vatan sevgisinin, düşünce hürriyetinin en kıymetli örneği olacaksınız.

Ey yükselen nesil! Gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz."

Atatürk'ün 1933'te 10. Yıl Nutku'nda büyük bir inançla dile getirdiği "Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki gelişimi ile, geleceğin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır." ifadesine yol açan devrimci sürecin başlangıç noktası 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşunun kazandırdığı karizmatik liderlik ve ülkenin kurtuluşunun getirdiği ivmedir.

Cumhuriyetin ikinci yüzyılında Türkiye hem bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak hem de çağdaşlık mücadelesini sürdürmek zorundadır. Pusulası da Millî Mücadele ruhu ve Cumhuriyetin kurucu değerleridir. ■

(*) Prof. Dr. Hakkı Uyar, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi.

Kaynaklar

1. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, cilt I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997.
2. Hakkı Uyar, Yurtta Barış, Paşaların Barışması, Doğan Kitap, İstanbul, 2025.
3. Hakkı Uyar, "İkinci Meclis'te 'Lozan'a Hayır' Diyen Milletvekilleri ve Siyasi Akıbetleri", SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim 2023, Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı.

⚡ Sultan II. Abdülhamid döneminde Şam ile Medine arasında inşa edilen Hicaz Demiryolu'nda, ahşap traversleri yapım noktasına taşıyan bir iş treni ve hatta görev alan işçiler.

HİCAZ DEMİRYOLU

Toplumsal Yaşamımıza Çok Yönlü Yansımalarıyla Sıra Dışı Bir Proje

YAZI
SELÇUK ALTEN

Hicaz Hattı, pek bilinen bir proje değildi. Almanlar'ın finanse ettiği Bağdat Hattı'nın gölgesinde kalmıştı. 1900'de başlayan Hicaz Hattı, Osmanlı'nın kaynak yetersizliğine rağmen hayata geçirilmiş ve sonuçları ile toplumsal hayatımıza çok boyutlu etkileri olmuş bağımsız, farklı bir projeydi.

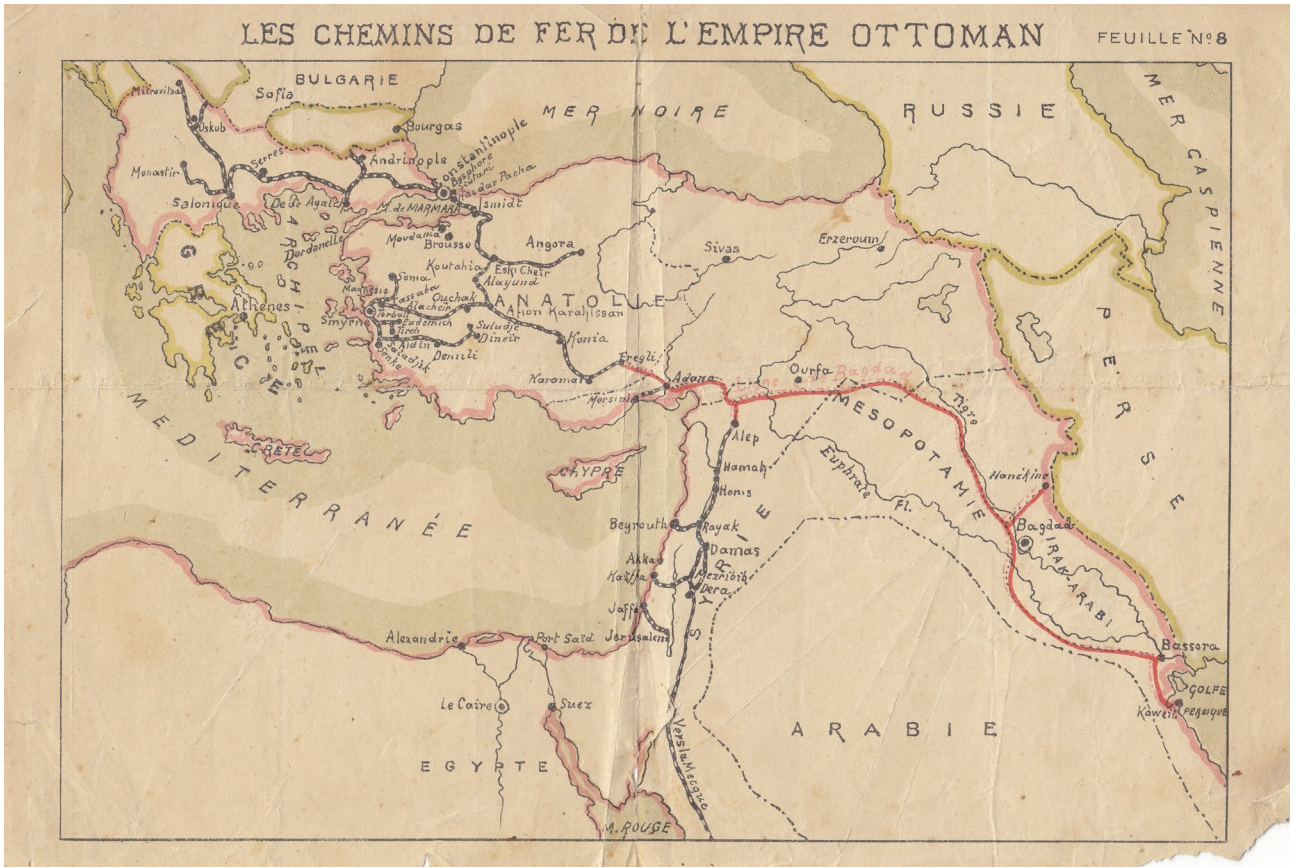
Prof. Dr. Mübeccel Kiray, Türkiye'de sosyal bilimler alanına önemli katkılar sağlamış isimlerden biridir. Öğretim sürecimde kısa bir süre için de olsa öğrencisi olduğum için şanslı olduğumu düşünürüm. Mübeccel Hanım'ın zorlu ve saygın yaşam öyküsünü kaleme alma isteğinde olmadığını gören öğrencileri, hayatını kitaplaştırmak

için kendisiyle uzun bir söyleşi yapmışlar. O, bu söyleşinin hemen başında babasından söz ederken sözü Hicaz Hattı'na getiriyor:

"Evet babam mühendisti, o zamanki çok nadir mühendislerden. Şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi, o zaman mühendis mektebi denilen okuldan mezun, sonra Paris'te

staj yapmış bir orta tabaka insanı diyelim, bir teknik adamdır aynı zamanda."

"Hicaz hattı yapılıyor. Hicaz hattını ne kadar bilirsiniz bilmiyorum. Hicaz Hattı, Osmanlı İmparatorluğunun kendi kaynaklarını kullanarak yaptığı bir demiryolu."

⚡ Osmanlı Devleti'nin Rumeli, Anadolu, Mezopotamya ve Hicaz bölgelerindeki mevcut demiryolu hatları ile planlanan güzergâhları gösteren "Les Chemins de Fer de l'Empire Ottoman" başlıklı harita.

"Bağdat Hattı ayrı. Bağdat Demiryolu Alman sermayesi ile yapılan bir hattır. Bu Hicaz Hattı. Adana Hattı'na, Bağdat Hattı'na bağlanıyor ama bu Hicaz Hattı tamamen Türk parası ile yapılıyor. Abdülhamid devlet kaynakları ile yaptırıyor. Babam orada çalışıyor."¹

Hoca, "Hicaz Hattı'nı ne kadar bilirsiniz bilmiyorum" derken nezaketle o gün için bir eksikliği vurgulamış oluyor. Gerçekten de yakın zamanlara kadar Hicaz Hattı, pek bilinen bir proje değildi. Almanlar'ın finanse ettiği Bağdat Hattı'nın gölgesinde kalmış olan Hicaz Hattı Osmanlı'nın kaynak yetersizliğine rağmen hayata geçirilmiş ve sonuçları ile toplumsal hayatımıza çok boyutlu etkileri olmuş bağımsız, farklı bir projeydi.

Projenin pek bilinmeyen hikâyesini -70 yıl sonra Hicaz Hattı'nın küçük bir bölümünde o günlerden bu güne ulaşabilmiş bir lokomotifin çektiği bir vagona tekrar deneyimleme şansına erişmiş- Emekli Büyükelçi Suha Umar "Çöl Devriyesi" başlığı ile yayımlanan Ürdün anılarında tekrar hatırlatıyor;

"Birden büyük bir gümbürtü koptu. Lokomotif raydan çıkıp yana devrildi. Vagonlar çölün kumlarına saplanıp kaldı. Askerler ne olduklarını anlayamadan, sarışın bir adamın, 'esir almayacaksınız' bağıışı ile pusudaki yerlerinden fırlayan Araplar, katari kurşun yağmuruna tuttular. Silah sesleri kesildiğinde askerlerin tümü ölmüştü."

"Lawrence ve adamlarının bir gün öncesinde büyük bir dikkatle yerleştirdikleri mayınla havaya uçurulan raylar, Osmanlı'nın son döneminde gerçekleştirdiği büyük mucize, Hicaz Demiryolu'nun bir kesimi; baskında ölenler ise Maan'a takviye giden Osmanlı askerleriydi."²

Hicaz Demiryolu Projesi bunun gibi olumlu olumsuz çok sayıda olaya sahne olmuş.

Son yıllarda yetkin kalemler tarafından ele alındığı ve birden çok çalışmanın konusu olduğu için artık olan biten bir ölçüde biliniyor. Biz, mümkün olduğu kadar bilinenlerin tekrarından kaçınarak, Hicaz Hattı'nın ortaya

çıkış öyküsünün çağrıştırdığı "Yönetim ve Eğitim" başlıklarına bir göz atmayı hedefledik. Bu anlamda üstünün tam anlamı ile açılmamış olduğunu düşündüğümüz deneyimlere ve bunları hayata geçiren -yapıp ettikleri ile güncel yönetim tartışmalarına bile konu olabilecek güçlü mesajlar veren- aktörlere yoğunlaşacağız. Eğer onlara çağdaş yönetim yaklaşımları penceresinden bakabilirsek, bakarsınız yeni yeni düşünce alanlarına ulaşma olasılığı doğar.

Hemen ilk günlerden başlayarak Hicaz Hattı'nda görev almış ilginç kişilikler, oluşumlar ve onların içinde bulundukları deneyimlerin çağrıştırdıklarına bir göz atalım:

İslam Ansiklopedisi Hicaz Hattı'nın yapılması yönünde alınan kararın nasıl oluştuğunu şöyle anlatıyor;³

"Hicaz bölgesine demiryolu inşasına dair en kapsamlı teklif 1891'de Ahmed İzzet Efendi'den geldi. O sırada Cidde evkaf müdürü olan İzzet Efendi sunduğu raporda Şam'dan başlayarak Medine'ye kadar getirilecek bir demiryolunun Hicaz'a yönelecek dış saldırılarla

bölgede çıkabilecek isyanlara karşı önemli bir savunma vasıtası oluşturacağını, aynı zamanda hac yolculuklarını da büyük ölçüde kolaylaştıracağını yazmaktaydı. II. Abdülhamid, ilgisini çeken bu teklifi incelemek ve görüşünü bildirmek üzere Erkan-ı Harbiye Feriki Mehmed Şakir Paşa'ya havale etti. Mehmed Şakir Paşa kendisine gönderilen raporu yalnız incelemekle kalmayıp demiryolu hattının tahmini maliyetini de hesaplayarak geçeceği güzergahı gösterir bir harita ile birlikte padişaha sundu. Proje hakkında Derviş ve Ahmet Muhtar paşaların da fikirlerini II. Abdülhamid kesin kararını vererek 2 Mayıs 1900 tarihinde yayınladığı bir irade ile inşaata başlanmasını emretti."

"Öncelikle inşaatın organizasyonunu yönetecek olan Komisyon-u Ali teşkil edildi. Bu komisyon padişahın başkanlığında Sadrazam Mehmed Ferit Paşa, Ticaret ve Nafia Nazırı Zihni Paşa, Mabeyin ikinci katibi Ahmed İzzet Paşa, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa ve Bahriye İmalat Komisyonu Reisi Hüsnü paşadan oluşuyor, ayrıca bir başkatip ile iki katip yazışmaları yürütüyordu; perde arkasındaki asıl idareci ise Ahmed İzzet Paşa⁴ idi."

Görüyoruz ki, ilginç bir tesadüf Hicaz Hattı'nın öyküsü, aynı ismi taşıyan iki ayrı Osmanlı bürokratını bir araya getirmiş. Cidde Evkaf Müdürü Ahmed İzzet bulunduğu yerelin verilerinden yola çıkarak bir proje ihtiyacını ve bu ihtiyacı giderecek olan "gereksinim" leri bir raporla dile getirerek proje fikrini olgunlaştırmış. Öte yanda, binlerce kilometre ötede Osmanlı'nın başkentinde üst düzey bir asker-bürokrat olan Ahmed İzzet (Paşa) ise son derece olumsuz koşullar altında da olsa bu projeye sahip çıkmıştı. İlerleyen yıllarda onu bu gereksinimleri hedeflemiş bir büyük projenin kaynaklarını ve yönetim stratejisini sağlayan ana aktörlerinden biri olarak görüyoruz.

Dikkat çekici olan ise; merkeze uzak bir noktada görev yapan sıradan bir bürokrattan başlayan ve padişaha ulaşan yolu açık tutan bürokratik işleyiş. Hicaz Hattı'nın yapımına karar verildikten kısa bir süre sonra, demiryolunun gerek projelendirme gerekse uygulama aşamasında yeni yeni aktörlerin

➤ Ahmed İzzet Paşa

devreye girdiğini görüyoruz. Bunlar arasında kişilikleri ve yönetici konumunda projede üstlendikleri roller açısından üç isim hemen öne çıkıyor; Euler Paşa, Meissner Paşa ve Muhtar Bey (Ahmet Muhtar Çilli).

Onlar hakkında konuşmaya Muhtar Bey ile başlamakta yarar var. Zira onun yaşam öyküsü mesleğe yeni atılmış mimarlar, mühendisler için az bulunur, umut verici, güzel bir örnek.

1871 yılında doğan Muhtar Bey, 1895 yılında 23-24 yaşlarında Mühendishane-i Berri Hümayun'dan⁵ mühendis olarak mezun oluyor. İleride onu Hicaz Hattı'nın en bilinen figürü haline getiren nedenlerin başında ise mühendislik eğitimi aldığı o

➤ Ahmet Muhtar Çilli

günlerin mühendis okulunun hocaları ve eğitim programı yer alıyor olmalı.

Muhtar Bey'i mühendis yapan Mühendishane-i Berri Hümayun'da (o yıllarda artık okulda görev yapmayan) Hoca İshak Efendi'nin çağın bilimsel gelişmeleri ile rahatça boy ölçüşebilen "Mecmua-ı Ulum-i Riyaziye" (Matematiksel Bilimler Seçkisi) kitabı eğitimin ana kaynağını oluşturuyor. Öğrencilerin zihnine "analitik" yaklaşımları yerleştiren bir diğer öğretmen ise Vidinli Hüseyin Tefvik Paşa. Bir matematik dehası kabul edilen Hüseyin Tefvik Paşa'nın İngilizce kaleme aldığı "Linear Algebra" döneminde küresel ölçekte de bir ilk.

Muhtar Bey, askeri disiplinin hakim olduğu, çağın bilim dünyasına açık böyle bir eğitim sonrası mühendis oluyor.

Muhtar Bey'in mühendis olduktan sonra ilk görevi⁶ Heinrich August Meissner başkanlığında Hicaz Hattı'nın yapım çalışmalarında yer almak olmuş. Yıl 1901 olmalı. Mezuniyetten yaklaşık 5- 6 yıl sonra. O, bu görevi üstlendiği zamanda otuzlu yaşların hemen başında, deneyimsiz genç bir Osmanlı mühendisi. Onu "Muhtar Bey" yapan ise Meissner'in ekibinde çalışırken Hicaz Hattı'nın kutsal toprakların sınırına gelip dayanması olmuş. O noktadan başlayarak Medine İstasyonu'na kadar artık Muhtar Bey'in yanında (kutsal sınırın ötesine geçemeyen) gayrimüslim Meissner Paşa gibi deneyimli bir yönetici yoktur.

Muhtar Bey, 1000 km'ye yaklaşan hattın bu bölümünü genç yaşına rağmen diğer Müslüman mühendislerle birlikte ve onların yöneticisi olarak tamamlama başarısını gösteriyor.

İlerleyen yıllarda onun, otodidakt (kendi kendini yetiştiren) bir kişilik olarak mühendislik alanında edindiği deneyimleri sosyal yaşamın başka alanlarına taşıma becerisini de gösterdiğini görüyoruz. O, Hicaz Hattı tamamlandıktan kısa bir süre sonra artık genç cumhuriyetin "Nafia Vekili", Lozan görüşme heyetinde "uzman delege", Trabzon Milletvekili ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasındadır.

»
Tebük yakınlarında
Hicaz Demiryolu için ray
döşeyen işçiler. 1906.

“

Hicaz Hattı kutsal toprakların sınırına dayanınca Muhtar Bey devreye girer. Medine İstasyonu'na kadar hattın bu bölümünü Muhtar Bey ve diğer Osmanlı mühendisler tamamlar.

”

Auler Paşa

Karl Lorenz Auler, Alman Ordusunda eğitim görmüş bir asker mühendis.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın hemen başında küresel dengelerin zorunlu kıldığı Osmanlı - Alman ilişkilerinin yoğunlaştığı bir dönemde 1901-1908 arasında Hicaz Hattı danışmanı olarak Almanya tarafından görevlendirilerek Türkiye'ye geliyor ve çalışmaları ile sarayın güvenini kazanıyor.

Hicaz Hattı'nın önemli figürlerinden biri de Auler Paşa.

İş Bankası tarafından yayımlanan anılarında, sarayın talebi üzerine Hicaz Hattı'nın tamamlanan bölümlerini kontrol etmek için bölgeye yaptığı iki ziyareti kaleme almış. Anıların ilk cildinin hemen başında, 1906 yılında İstanbul'da kaleme alınmış ve emeği geçenlere teşekkür ettiği bir not var. Bu kısa metin içinde birkaç başlık hemen dikkat çekiyor:

".... demiryolu inşaatının masrafları başlıca bütün İslam dünyasının gönüllü bağışları ile karşılanmış⁷ ve inşaatın kendisi Osmanlı Hükûmetinin idaresi altında yürütülmüştür - ki bu şimdiye kadar hiç görülmemiş bir yeniliktir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'ndaki

diğer bütün demiryolları, yabancı şirketler tarafından inşa edilmiştir ve onlar tarafından işletilmektedir Osmanlı hükûmetinin Hicaz demiryolunun inşası esnasında kendi ayakları üstünde durma gayreti, kendi menfaati bakımından sadece sevinçle karşılanabilir.

Hicaz demiryolunun askeri bakımdan ilgi uyandırması, esas itibarıyla Türk askerleri tarafından inşa edilmiş olmasındandır."

Auler Paşa'nın bu sözlerinden yola çıkılarak, Hicaz Hattı'nın yapımı

» Karl Lorenz Auler

sürecinde yaşanan güçlükler ve bunları aşma eylemlerinin toplumda düşünsel alanda yeşermeye başlayan bir devrimin de ilk işaretleri olduğu söylenebilir. Bu sözlerde altı çizildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı yatırımcılar bir kenara itilmiş ve şimdiye kadar hiç görülmemiş bir yeniliğe başvurulmuştur.⁸

Auler Paşa'nın kendisi asker kökenli olduğu için ısrarla vurguladığı bir diğer husus da projedeki askerlerin rolü olmuştur. Bu söylemin bir gerçekliği ifade ettiğini kanıtlamak zor olmasa gerek. Bunun için şimendifer birliklerinden bahsetmek yeterli olacaktır.

Şimendifer birlikleri, Hicaz Demiryolu ile başlayan yaratıcı yaklaşımların son derece ilginç sonuçlarından biri sayılabilir. İlk kez Hicaz Hattı için kurulan bu birlikler Auler Paşa'nın sözünü ettiği askerin projeye olan çok yönlü katkısının birer delili olarak önümüzde duruyor. Bu katkı ileride Hicaz Hattı ile sınırlı kalmayacaktır. Bu birimler giderek ordu içinde kurumsal bir yapıya ulaşacak, özellikle Kurtuluş Savaşı'nın başarısında önemli bir paya sahip olacaklardır.

İlk şimendifer birliği için gerekli personelinin büyük kısmını Haliç'te bağlı duran donanmanın kazan

daresinde çalışanların teşkil ettiği söylenebilir.

Mantık çok basittir; Bölgede mevcut tüm demiryolları gayri müslimler tarafından işletilmektedir ve zaman zaman bu personelin yönetiminde sorunlar yaşanmakta, verilen görevi yapmama gibi direnişler ile karşılaşılabilir. Kaldı ki, Hicaz Hattı gibi gayrimüslimlerin giremeyeceği bölgelerde çalışacak trenler için Müslüman personel gereklidir. Pekala Haliç'te bağlı duran donanmanın Müslüman personeli bu amaçla kullanılabilir. Gemilerin buhar makineleri ile lokomotiflerin buhar makineleri aynı prensiple çalışmaktadır. Birini kullanan rahatlıkla diğerini kullanabilir.

Bu basit mantık ve mevcut kaynakların verimli kullanılmasına dönük yaratıcı yaklaşımlarının güzel örnekleri ilerleyen yıllarda da sık sık görülecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkede eğitim birliği sağlanmaya çalışılırken, öğretmen yetersizliği görülünce, halk eğitimi için askerliğini çavuş olarak tamamlamış vatandaşların kırsalda okuma yazma öğreten öğretmenler olarak görevlendirilmesinin de aynı

yaratıcılığın ortaya çıkardığı benzer bir örnek olduğu söylenebilir.

Orada da, yine basit bir mantık yürütülmüştür. Hedef geniş halk kitlelerine bu aşamada sadece yeni harflerle okuma yazma öğretmekle sınırlıdır. Anadolu'nun dört köşesinden gelerek orduda çavuş rütbesini alabilen okuma yazma bilen askerler bu görevin öncüsü olabileceklerdir. Yaşadıkları yerlerde halka kolay ulaşabilirler, hem alışkın oldukları alanlarda üretime katılarak geçimlerini sağlayabilirler, hem de halka okuma yazma öğretebilirler.

Bir başka büyük başarı hikâyesi de böyle başlamıştır. Modern yönetim yaklaşımları açısından bakarsak; bu yapılanların da "insan kaynağı" kullanımının mükemmel birer örneği olduğu söylenebilir.

Giderek, ilk şimendifer birliğini takiben ordu içinde verilen eğitimlerle bu geçici kadrolaşma sonlandırılmış yerine demiryollarında işletme bakım ve tamir görevini üstlenecek çok amaçlı kullanılabilen asker kaynaklı teknik gruplar ortaya çıkarılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda yaptıkları ile "Lojistik Dehası" diye

anılan Behiç Erkin'in başarısında Hicaz Hattı'nda deneyim kazanan şimendifer birliklerinin payının büyük olduğunu unutmamalıyız. "Demiryollarının Babası" olarak adlandırılan Behiç Erkin de ordu kökenlidir ve sözünü ettiğimiz diğerleri gibi askeri disiplininin savaştan çok bilimde işe yaradığını yaşamı ile doğrulamış bir başka rol modelidir.

Auler Paşa'nın anılarına bir giriş metni yazan Piyade Generali Baron von der Goltz da" bu esnekliğin ve yaratıcılığın farkındadır;

"Hicaz demiryolunun yapım tarihi Osmanlı ırkının dikkat çekici doğaçlama istidadını ve böylece Avrupa'da hak ettiği değer verilmeyen hayatta kalma kabiliyetini açıkça gösteriyor."

Osmanlı bahriyesinin Hicaz Demiryolu'na katkısı, şimendifer birliklerinin hikâyesi daha derin incelemelere konu olması gereken keyifli başlıklar olarak önümüzde duruyor!

Öte yandan, yukarıda değindiğimiz gibi Auler Paşa da, strateji uzmanı niteliği ile Ahmet İzzet Paşa'nın proje için değerinin farkındadır. Anılarında Ahmet İzzet Paşa'nın

« Hicaz Demiryolu hattının son durağı olan Medine İstasyonu'nun 1 Eylül 1908'de düzenlenen açılış töreni.

“

1900-1908 yılları arasında Şam'la Medine arasında inşa ettirilen Hicaz Hattı bölgenin siyasal ve ekonomik yaşamını derinden etkiledi.

”

» Şam ile Medine arasındaki Hicaz Demiryolu'nun ana istasyonu olarak hizmet veren Şam İstasyonu.

proje için değerini vurgulamasını ise biz önemli buluyoruz;

"Tuttuğum kayıtların tamamlanması için bana gereken bilgiler, padişahın ikinci mabeyincisi ve demiryolu teşebbüsünün en gayretli teşvikçisi olan İzzet Paşa ile benim çok değer verdiğim vatandaşım, demiryolu inşaatının yorulmak bilmeyen dirayetli teknik yöneticisi başmühendis Meissner tarafından seve seve temin edilmiştir."

Görüldüğü gibi; Auler Paşa'nın yayımlanan anılarının hemen başında bulunan bu kısa teşekkür metni bize birden çok tartışma başlığını hatırlatıyor. Kaldı ki, dikkatli bir okuyucu için onun anılarına yansıyan, askeri strateji, inşaat mühendisliği, coğrafya ve etnografiye yoğunlaşmış mesleki bilgisi mühendislere, mimarlara bunlardan daha fazlasını söylüyor.

Hicaz Hattı'nın tüm yönetim sorumluluğunu taşıyan ise İnşaat Mühendisi Meissner olmuş.

Daha sonraları "Paşa" ünvanını alan Meissner'i değerli kılan ise bu coğrafyaya ve insanlarına duyduğu saygın yakınlık olmuştur. 1940'ta İstanbul'da yaşamını

» Heinrich August Meissner

ytiren Meissner 1933'e kadar genç cumhuriyete destek ve hizmet veren bir kişilik olmuştur. Onun gerçek değeri ise Hicaz Hattı'nın yapımında gösterdiği başarının ötesinde, eğitici kimliğinde belirginleşmektedir. Meissner, Hicaz Hattı'nda uygulama içinde eğittiği çok sayıda Türk mühendisle başlattığı eğitim çabalarını yaşamının son gününe kadar İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mühendis yetiştirerek sürdürmüştür. ■

Dipnotlar:

1. Mübcecel Kıray'la Söyleşi "Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım"
2. Çöl Devriyesi (Ürdün Anıları) / Süha Umar.
3. Müellifler: Ufuk Gülsoy, William Ochsenwald
4. Arnavut asıllı Ahmed İzzet Paşa (1864-1937) soyadı kanunundan sonra Ahmet İzzet Furgaç adını alan bir devlet adamı.
5. Temelleri 1773'de atılan İstanbul Teknik Üniversitesi birden çok farklı isimler alarak bu günlere gelmiş. Sivil mühendis yetiştirmeyi hedeflediği yıllardaki adı Mühendishane-i Berri Hümayun.
6. Daha önce çok kısa bir süre için demiryolu hatlarının bakım ve tamirati için görevlendirildiğini bilinse de bunu göz ardı ediyoruz.
7. Projenin parasal kaynağının Müslüman gönüllüler tarafından karşılanmış olması kısmen doğru bir bilgidir. Zira kayıtlar bu desteğin yeterli olmadığını göstermektedir. Küçük, büyük, bütün bağışçılarla karşılıklı saygın ilişkiler kuran (akıllıca kurgulanmış) kampanyalarla olağan üstü bir gönüllü desteğin ortaya çıktığı ve bu maddi desteğin doğru yerlerde kullanıldığı bilinmektedir.
8. Kuşkusuz bu yeniliğe başvurmadan önce proje birden çok yabancı yatırımcıya aynı koşullarla teklif edilmiştir. Ama yeterli karlılık göstermediği için kabul eden yatırımcı olmamıştır.
9. Goltz Paşa. Hem Osmanlı ordusunun hem de Prusya ordusunun generali.

FOTOĞRAFLARIN ÖTESİNDE:

Alışılmışın Dışında Bir Japonya

YAZI
SERA ŞİRİN GÖKTAŞ

Japonya şu an dünyanın en gözde tatil yerlerinden biri. Bunun bir sebebi, “Batı kültürü” çatısı altında sınıflandırabileceğimiz kültürden çok farklı olması. Bu ülkede planların ve alışılmış rotaların dışında bir yolculuğa çıkarsanız kendinize sürpriz mutluluklar armağan edebilirsiniz. Uzak Doğu, biraz yakınlaşır ve sizin “altın rota”nız bu olur...

Japonya'ya duyduğum ilginin anime ile başladığını kabul etmem gerekir. Yıllar önce bana Naruto izlemem önerildiğinde, oldukça kendimden emin bir şekilde "çocukça şeyler izlemem" demiştim. Kısa süre sonra önyargımın yersiz olduğunu kabul ettim; 2009 yazı, Naruto'nun yayınlanmış 345 bölümünü izleyerek geçti.

O gün başlayan Japonya ilgim, 2018'de Kyoto'ya yaptığım ilk seyahatle bambaşka bir yere taşındı. Beni en çok şaşırtan şey, Japonya'nın hayalimden farklı çıkması değil, tam tersine, hayalimde kurduğum Japonya'ya bu kadar benzemesiydi. O günden sonra en büyük isteklerimden biri annemle babamı Japonya'ya götürmek oldu. Annemi kaybettiğimiz için eksik de olsak, babamla bu hayalimi gerçekleştirmeye karar verdik.

Japonya'ya ilk kez gidenlerin en sık tercih ettiği rota genellikle Osaka, Kyoto ve Tokyo'yu kapsıyor. Hatta buna "altın rota" deniyor. Ben hem bu klasik hattı görmek hem de daha az bilinen, daha yerel, daha kişisel yerlere zaman ayırmak istedim.

Bu seyahati planlamam on bir ay sürdü. Önce 2009'dan beri zihnimin bir köşesinde biriktirdiğim yerleri,

Instagram'da kaydettiğim videoları, web sitelerini, blogları ve notları Japonya'nın bölge ve illerine göre ayırdım. Her şehrin içinde müzeler, aktiviteler, tapınaklar, kırtasiye dükkânları, atölyeler ve daha nice kategori oluşturdum. Kısacası, Japonya'nın neresini merak edersem, açıp içinde kaybolabileceğim bir kaynak hazırladım. Sonra bize hitap eden bir rota belirledim: Osaka, Hiroşima, Miyajima, Kyoto, Gujō Hachiman, Gifu, Echizen, Kanazawa, Gero Onsen ve Tokyo.

Ama planlanması gereken şey yalnızca rota değildi. Benim hayalimdeki Japonya seyahati, görülecek yerlerin işaretlendiği kusursuz bir programdan çok, bizi gerçekten heyecanlandıran şeylere yer açan bir yolculuktu. Bu yazıda tüm gezimizi değil, planlarımızla tesadüflerin, umduklarımızla karşımıza çıkanların birleştiği "o anları" anlatmak istiyorum.

Osaka: 200 yıl öncesine yolculuk

Bu yolculukta beni en çok etkileyen anların çoğu, ilk bakışta listenin en büyük başlıkları gibi görünmeyen yerlerde yaşandı. Osaka'daki Ev ve Yaşam Müzesi de bunlardan biriydi.

Kalıcı sergileri oldukça özenli. Minyatürlerle Edo dönemi Osaka'sını yaşıyorlar. Benim için serginin en etkileyici bölümlerinden biri ise kentin zaman içindeki dönüşümünü gösteren hareketli resimlerdi. Önce en eski halini gösteren bir manzara görüyorsunuz: bir dere yatağı, tekneler, ahşap bir köprü. Sonra alttan başka bir katman çıkıyor; eski resmin üzerine yeni bir köprü, beton bir bina ekleniyor. Ardından üçüncü bir katman belirliyor ve kent yapılıyor, evlere katlar çıkılıyor, popülasyon artıyor. Üst üste binen bu eklentiler, Osaka'nın zaman içindeki değişimini sade ama çok yaratıcı bir dille anlatıyordu.

Yine de müzenin en çarpıcı kısmı burası değildi. Asıl etkileyici olan, yaklaşık 200 yıl öncesi Osaka'sının birebir ölçeğe yeniden inşa edilmiş olmasıydı. Sokaklarda dolaşıyor, önü dükkân, arkası ev olarak kullanılan "machiya"ların içine giriyor, dükkânlarda neler satıldığını, mutfakların nasıl görüldüğünü, Japon hamamı sayılabilecek "sentō"ların nasıl işlediğini görebiliyorsunuz.

Bir mimarlık maketinden çok, yaşanmış bir kentsel hafızanın içine giriliyor gibi. Cepheler,

“

Hayalimdeki Japonya seyahati, görülecek yerlerin işaretlendiği kusursuz bir programdan çok tesadüflere, sürprizlere yer açan bir yolculuktu.

”

«

Osaka | Ev ve Yaşam Müzesi, yaklaşık 200 yıl önceki Osaka sokaklarını birebir ölçeğe yeniden canlandırmış. Machiya adı verilen geleneksel ev ve dükkânların arasında dolaşırken, Edo dönemi kent yaşamını gündüzden geceye değişen atmosferiyle deneyimleyebiliyorsunuz.

△ Hiroşima | Atom bombasının çocuk kurbanlarını anan Çocuk Barış Anıtı'na kağıttan turnalarını sunmak için toplanan öğrenciler. Anıtın tepesindeki heykeliyle anılan Sadako Sasaki'nin hikâyesi sayesinde, bu turnalar barışın en güçlü sembollerinden biri hâline gelmiş.

△ Miyajima | Bu adanın simgesi hâline gelen Itsukushima Tapınağı'nın torii kapısı, gelgit yükseldiğinde suyun üzerinde süzülüyormuş gibi görünüyor. Şinto inancında kutsal alanların girişini işaretleyen bu yapı, adanın manzarasına neredeyse gerçeküstü bir güzellik katıyor.

kapılar, dükkân "norenleri" (evlerin, dükkânların veya restoranların girişlerine asılan ve tabela görevi gören geleneksel kumaş perdeler), raflar, avlular, dar sokaklar ve çatılardaki kediler... Her şey gündelik hayatın ritmini hissettirecek kadar incelikli düşünülmüş.

Üstelik size bu sokağın içinde geceyi, gündüzü, güneşi ve fırtınayı da yaşıyorlar. Bir 'machiya'ya önden girip arka bahçesine çıkana kadar bir bakıyorsunuz hava kararmış, gök gürlemeye başlamış. Özellikle Japonya seyahatinin başında önereceğim bir deneyim çünkü sonrasında sokaklarda dolaşırken neyin ne olduğuna daha hâkim oluyorsunuz.

Japonya'da birçok yerde olduğu gibi, sunulan deneyimin ötesine geçmek istiyorsanız Japonca bilmek büyük avantaj. Biz oradaki görevlilere yaklaşmadık, onlar da bize yaklaşmadı. Japon ziyaretçiler için durum farklıydı. Şansımıza, bir görevli, bir grup genç kıza bir şeyler anlatmaya başladığında biz de oradaydık. Benim üç kelime Japoncam ve onların üç kelime İngilizcesi sayesinde, görevlinin 'machiya' kapılarının kilit sistemini anlattığını anladık.

O anda fark ettik ki bu müze yalnızca güzel görünen bir dekor kurmamış. Çalışan kapı sistemleri de aslına uygun şekilde taşınmış ve korunmuştu. Ahşap kepenkler, gece kapatıldığında önce yarım sonra tam açılabilen kapılar, ağır sistemi kolayca işletmeyi sağlayan

mekanizmalar...Japon zanaatına da mühendisliğine de gereken saygı gösterilmişti. Bu beklenmedik küçük karşılaşma, müzenin yalnızca geçmiş sergilemediğini, onu anlamaya da davet ettiğini gösterdi bize. Osaka'daki en unutulmaz anlarımızdan birine dönüşmesi de biraz bu yüzdendi.

Hiroşima: Trajediye doğru taşınmak

Hiroşima hakkında uzun uzun yazmak istemiyorum. Orada hissettiklerimi fazla tarif etmeye çalışırsam, yaşadığım şeyin ağırlığını azaltacakmışım gibi geliyor. Normalde duygusal ve kolay etkilenen biri olarak, daha önce hiç bu kadar doğrudan ve kendiliğinden bir hüznün hissetmediğimi belirtip, bunun Hiroşima'nın ruhunu anlatmaya yetmesini umacağım.

Müze, Barış Parkı ve Atom Bombası Kubbesi mutlaka görülmesi ve üzerinde düşünülmesi gereken yerler. Biz Hiroşima'yı Osaka'dan gününbirlik bir gezi olarak planladık ve günün yaklaşık yarısını burada geçirdik. Size tavsiyem, o güne mümkünse daha aydınlık, daha ferahlatıcı bir durak daha eklemeniz olur. Biz Hiroşima'dan sonra Miyajima Adası'na gittik. Tekneye binmek, suyun içinde yükselen "Torii Kapısı'nı" (Şinto tapınaklarının sembolü olan ahşap yapı) görmek ve sokaklarda dolaşan dost canlısı geyiklerle karşılaşmak bize çok iyi geldi.

Yine de o gün bizi en çok etkileyen ve yıllar sonra da anlatmaya devam edeceğimizden emin olduğum an tamamen tesadüf idi. Atom Bombası Kubbesinden müzeye doğru yürürken geçtiğiniz yerlerden biri Çocuk Barış Anıtı. Biz oraya yaklaşırken gri pantolonlu, mavi gömlekli bir grup çocuk sıra halinde duruyordu. Merak edip yaklaştık. Yanlarında öğretmenleri vardı ama sürece hiç müdahale etmediler. Çocuklar sıra oldu, çocuklar konuştu, çocuklar bir şeyler okudu ve en sonunda anıta doğru eğildiler.

O an aklıma yıllar boyunca sosyal bilgiler ve tarih derslerinde anlatılan savaşlar, kayıplar ve trajediler geldi. Hiçbirinin bize bu şekilde yaşatılmadığını düşündüm. Onlar, kendi yaşlarında çocukların ölmesinin ne demek olduğunu, benim yetişkin yaşında algıladığımdan çok farklı bir yerden algılıyorlardır diye düşündüm.

Sonradan anladık ki, anıta kâğıttan turnalar sunmak için oradalarmış. Anıtın arka kısmı origami turnalarla doluydu. Atom bombası düştüğünde 2 yaşında olan Sadako Sasaki, 11 yaşında radyasyon sebebiyle lösemiye yakalanıyor. Hastaneye yatırıldığında babası ona bin tane kâğıt turna kuşu yapan kişinin dileğinin gerçekleşeceğine inanıldığını söyleyince, Sadako kendini buna adıyor. 12 yaşında vefat etmeden hemen önce bunu gerçekleştiriyor. Çocuk Barış Anıtı Sadako anısına yapılıyor ve anıtın üstüne kendisinin altın bir turna tutan heykeli dikiliyor. Bu kadar trajik bir tarihin, el emeğiyle yapılan küçücük kuşlar aracılığıyla

bir gelecek dileğine ve umuda bağlanması bana çok incelikli geldi.

Bir kez daha, bizi en çok etkileyen ve yıllar sonra da anlatmaya devam edeceğimizden emin olduğum an, planladığımız bir durak değil, yol üzerinde karşımıza çıkan sessiz bir karşılaşma oldu.

Kyoto: Kâğıt, pigment ve başkasının mutluluğu

Kyoto'nun altın rotada yer almasının çok haklı sebepleri var. Yüzyıllar boyunca başkent olmuş, sonrasında da kültür başkenti olmayı sürdürmüş bu şehrin her köşesi tarih, tapınak, zanaat ve güzellikle dolu.

Ancak benim için ikinci kez gideceğim bu şehir, her şeyden önce sanat ve kırtasiye malzemeleri demekti. İlk gelişimde sayısız dükkân gezmiş, fakat çok özel bir yeri kaçırdığımı ancak Londra'ya döndükten sonra fark etmiştim. Sekiz yıl sonra oraya gidebilecek olmak beni çok heyecanlandırıyordu. Babam da bu heyecanımdan etkilenmişti ve yıllardır hayalini kurduğum bu dükkânı çok merak ediyordu.

Yüz yılı aşkın süredir Japon stili sanat malzemeleri satan bu dükkâna Saiun-

do ismini ünlü ressam Tomioka Tessai vermiş. Müşteriye açık olan kısmında ancak iki adım atabilirsiniz, o kadar küçük. Her yer fırça, mürekkep, kâğıt ve pigment (boya yapımında kullanılan hammadde) gibi harikalarla dolu. Girdiğimizde hiçbir şey demeden önümüze var olan tüm pigment renkleri serildi ve biz bir süre bunların arasında kaybolduk.

Almaya karar verdiğimiz noktada dükkânın sahibiyle sohbeteye başlayınca, sekiz yıllık bekleyiş hikâyemi ona da anlattım. Tesadüfi bir seri olay sonrası orada olmamız onu da çok mutlu etti. Bunlar olurken babam ise bambaşka bir amaç peşinde koşuyordu. Heyecanımı doyarsa yaşadığımdan emin olabilmek için benim temkinli kararlarımı iteleyip daha fazla çeşit pigment almam gerektiğini söylüyordu. Ve haklıydı, çünkü eve döndükten sonra kendi sulu boyalarını yapabilmek harika bir deneyimdi. İnsanın bazen kendi mutluluğunu kendinden fazla gözetken birine ihtiyacı oluyor.

Gujō Hachiman: Şırıltılar, tatlı insanlar ve mutluluk

Geziyi planlarken beni en çok heyecanlandıran duraklardan biri Gujō Hachiman'dı. Gezinin sonunda

en çok mutlulukla andığımız yer de burası oldu.

Gujō Hachiman, yuvarlak hatlı yeşil dağların arasında, ortasından büyük, berrak ve buz gibi bir nehir akan küçücük bir kasaba. Gujō'ya karakterini veren şey ise suyun yalnızca manzarada değil, gündelik hayatın içinde olması.

Her evin önünden bir su kanalı geçiyor ve siz nereye giderseniz gidin, şırıltı da sizi takip ediyor. Bu kanallar aslen ahşap evlerle dolu bir yerde yangından korunmak için yapılmış. Yıllar boyunca sebze, bulaşık ve çamaşır yıkamak için de kullanılmış. Yani su burada dekoratif bir unsur değil, kasabanın altyapısının bir parçası. Fakat Japonya'da sık sık hissedildiği gibi, bu pratik kullanım ruhsuz değil. Aksine, kasabayı bu kadar huzurlu yapan da o.

Bazı sokaklarda kanallar özel olarak düzenlenmiş ve içlerine koi ve sazan balıkları bırakılmış. 100 yen karşılığında onları besleyebilirsiniz. Eğer babam kadar arkadaş canlısıysanız, o yem kargaşasının içinde balıkları sevmeyi bile deneyebilirsiniz. Ancak eğilirken çantanızı açık bırakıp cüzdanınızı suya düşürmemeye dikkat etmek gerekiyor.

⤴️ Kyoto | Saiun-do, 1863'ten beri, Nihonga sanatında kullanılan pigmentleri geleneksel ve gizli reçetelerle elde hazırlıyor. Dünyanın farklı bölgelerinden getirilen azurit, malakit, mermer, inci ve deniz kabuğu gibi doğal hammaddelerden üretilen bu pigmentleri alıp, nikawa adı verilen bağlayıcıyla karıştırırsanız kendi boyalarınızı yapabilirsiniz.

⤴️ Gujō Hachiman | On beş kuşaktır aynı aile tarafından işletilen Watanabe Some-mono-ten, Gujō'ya özgü geleneksel indigo boyama tekniğini 1580 yılından beri yaşıyor. Atölyede doğal indigo fermente ediliyor; kumaşlar karakteristik koyu mavi tonunu alana kadar defalarca boyanıyor. Dükkân sahibinin arkasında görünen koinoboriler de burada elle üretiliyor.

Gujō Hachiman'ın etkisi, içindeki uyumdan geliyor. Su, evler, dükkânlar, dağlar ve insanlar birbirini sınırlamadan, aynı ritimde var oluyor. Her şey daha insani geliyor. Kaldığımız misafir evi geleneksel bir Japon eviydi. Salona oturup avludaki bahçeye bakmak başlı başına bir huzur kaynağıydı. Evin sahibi Mizuya-san ise inanılmaz derecede özenli ve yardımsever bir kadındı.

Evi aylar önce tuttuğum için, Gujō'da gitmek istediğim bir atölye bana cevap vermeyince kendisine yazdım. Belki bana yol gösterebilir diye düşündüm. Hemen atölyeyi aramış, ulaşamayınca bana "yarın tekrar arayacağım" diye yazdı. Sonra aramış, bu kadar erken rezervasyon almadıklarını, belirli bir tarihte tekrar aramamız gerektiğini öğrenmiş. Bunu da not almış ve o tarih geldiğinde, benim hatırlatmama gerek kalmadan arayıp rezervasyonumuzu yaptırmıştı.

Yalnızca o değil, kasabadaki birçok insan bize içten bir sıcaklık hissettirdi. İlk akşam yemek yediğimiz "izakaya"nın (iş çıkışında içki ve küçük atıştırmalıklar için gidilen mekânlar) anne-oğul sahipleri, annenin iki gün sonra bizi yolda görüp arabasını durdurarak selam

vermesi, "miso" (fermente edilmiş soya ezmesi) dükkânı sahibiyle çeviri uygulamaları sayesinde sohbet edişimiz, kendi kendine İngilizce öğrenen dikiş nakış dükkânı sahibinin sevimliliği, 15. Jenerasyon "indigo" (indigofera tinctoria bitkisinden elde edilen mavi boya) dükkânı sahibinin bize boyayı nasıl fermente ettiklerini anlatması ve hayalini kurduğum "koinobori"yi (çocuk bayramı kutlamaları sırasında her yere asılan, koi balığı şeklinde uçurtma) burada bulmam...

Bazı yerleri güzelliğiyle, bazılarını ise insanda bıraktığı hisle hatırlıyorsunuz. Gujō Hachiman bizim için ikincisiydi. Geri döneceğimi biliyorum.

Gifu: Ateş ışığında balık avı

Gujō Hachiman'da kaldığımız günleri özel kılan bir başka şey de gezinin en ilginç ve en eğlenceli iki etkinliğini burada yapmamızdı. Bunlardan ilki, Gujō'ya yaklaşık iki saat uzaklıktaki Gifu şehrinde izlediğimiz balık avıydı.

Nagara Nehri üzerinde yüzyıllardır sürdürülen bu gelenek, Japonya'nın en eski nehir ritüellerinden biri. Bu avda, "usho" adı verilen ustalar,

yıllarca eğittikleri karabataklarla beraber ava çıkıyor. Öyle ki, usholar imparatorluk himayesine alınacak kadar önemli bir yere sahip.

Tekneye bindiğinizde, getirdiğiniz yemekleri yiyebilmeniz için size bir süre tanınıyor. Yemek yenirken bir anda müzik başlıyor. Teknelerden birinin üzerine kurulan küçük sahnede, geleneksel müzikler eşliğinde bir dans gösterisi yapılıyor. Günü bu şekilde batırıyorsunuz. Ardından atılan bir havai fişekle avın başladığı işaret ediliyor ve karşınızda bir anda ateş beliriyor. Her gözlem teknesi, bir av teknesini takip ediyor. Ve ushoların ve karabatakların avlanmasını izlemeye başlıyorsunuz...

Teknelerde motor yok; uzun bambu çubuklarla itilerek sessizce ilerliyorlar. Zifiri karanlıkta yanan bir alev, kimsenin konuşmadığı bir sessizlik, yalnızca suyun, küreklerin, karabatakların ve ateşin sesi... Ateşin ışığına gelen balıklar kendilerini karabatakların yanında buluyorlar. Normalde balıkları yutan bu kuşlar tekneye çekilip balıkları geri çıkarmak üzere eğitilmiş. Tuttukları "ayular" (tatlı su balığı) ise nadir ve değerli kabul ediliyor.

“

Bin üç yüz yıllık geleneği izlerken, insan hem ortamın büyüsünden etkileniyor hem de çok az yerde deneyimlenebilecek bir şeye tanıklık ettiği için heyecan duyuyor.

”

« Gifu | Nagara Nehri'nde yaklaşık 1.300 yıldır sürdürülen ukai geleneğinde, "ushō" adı verilen balıkçılar eğittikleri karabataklarla balık avlıyor. Teknelerin önünde yakılan ateş hem nehri aydınlatıyor hem de balıkları su yüzeyine çekiyor.

△ Gujō Hachiman | Yüz yılı aşkın süredir kendi miso ve soya soslarını üreten Yamani Shōten, üretim sürecinde Gujō'nun doğal kaynak sularını kullanıyor. Dükkan sahibinin arkasında görünen tanklarda Gujō usulü miso fermente ediliyor; süreç sırasında süzülen sıvı ise yöreye özgü ji-damari soya sosuna dönüşüyor.

Japon restoranlarının vitrinlerinde görülen gerçekçi yemek maketlerinin üretim geleneğini yaşatan Sample Village Iwasaki'de, balmumu, su ve kalıp kullanarak kendi maketlerinizi yapabiliyorsunuz. Fotoğrafta: Babamla beraber yaptığımız tempura ve şüşü maketleri.

Bu bin üç yüz yıllık geleneği izlerken, insan hem ortamın güzelliğinden hem de çok az yerde deneyimlenebilecek bir şeye tanıklık ettiği için etkileniyor.

Sample Village Iwasaki: Sahte Yemek, Gerçek Heyecan

Gujō Hachiman'daki ikinci özel deneyimimiz Sample Village Iwasaki oldu.

Japonya'ya gittiyseniz, restoran vitrinlerinde sergilenen gerçekçi yemek maketlerini mutlaka görmüşsünüzdür. Bunlara "shokuhin sanpuru" deniyor. Japonya'da Batı yemeklerinin yaygınlaşmaya başladığı dönemde, birçok kişi bu yemeklerin ne olduğunu bilmediği için restoranlar yemeklerin içeriğini ve porsiyon boyutunu göstermek amacıyla bu maketleri kullanmaya başlamış. Zamanla bu pratik çözüm başlı başına bir zanaat ve ciddi bir endüstriye dönüşmüş.

Bu işi ticari ölçekte geliştiren öncülerden Takizō Iwasaki'nin kurduğu fabrika da Gujō Hachiman'da. Bugün Sample Village

Iwasaki, hem bu üretim geleneğini tanıtan, hem de ziyaretçilere kendi yemek maketlerini yapma imkânı sunan bir yer. Bu atölye, gezi boyunca en heyecanla beklediğim aktivitelerden biriydi.

Atölyede sıcak balmumu ve ılık suyla çalışıyorsunuz. Balmumunu suyun üzerine yavaşça dökerseniz daha pürüzsüz, yüksekte ve hızlı dökerseniz daha pütürlü dokular elde ediyorsunuz. Bu tekniklerle, size verilen karidesin üzerine kızarmış tempura kaplaması yapabiliyor ya da şaşırtıcı derecede gerçekçi bir marul oluşturabiliyorsunuz.

Kendi ellerinizle yaptığınız bir gezi hatırasının değeri tabii ki çok daha yüksek oluyor. Bu kadar yerel bir zanaata el atmış olmanın değeri ise paha biçilemez.

Geriye kalan şey

Japonya şu an dünyanın en gözde tatil yerlerinden biri. Bunun bir sebebi, "Batı kültürü" çatısı altında sınıflandırabileceğimiz kültürden çok farklı olması. Bu yüzden Japonya'ya on bir ay araştırma yapmadan da

gitseniz, gördükleriniz karşısında etkilenmemeniz neredeyse imkânsız.

Ancak ülkeyi biraz daha anlamaya çalıştığınızda; geçmişine, bugününe, kültürüne, insanlarına, hatta toplumsal ve politik yapısına dair birkaç kapı araladığınızda, yaptığınız gezi çok daha farklı bir şekil alabiliyor. Eğer bir de insanlara ve hikâyelerine açık olursanız...

Geziyi mutlu yapan, sadece görülen şeyler olmuyor. Öyle olsa birine gezinizi sadece fotoğraflarla anlatabilirdiniz. Aksine, fotoğrafların ardında yatan ve seslendirilmesi gereken deneyimler yaratıyor o mutluluğu. Hiroşima'da çocukların sessizce kâğıttan turnalar sunması, gitmek için sekiz yıl beklenen dükkânda başlayan sohbet, bir misafir evi sahibinin inceliği ya da babamın heyecanlarımı benden daha çok sahiplenışı...

Benim için Japonya, bu yüzden yalnızca güzel görünen bir ülke değil, her karenin arkasında ayrı bir hikâye taşıyan, katmanlı ve unutulmaz bir yolculuk oldu...■

Film Platosu, Gastronomi ve Kültür Merkezi       URLA ZAMANI...

YAZI
TUNÇ ERC  YAS

Urla; yeşil ile mavinin dans ettiği, sokaklarında yerel ve yıldızlı lezzetleri tadabilece  iniz, dalgaların şarkılar f  s  ldad  i, filmlerin ve dizilerin izlerini bulacağınız efsane bir yerdir. Sizi içine çekerek a  ık eder. Buradan ayrılmak istemezsiniz. Peki bu sihir nereden geliyor? Keşfetmeye hazır mısınız?

Victor Hugo, hiç görmediği halde "duyduklarıyla" İzmir'i ne güzel anlatmış:

*"  zmir bir prensesdir.
Çok güzel köşk şapkasıyla
Mutlu ilkbaharlar durmaksızın
Onun çağrısına cevap verir
Nasıl vazo içindeki çiçekler
g  l  mse,se,
O da denizler arasında     ldar...
Hatta Ar  ipel'in yaratılışından çok
daha tutkulu..."*

Urla,   zmir'in en güzel kızıdır. Prensesin g   desi,   zmir'in g    bebeği... Merkeze sadece 35 dakika uzaklıkta, huzuru bulursunuz. Kendinizi şehrin gürültüsünden Urla'nın sakinliğine atarsınız. Gün kavu  umunu izlemek, ay      ında sahilde yürümek r     la gelen çiçeklerin kokusunu i  inize çekmek nefes aldırır...

Her şehrin bir   arkısı vardır. Urla'da geceleri dalgalar Tanju Okan'ın sesini

getirir size... "Deniz ve Mehtap", "  yle Sarhoş Olsam Ki", "Kad  nım", "Hasret", "A  kı Bulacaks  n"   arkılarına eşlik edersiniz. Meltem de şarkılara eşlik eder, denizin ve çiçeklerin kokusunu getirir. Ay      ında yakamozlar ve balıklar şarkılarla dans ederken, yıldızlar g    kırpar...

Yaz gelince, tatil akla gelir. Yaşadıkları şehrin yoğunluğundan sıkılanlar Ege'ye tatile gelmeye ba  lar.

Televizyonlarda diziler sezon finali yapar. Reklam verenler yazın televizyon izlenmediğini düşünür. Bazı yapımcılar yaz aylarında romantik komedi tadında diziler çeker, tatile gidemeyenlerin ayağına Ege'yi getirir. Urla da doğal ortamıyla plato olarak kullanılan yerlerin başındadır.

Bu sezon "*Doğanın Kanunu*" dizisi Urla'yı başrole almış; Alperen Durmaz, Özge Yağız, Hakan Yılmaz Urla'nın güzelliklerine eşlik ediyor. Daha önce "*Kavak Yelleri*", "*Kalbim Ege'de Kaldı*", "*Ru*" "*Fatmagül'ün Suçu Ne?*" ve "*Ben Leman*" dizilerini Urla'yı ekrana taşıdı.

Sadece diziler mi? Hülya Koçyiğit'in ilk filmi "*Susuz Yaz*" Urla'nın Bademler Köyü'nde çekilmişti. Metin Erksan'ın Necati Cumalı'nın aynı adlı eserinden uyarlayıp, yönettiği film Hülya Koçyiğit'i sinemamızın dört yapraklı yoncasının yapraklarından biri yaptı. Yeşilçam'ın bu ödüllü filminde Erol Taş unutulmaz bir performans sergileyip, kötü karakterlerin aranan oyuncusu olmuştu. Bu yılın sonunda

dizi versiyonu çekilecek olan "*Susuz Yaz*" yine Urla'nın güzelliklerini arka planda yansıtacak. Netflix platformunda izleyebileceğiniz "*Sonunda Sen*" ve "*Biz Böyleyiz*" filmler de Urla'yı mekân tuttu. Peki bu kadar sinemacıyı çeken Urla'nın sihri ne?

Yeşilin ve mavinin tüm tonlarını bulacağınız ilçede kültür turizminden gastronomiye zengin seçenekler var. Michelin yıldızlı restoranların yanı sıra, kapısını çaldığınızda size Urla yemekleri sunacak birçok davetkâr mekân var. Bazı turistlerin sadece Urla lezzetlerini tadabilmek için Urla'ya geldiğini anımsatalım. Aynı ilçede bir salaş lokantada "damak çatlatan" tencere yemekleri yerken, birkaç dükkân sonra ödüllü mekânların kapısını çalabilirsiniz. Bütçenize göre, artık hangi kapıyı çalarsanız çalın ama mutlaka katmer ve enginar yemeyi unutmayın!

Enginar demişken, Urla Kadın Kooperatifi'ni anmadan olmaz. Kooperatif Başkanı Sibel Uyar kadınları harekete geçirerek,

kadın emeğini ekonomik değere dönüştüren bir üretim sistemini hayata geçirdi. Sakız enginarına coğrafi işaret olarak ilçeye önemli bir değer kattı.

Urla sadece "*deniz, güneş, balık, rakı*" demek değil, ilçedeki kültürel adresler ziyaretçilerin büyük ilgisini çekiyor. Ahırların, depoların, damların yoğun olduğu harap bir mekânın nasıl cennete dönüştürüldüğünü görmek isterseniz Urladam'a gidin. Ünlü oyuncular Nazan-Ercan Kesal Urla'ya ilk görüşte aşık olan sanatçı bir çift... Harap bir mekânı satın alıp bir sanat merkezi haline getirerek Urladam'ı yarattılar. Bu kültür merkezinde; hem yeni yıldızlar yetiştiriliyor hem de yıldızların eserlerini sergilemeleri sağlanıyor.

Urladam, aslında bir yaşam merkezi... Sabah yoganızı yapıp, bir ağacın gölgesinde kahvaltı ederken bir trio eşlik ediyor size... Akşam amfi tiyatrodaki sergilenen oyunu ceviz ağacı ile birlikte izliyorsunuz. Oyun sonrası oyuncularla sohbet edip, çayınızı yudumluyorsunuz.

⚡ Güneş batarken Urla İskelesi

Urla Enginar Festivali ⚡

Köstem Zeytinyağı Müzesi ⚡

“

“Neden Urla?” sorusuna verilebilecek çok cevap var; köklü tarihi, tertemiz havası, maviden yeşile uzanan doğası, zengin gastronomisi, sanatla iç içe yaşamı... Urla, her köşesinde keşfedilecek başka bir hikâye saklıyor.

”

⚡ Urladam

📌 Karantina Adası

İleride kısa film festivali var. Resim sergisini gezip, kütüphanede kitap okuyabiliyorsunuz. Geç oldu dersiniz konaklama imkânı da var. Eğitim alanları, kabare, pop, caz, alaturka... Konser keyfi... Sanatın her türü üretiliyor burada. Güzellikler kaosu yaşıyorsunuz. Hangisine katılacağınızı şaşıırıyorsunuz. Ye, iç, eğlen, öğren, deneyimle, festivaller arasında coş, ister odalarda ister ağacın altında konakla. Urladam üç yıldır sanatın merkezi. Kısa zamanda, iyilik ve güzelliğin el ele vermesiyle şehrin sembol mekânı yaratılmış durumda...

Kısa bir Urla Turu...

"Neden Urla?" sorusuna ilk cevap, ilçenin temiz havası ile şehrin oksijen deposu olması. Koylar sizin onları keşfetmenizi bekler. Tertemiz, mavinin tüm tonlarını göreceğiniz deniz, doğal klima gibi tatlı tatlı esen rüzgâr, kum, yemyeşil doğa ve güneş... Daha ne olsun ki?

Taş evler, dar sokaklar, zeytinyağı ve şarap kardeşliği, geçmişin izlerini taşıyan tarihi mekânlarla birlikte kentin ruhunu yansıtır. Urla adeta bir tatil kasabası; en güzel mezelerin, sabah tutulan balığın servis edildiği restoranlar yan yana sıralanıyor. Ne de olsa burası gastronomi turizmi ile de ön plana çıkan bir ilçe. Michelin yıldızlı mekânlar, gastronomi turizminin önemli adresleri.

Türkiye'nin ilk, dünyanın en büyük zeytinyağı müzesinin Urla'da olduğunu biliyor musunuz? Köstem Zeytinyağı Müzesi'ni mutlaka ziyaret

edin. Doç. Dr. Levent Köstem bir zeytin ve zeytinyağı hayranı. Onun kurduğu müzede çok özel dakikalar geçirebilirsiniz.

Urla'da ziyaret edeceğiniz birçok kültürel turizm adresi var. Karantina Adası, özellikle covid günlerinde sıkça anıldı. Urla'nın ana karaya bir yol ile bağlı bu adası, salgın hastalıklardan korunmak için kullanılmış. Osmanlılar tarafından yapılan Urla Tahaffuzhanesi'nde tazyikli, temiz, şifalı, sıcak su ile hastalıklar tedavi edilmiş. Ülkeye gelen gemiler önce bu adaya uğrar, bir süre karantina altında tutulur, sudan gelen şifayla mikroplarından arandıktan sonra gemilerin ülkeye girişine izin verilirmiş. Dünyada ayakta kalmış üç tahaffuzhane adasından biri. Bir süre Devlet Hastanesi olarak da kullanılmış. Günümüzde gruplar halinde özel izinle gezilebiliyor. Üç yıldır aslına uygun şekilde gerçekleştirilen restorasyon çalışması sonrası Sağlık Müzesi olarak kullanılacak.

12 İyon kentinden biri olan Klazomenai, Karantina Adası'nda kurulmuş. Zeytinyağını ilk üreten toplum olan İyonların o yıllardaki şartlarda zeytinyağı makinesi yaparak, nasıl zeytini siktiklerini görüp, şaşıracaksınız. Bir ada daha var ama ziyaret zor. Bir zamanlar haftanın belirli günlerinde sabah, Konak ve Karşıyaka İskelesi'nden kalkan vapur ile Yassıca Ada'ya gidilir gün boyu denizin keyfi çıkarılırdı. Ancak, İzmir Büyükşehir Belediyesi bu uygulamaya son verdi. Bu ıssız

adanın cennet koylarına günümüzde ancak özel tekne ile yanaşabilirsiniz.

Sanat Sokağı'na uğrayıp Urla hatırası almayı unutmayın. Alışveriş için bir adres daha var, Malgaca Pazarı! Tahta sandalyelerde oturup, çayınızı yudumlamanın keyfi bir başka oluyor. Urla'nın ilk pazarı burası. Aradığınız ne varsa bulabiliyorsunuz. Adı "mal kaçça?" sorusundan geliyor. Dolayısıyla pazarlık yapmak da mümkün. En özel esnaf lokantaları ve sokak lezzetleri burada. Hiçbir yerde olmayan dondurma çeşitlerini tadabilirsiniz. Bir de dilinize bir türkü yapışır. "Mendilimin ucuna sakız bağladım sakız. Doğru söyle sevdiğim sever misin başka kız?..."

Futbol tutkunuyusanız uğramanız gereken bir adres daha var. Göztepe Urla Tesisleri. İzmir'in Süper Lig'de yer alan tek temsilcisi olan Göztepe, Urla'nın temiz havasından enerjisini alıyor. "Göz Göz" yeni sezonda Avrupa hedefi ile Urla tesislerinde antrenmanlara başladı. Göztepe Urla Tesisleri'ni ziyaret edip "Medcezir" şarkısını söylemeye hazır mısınız?

Urla'da gün kavuşumunu izlemek de bir başka oluyor. İzmir'de gün batmaz kavuşur. Özellikle Güvendik Tepe'de, çam gölgesinin altında, çiçek kokularını içinize çekerken muhteşem manzarayı izleyip, Ağustos böceklerinin resitali eşliğinde günü kavuşturursunuz.

Urla'da ne tarafa dönseniz başka bir güzellik, başka bir hikâye çıkar karşınıza. Belki de Urla'nın sihrî tam olarak budur; insana kendini iyi hissettirmesi... Daima gülümseyin! ■

⚡ Klazomenai kentinin merkezindeki kazı alanları ve Limantepe Höyüğü.

KLAZOMENAI, İYON KENTLERİNİN ARKEOLOJİK HAFIZASI

SÖYLEŞİ
BERRİN TUNCEL

Klazomenai’de iki ayrı kazı yürütülüyor. Klazomenai Kazısı Başkanı Prof. Dr. Yaşar Ersoy “Biz, Tunç Çağı sonrasında sorumluyuz. Limantepe projesinin ana hedefini ise kentin Tunç Çağları ve prehistoryasının araştırılması oluşturuyor. Limantepe kazı projesi, zamanla Klazomenai kentinin su altındaki verilerinin de derlendiği bir projeye dönüştü” dedi.

Urla İskele’sinde Limantepe’den Ayyıldız ve Cankurtaran tepelerine kadar uzanan antik kent, MÖ 5. binyıla uzanan zengin bir geçmişe tanıklık ediyor. 12 İyon kentinden biri olan Klazomenai, bu kentlerinin arkeolojik hafızası olarak büyük önem taşıyor. Anıtsal mimarinin iyi korunduğu Efes, Perge, Side gibi antik kentler görkemli görünürlükleriyle daha çekici görüne de; Klazomenai sürekli terk edilip yeniden kurulduğu için, tarihsel ve kültürel katmanların/süreçlerin okunabilmesi adına arkeologlara büyük avantaj sağlıyor.

MÖ 5. binyıla kadar geriye giden iskân tarihiyle, uzun ve köklü

⚡ Prof. Dr. Yaşar Ersoy

geçmişleriyle zengin bir tarihe ev sahipliği yapan Klazomenai, özellikle pişmiş toprak lahitleriyle özdeşleşiyor. İlk kazı çalışmaları Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan arkeologlar tarafından gerçekleştirilen kentten elde edilen paha biçilemez buluntular ne yazık ki yurt dışında çeşitli müzelere dağılıyor.

Klazomenai görülmeye değer bir antik kent. Neler yok ki? Antik kentin merkezinde konumlanan Limantepe Höyüğü’nde görkemli surlara sahip olan Erken Tunç Çağı yerleşimi, Orta Tunç Çağı’na tarihlenen oval planlı konutlar, bugünkü teknolojinin 2 bin 500 yıl önce de kullanıldığını gösteren zeytinyağı işliği, ölülerin

⚡ Klazomenai kenti, doğu nekropolisinde Arkaik Dönem'de aile gömülerinin düzenlenmesini gösteren hava fotoğrafı.

önceden yakılırken sonraları taştan ve pişmiş topraktan yapılan lahitlere defnedildiğini gösteren mezarlıklar...

Antik kentteki resmi kazıların başladığı yıllardan itibaren sürece tanıklık eden Klazomenai Kazısı Başkanı Prof. Dr. Yaşar Ersoy ile büyük çabalarla, bazen tesadüflerle, bazen de yanlışlarla ortaya çıkan bu antik kentteki bulguları ve çalışmaları konuştuk.

Klazomenai kazılarına ne zaman dahil oldunuz?

Ben bu kazılara ilk kez 1980 yılında, arkeoloji lisans öğrencisi olarak katıldım. Klazomenai'deki ilk kazılar da 1979 yılında Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi rahmetli Güven Bakır tarafından başlatılmıştı. Yani bir anlamda antik kentin araştırma sürecine başından beri tanıklık ettim. Prof. Dr. Güven Bakır'ın emekliliğinin ardından da 2007 yılında kazı başkanlığını üstlendim.

Kentteki kazıların tarihçesi hakkında bilgi verir misiniz?

Aslında Klazomenai'deki ilk kazılar, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlı arkeologlar tarafından yürütülüyor. 1921-22 yıllarında, işgal sırasında Yunan hükûmeti Batı Anadolu'da, Nysa ve Efes'te St. Jean Bazilikası'nda ve son olarak

da Klazomenai'de bir dizi arkeolojik çalışmanın gerçekleştirilmesine izin veriyor. Bu üç merkezin arasında Klazomenai'nin bulunması ilginç. Zira arkeolojik verilerin görünürlüğü açısından Klazomenai bunların içinde en zayıf olanı. Ama herhalde Klazomenai kökenli pişmiş toprak lahitlerin dünya müzelerine 19. yüzyıl içinde dağılması ve bunların arkeoloji camiasında biliniyor olması önemli bir etken. Yunanlı arkeolog Giorgos Oikonomos, 1921 ve 1922 yıllarında Urla İskele'sinde, anakarada Monasteraki olarak isimlendirdiği mevkideki Arkaik Dönem mezarlığında, ve

⚡ Prof. Dr. Güven Bakır

anakaranın hemen açığındaki Klasik Dönem ve sonrası kent merkezinin konumlandığı Karantina Adası'nda kısa bir dönem kazı çalışmaları gerçekleştiriyor.

Bu kısa soluklu kazıların ardından yaklaşık 60 yıllık bir süreçte kentte herhangi bir sistemli kazı çalışması yapılmıyor. 1979 yılında benim de hocam olan Prof. Dr. Güven Bakır, hem kendi uzmanlık alanından dolayı hem de İyon kent devletlerinin erken tarihini ve kültürünü potansiyel olarak bizlere iyi bir şekilde aktarabileceğini düşündüğünden, Klazomenai'yi kendisi için çalışma merkezi seçiyor. Ama öte yandan, aynen bir başka İyon kenti Foça'da olduğu gibi, Klazomenai'nin de kendine özgü ciddi bir sorunu var. Zira modern iskân ile antik kent birbirine geçmiş durumda. Dolayısıyla antik peyzajın algılanması ya da arkeolojik verilerin bütünlüklü olarak görülmesi ne yazık ki o kadar kolay değil. 1982 yılında da antik kentin sınırları ve yayılımı tanımlanıp Koruma Amaçlı İmar Planı yürürlüğe giriyor. İlk kazı çalışmaları da Limantepe ve yakın çevresindeki taşınmazlarda yürütülüyor.

Klazomenai'yi diğer İyon kentlerinden ayıran özellik nedir?

Kent, İyon yerleşimlerinin özellikle erken tarihine dönük olarak çok

⚡ Klazomenai’de restore edilerek Açık Hava Müzesi olarak tanzim edilen Arkaik Dönem zeytinyağı işliğı.

“

Kazılarda MÖ 6. yüzyıla tarihlenen zeytinyağı işliğı bulundu. Antik dönem toplumuyla bugün yaşayan insanlar arasında, üretim faaliyetleri alanında uygulanan çözümlerde temelde hiçbir fark bulunmadığını açıklıkla gösteren bu işlik, ziyarete de açıldı.

”

⚡ Klazomenai, MÖ 6. yüzyıl zeytinyağı işliğinin ve demirci atölyesinin restorasyon öncesi havadan görünümü.

fazla bilgi sahibi olmadığımız bir sürecini karşımıza bu denli anlaşılır ve görünür bir şekilde çıkarıyor. Bu, doğrusu büyük bir avantaj. Kesintisiz olarak iskân görmüş olan kentin, denizaşırı ticaret ilişkilerinin merkezinde olan güçlü bir liman yerleşimi olduğu anlaşılıyor. Erken Tunç Çağı'nda kent çok daha geniş bir alana yayılmış. Limantepe, bu dönemde Ege'nin en görkemli yerleşimlerinden biri olarak öne çıkıyor.

Kentler uzun tarihleri boyunca farklı sebeplerle terk ediliyor ve bazen de yeniden kuruluyor. Klazomenai'de de bu değişim süreçlerini öncesiyle ve sonrasıyla okuyabiliyoruz ya da değişimle edebiliyoruz. Özellikle kentin Tunç Çağı'ndan başlayarak Helenistik Dönem içlerine kadar nasıl gelişip değiştiğini, İyonya kültürel kimliğinin nasıl ortaya çıkıp geliştiğini anlamak konusunda bize ciddi ipuçları sağlıyor.

Anadolu'da monarşik bir düzenin ortaya çıktığı Helenistik Dönem'de, Klazomenai'de binlerce yıldır devam eden iskân sonlanıyor. Bu dönemden, Anadolu'daki birçok sahil yerleşiminden iyi bildiğimiz, tapınak, çeşme binaları, agora kompleksleri gibi anıtsal ölçekteki dinsel ya da kamusal yapıları Klazomenai'de göremiyoruz. Keza Roma İmparatorluk Dönemi izleri de anakaradaki eski yerleşimin konumlandığı alanda hiç baskın değil. Bu

özel durum da Klazomenai'yi özellikle İyon kentlerinin derin ve erken tarihinin araştırılması ve anlamlandırılmasında eşsiz kılıyor.

Kentin iskân tarihini ve gelişimini nasıl anlıyorsunuz?

Bu konudaki ilk tespitler, yüzeyden elde edilen ve pişmiş topraktan yapılan seramiklerin değerlendirilmesine dayanıyor. Bunların tasnifi, ait oldukları süreç ya da süreçlerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi, bizlere kaba bir tarihsel çerçeve sağlıyor. Kazının başladığı ilk yılda Limantepe mevkiinin seçilmiş olması anlamlı. Zira, yüzeydeki buluntulardan da bilinen ve MÖ 3. binyıla kadar geriye giden malzemelerin yanı sıra Geç Tunç Çağı ile Geometrik ve Arkaik dönem olarak adlandırdığımız MÖ 1. bin yılın ilk yarısına tarihlenen örneklerin alanda tespit edilmesi, kentin iskân tarihinin bu noktada gerçekleştirilecek kazılarla kısmen de olsa anlaşılabilceğini gösteriyor. O yüzden de ilk senedeki çalışmalar, Limantepe mevkiinde, onun hemen güneyinde kalan taşınmazda ve son olarak da MÖ 6. yüzyıl mezarlık alanlarından birinde, Yıldız Tepe'nin batı yamacında yürütülüyor. Daha ilk sene gerçekleştirilen kısa süreli kazıların sonunda, Limantepe'nin bir höyük mahiyeti taşıdığı ve kentteki iskânın en erken izlerini barındırdığı net bir şekilde anlaşılıyor.

Klazomenai antik kenti sınırlarında iki bağımsız arkeolojik kazı çalışmasının yürütülmesinin sebebi nedir?

Klazomenai antik kentinin Tunç Çağı'ndaki iskânının Limantepe'de konumlandığı daha ilk seneden tespit edilince, 1980-81 yıllarında bu mevkideki kazıları -Klazomenai Kazısı'nın bünyesinde- Ankara Üniversitesi'nden öğretim üyesi Hayat Erkanal ve ekibi yürütüyor. Ancak bu çalışmaların devamı gelmiyor. 1982 senesinde Hayat Erkanal, Nusaybin yakınlarındaki Girnavaz Höyüğü'nde kazı çalışmalarına başlıyor. 1991 yılında bir terör saldırısının ardından Girnavaz kazısı sonlanınca, Prof. Dr. Güven Bakır tekrar Prof. Dr. Hayat Erkanal'ı Klazomenai'ye davet ediyor. Ama bu sefer ortak bir çalışma önermiyor. Kentte ayrı bir kazı projesi olarak Klazomenai'nin Tunç Çağı yerleşimi olan Limantepe'yi bağımsız olarak araştırması önerisinde bulunuyor. Bu öneri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından da kabul görüp desteklenince, bu sayede Efes dışında başka hiçbir antik kentte olmadığı şekilde iki bağımsız proje yan yana yürümeye başlıyor.

Klazomenai'deki iki ayrı kazı sadece bölge olarak mı sınırlı?

Klazomenai Kazı Başkanlığı olarak biz, Tunç Çağı sonrasında sorumluyuz. Limantepe projesinin

ana hedefini ise kentin Tunç Çağları ve prehistoryasının araştırılması oluşturuyor. Daha sonrasında Hayat Erkanal ve ekibi, su altındaki Erken Tunç Çağı liman tesisi kalıntıları olarak düşündükleri verileri belgelemeye başlayınca, sonuçta hava fotoğraflarından da izlenebilen bu kalıntıların Arkaik Dönem'de Klazomenai kentinin liman tesisi olduğu anlaşıldı. Başlangıçta dönemsel olarak birbirlerinden net bir şekilde ayrılan bu iki proje, zamanla birbirlerinin alanına nüfuz etmeye de kaçınılmaz olarak başladı. Sonuçta Tunç Çağı'ndaki Klazomenai kentinin araştırılmasını hedefleyen Limantepe kazı projesi, Klazomenai kentinin su altındaki verilerinin de derlendiği bir projeye dönüştü.

Karantina Adası Klazomenai'nin bir parçası mı? Orada ne buldunuz?

Aslında Karantina Adası, yazılı kaynakların da ifade ettiği üzere Klazomenai'nin Helenistik ve Roma dönemlerindeki kent merkezi. Anakaranın hemen açığındaki bu ada, İyonya ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından kentin buraya taşınmasıyla iskâna sahip oluyor. Öte yandan, adada tespit edilen en erken buluntular, burasının belki de MÖ 8. yüzyılın içlerinden itibaren yerleşim gördüğünü bize kanıtlıyor. Yani, Karantina Adası, her zaman Klazomenai'nin yerleşim anlamında bir parçasıydı. Ama özellikle Klasik Dönem ile anakaradaki Geç Klasik Dönem'de, yani MÖ 400-350 tarihleri arasındaki kısa ömürlü yerleşimi bir kenara bırakacak

olursak, kentin ana merkezi niteliğine büründü.

Karantina Adası'nda farklı yıllarda yürüttüğümüz kazılar neticesinde gerçekten de MÖ 5. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar uzanan bir süreçte yoğun bir iskânın mevcut olduğunu anladık. Adanın hem batı hem de doğu sahilinde liman tesisleri bulunuyor. Bu arada Kurtuluş Savaşı sırasında kentte ilk kazıları yürüten Yunanlı arkeolog, Giorgos Oikonomos da Roma Dönemi'ne ait olan taş döşeli bir yolu açığa çıkartmış, aynı çalışmalar sırasında adanın doğu sahilinde de mozaikli villaları belgelemiş. İki tepeden oluşan Karantina Adası'ndaki kuzey tepede, muhtemelen tanrıça Athena'ya adanan bir tapınak var. Athena Tapınağı'nın konumlandığı alanın hemen yakınında Helenistik Dönem'de ana tanrıça kült alanı işlevi gören bir açık hava tapınağı ile bu alana sunu olarak bırakılan binlerce pişmiş toprak heykelciği açığa çıkarttık. Adanın kuzey ucunda, yamaçta inşasına başlanan, ancak muhtemelen bitirilemeyen bir tiyatro kompleksinin kayaya oyulan oturma sıralarını da tespit ettik.

Klazomenai'de zeytinyağı işliğinin bulunması da önemli bir bulgu, değil mi?

Aslında MÖ 6. yüzyıla tarihlenen zeytinyağı işliğinin bulunması tamamen bir rastlantı. Kentin bu kesimindeki kazıları başlatmamızın asıl nedeni, nispeten daha yüksek bir kota sahip olan bu alanda MÖ 6. yüzyıla ve daha

erken tarihlere ait yapı katlarını araştırmak istememizdi. Ama çalışmalar ilerledikçe, ana kayaya oyulmuş bir dizi düzeneğin varlığı sayesinde buradaki kalıntıların zeytinyağı üretimine ilgili bir işliğe ait olduğunu anladık. Bu tespitin ardından, Prof. Dr. Güven Bakır, Elif Koparal ve ekibimizin üyesi Ali Ertan İplikçi tarafından, Karaburun da dahil olmak üzere yarımadada gerçekleştirilen incelemeler sonucunda Klazomenai'deki işliğe oldukça benzeyen ve 20. yüzyılın ortalarına kadar da aktif olarak kullanılan onlarca zeytinyağı atölyesi saptandı. Dolayısıyla Klazomenai zeytinyağı işliği, aslında bölge coğrafyasında uzun bir süreç boyunca varlığı tescillenen bir üretim faaliyetinin eski, yani arkaik bir örneğidir.

Klazomenai'deki kazılarda tespit edilen işliğin sınırları ile bu işlik bünyesinde kayaya oyularak yapılan pres tablasının, ayrıştırma tanklarının, zeytin kırma çukurunun konumları belliydi. Konglomera tipi tortul bir kayanın kullanıldığı bu alanda, kayanın açık kaldığı süreçte işlik iklimsel faktörlerden etkilenecekti. Prof. Dr. Güven Bakır, bu tesisin hem korunabilmesi hem de ziyaretçiler tarafından daha iyi algılanması ve anlaşılabilmesi için bir deneysel arkeoloji projesi olarak işliğin restorasyon projesini uygulamaya koydu. Proje, Unilever A.Ş.'nin maddi destekleriyle de hayata geçirildi. Bir açık hava müzesi olarak topluma kazandırılan bu işliğin tanzimi ve ziyaretçilere sunumu şimdilerde Karsan Karadeniz Kimya Sanayi A.Ş.'nin destekleriyle sürdürülüyor.

✓ MÖ 6. yüzyıla tarihlenen konutlarda ele geçen pişmiş toprak buluntular.

✓ Koku/yağ şişesi (aryballos).

On 1915

SECTOR HST - KLAZOMENAI
ARCHAIC CITY DEFENSES (WALL AND
STONE / BRICK-WARE SLABS)
RECONSTRUCTED VIEW
LOOKING NORTH
HUSEYİN CEVİZÖĞÜL - 2015

➤ Hüseyin Cevizoğlu (2013) tarafından çizilen rekonstrüksiyon, Klazomenai antik kentinin taş ve toprak işçiliğiyle inşa edilmiş Arkaik Dönem sur duvarlarını, sur dışındaki yerleşim alanını, konutları ve günlük yaşamı kuzey yönünden göstermektedir.

Antik dönem toplumuyla bugün yaşayan insanlar arasında üretim faaliyetleri alanında uygulanan çözümlerde temelde hiçbir fark bulunmadığını açıklıkla göstermesinden dolayı bu işliğin tanzimi ve ziyaretçilere açılması çok önemli bir misyon gerçekleştiriyor. Klazomenai zeytinyağı işliği şüphesiz ki günümüze ulaşan en erken ışıklarından biri değildir. Zira, Doğu Akdeniz'de ve Kıbrıs'ta geçmişi Klazomenai işliğinden çok daha eskiye giden, Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen çok sayıda daha eski zeytinyağı üretim atölyesi biliniyor. Öte yandan, Klazomenai işliği gibi Ege uygarlıklarının, özellikle İyonya coğrafyasının en zirve noktasında olduğu Arkaik Dönem'e tarihlendirilen başka bir zeytinyağı üretim alanı Ege havzasında mevcut değil. Bir de bu işlik, evsel ölçeğin ötesine geçerek endüstriyel boyuta da ulaştığını rahatlıkla söyleyebileceğimiz bir üretim faaliyetinin MÖ 6. yüzyılda İyonya'da var olduğunu bizlere göstermesiyle ayrı bir önem taşıyor. Klazomenai ile özdeşleşen ve taşıma kapları olan amphoralar bu işliğin etkin bir şekilde kullanıldığı dönemlerde çok geniş bir coğrafyada, Batı Akdeniz, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, Karadeniz'deki İyonya kolonilerinde ve şüphesiz ki Ege adalarında ve anakara Yunanistan'da onlarca merkezde bol olarak karşımıza çıkıyor. Bu tür taşıma kapları, başta zeytinyağı olmak üzere, şarabın da Klazomenai'nin ticari ürünleri arasında talep gördüğünü bize gösteriyor.

Klazomenai'de başka ilginç keşifleriniz oldu mu?

Klazomenai kazılarının bizlere sağladığı en önemli bilgiler, Erken Demir Çağı olarak isimlendirdiğimiz MÖ 1200-700 tarihleri arasındaki sürece ve bunun ardından gelen Arkaik Dönem'e (MÖ 700-500) ait. Sivil iskân alanları, savunma sistemleri, seramik yapım tesisleri, demirci işlikleri ve zeytinyağı atölyeleri gibi farklı üretim faaliyetlerine yönelik çok sayıda alan kazıldı ve belgelendi.

Başka İyon kentlerinde Klazomenai'de olduğu denli çarpıcı bilgilerin mevcut olmadığı bir başka konu, ölüm gerçeği karşısında eski toplumların uygulamaları ve gelenekleri hakkında. Bu alanda Klazomenai'de elde edilen bilgi çeşitliliği gerçekten de başka hiçbir İyon merkezi ile karşılaştırılmaz. Kentte bugüne kadar MÖ 1000-700 tarihleri arasında kullanılıp savunma duvarlarının inşasıyla sonlanan ve yerleşimin batısında kalan bir mezarlık alanı tespit edildi ve kısmen kazıldı.

Ölü gömme gelenekleri hakkında neler biliyoruz?

Bugüne kadar bu alanlarda yüzlerce gömü tespit edildi. Bu mezarlık alanlarında kan bağına dayalı bir düzenlemenin uygulandığını gördük. Bu durum, toplumsal örgütlenmede önce aile, sonra soy ve ardından da kabile yapısının antik dönem İyonya toplumunun en temel karakteri olduğunu da gösteriyor. Klazomenai'de MÖ 10. - 7.

yüzyıllar arasında tercih edilen ölü gömme pratiğinin, yakma, yani kremasyon olduğunu görüyoruz. MÖ 7. yüzyılın son çeyreğinde, yani yaklaşık MÖ 625 civarında, yakma geleneği terk ediliyor. Onun yerine, cenazenin yakılmadan pişmiş toprak lahitlerin içine yerleştirilip gömülmesi uygulaması başlıyor. Ölüm gerçeği karşısında uygulanan pratiklerin, bugün de olduğu gibi antik toplumlar için de kolay kolay değişmediği düşünülse de Klazomenai'de olduğu gibi bir gelenekten öbürüne geçişi başka merkezlerde ve kültürlerde de görülebiliyor.

Klazomenai'de kremasyonun terk edilip pişmiş toprak lahitlerin kullanımına geçilmesinin ve ölen bireylerin bu lahitlerin içine gömülmesinin nedenini maalesef bilmiyoruz. Ama Klazomenai'nin de dahil olduğu İyonya'lı ve Karya'lı grupların, MÖ 8. yüzyılın sonlarından itibaren Suriye ve Mısır'da paralı askerlik yaptığını biliyoruz. Bu da bize değişimin Mısır etkisi ile olduğunu düşündürüyor.

Bu yıl kazı programınız nasıl?

Bu yıl esas yoğunluğumuzu önceki yıllardaki kazılarda elde edilen buluntuların belgelenmesine vereceğiz. Ağustos ayında da özellikle yalnız Klazomenai özelinde değil, tüm Ege havzası için de çok önemli bir sürece karşılık gelen Erken Demir Çağı başlarına ait tabakalarda kazılara devam edeceğiz. ■

Büyükada'nın Hüzünlü Simgesi

BÜYÜKADA RUM YETİM HANESİ

YAZI
CEM ERCİYES

Yetimhane, Rum Cemaati için kendi içlerindeki dayanışma ve şefkati, Türkiye'de bıraktıkları görkemli kültürel mirası simgeliyordu. Ancak giderek eriyip yok olmaya başladı. Patrikhane, Rum Yetimhanesi'nin bir otel olarak yeniden yapılması kararını aldı.

Tüm ahşapları kararmış, yer yer dökülmüş, eğilip bükülmüş. Çatısı yer yer çökmüş, bazı duvarları yıkılmış ama hâlâ kapısı pencereleri duran, içine girilip gezilebilen devasa bir yapı. Çamların arasında, ormanın içinde etrafında başka hiçbir yapının olmadığı bir yerde aniden karşınıza çıktığında varlığı ve bilhassa büyüklüğüyle insanı şaşırtan bir simge: Büyükada Rum Yetimhanesi.

Bu yapı, metrukluğuyla o geçmiş zamanları simgeleyen, devasa büyüklüğüyle yitirilmiş ihtişamı hatırlatan bir yer. Nostaljisini sevenler için, çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğu'nun bir simgesi belki... Rum Cemaati için de anlamı

çok. Kendi içlerindeki dayanışma ve şefkati, zengin ya da yoksul hep birlikte çok büyük bir topluluk oldukları dönemi, Türkiye'de bıraktıkları görkemli kültürel mirası simgeliyor bu yapı; ama bir yandan da sayıları gittikçe azalan, adeta eriyip yok olan İstanbul Rumlarının hüzünlü ve kırılgan ruh halini de temsil ediyor. İşte o hüzünlü ve olumsuz çağrışımlarına artık bir son vermek için, yetimhane göz göre göre çöküp bir 'yas yığını'na dönüşmesin diye Patrikhane hiç istenmeyen ama herkesin kaçınılmaz olduğunu bildiği o kararı aldı: Rum Yetimhanesi bir otel olarak yeniden yapılacak. Bu karar, korunmak yerine büyük ihtimalle yıkılacağı, hatıraların kararmış tahtalarıyla

birlikte yok olup gideceği anlamına geliyor.

Yıllardır yapının hayata dönmesi için mücadele eden kent aktivistleri ve mimarlar yetimhanenin bu haliyle korunabileceğini savunuyor, bahçesinde yapılacak yeni yapılarla işlev yüklenip bu devasa ahşap yapının bir müze olarak yaşatılabileceğini anlatıyorlar. Ama öyle olmayacak... Belki de bu son kaçınılmazdı. Çünkü içerdiği tüm hatıralara ve insanların ona yüklediği onca anlama rağmen şu bir gerçek ki Büyükada Rum Yetimhanesi daha ilk günden itibaren neredeyse boşuna yapılmış, sürdürülebilirliği olmayan yanlış bir projeymiş... Bu nedenle yapıldığı günden bu

yana bir işlev üstlensin, işe yarasın, ayakta kalsın diye uğraştırıp duruyor kendisine hayranlık duyan insanları...

1898-1899 yılları arasında bir Fransız Şirketi tarafından otel olarak yaptırılmıştı. Otel için seçilen yer Hristos Tepesi'nde, çam ormanının içindeki 'Diyaskelo Çayırı' diye bilinen bir geniş düzlük alandı. Mimarı Alexandre Vallaury'dir. Prinkipo Palas adıyla hizmet vermesi planlanan bina çok kısa bir sürede tamamlanmış. Tuğla değil ama ahşap yapılmasının bir sebebinin hızlı inşa edilmek istenmesi olduğu düşünülüyor. Belki mimarı Vallaury çamlar arasındaki binaya en uygun malzemenin ahşap olacağını düşünüp binayı o yüzden böyle tasarlamış olabilir; ya da taş ve tuğla malzemeyi Büyükkada'nın bu noktasına taşımak zor ve masraflı geldi. Sonuçta bittiğinde Avrupa'nın en büyük, dünyanın ikinci büyüklük ahşap yapıymış; bu özelliğini günümüzde de koruyor.

Prinkipo Palas'ın inşaatı 1899'da bitmiş ama yapı hiçbir zaman açılmamış. Abdülhamid yönetiminin, kumarhane olarak tasarlanan bu oteli gelenek

göreneklerimize uygun bulmadığı için izin vermediği söyleniyor. Böyle büyük bir projeye en başından izin alınmamış olması bana akla yatkın gelmiyor. Ama otelin neden açılmadığı konusunda kesin bir bilgi yok.

Birkaç yıl sonra, boş kalan binanın Rum Cemaati için satın alınıp yetimhaneye dönüştürülmesi fikri hayata geçirilir. Pek çok hayırseverden katkı alınır, hatta Padişah Abdülhamid bile bin altın civarında bir bağış yapar. En büyük payı ise ünlü Rum banker ailesi Zarifiler'in varisi, Eleni Zarifi verir.

Eleni Zarifi'nin verdiği 3 bin 700 altın ile yapı Patrikhane adına satın alındı. 1000 altın da içine harcanarak yetimhaneye çevrildi. Bina, 21 Mayıs 1903'te Sultan Abdülhamid ve dönemin Rum Patriği 3. İoakim'in katıldığı bir törenle yetimhane olarak açıldı.

Yetimhaneler

Yetimhane kavramı 19. yüzyılın ikinci yarısında kendini gösterip önemsenmeye başlanıyor. Rum Cemaati'nin ilk yetimhanesi

1852'de kurulmuş; Balıklı Rum Hastanesi bünyesindeki bu yetimhane 1902 yılına kadar hizmet vermiş. Osmanlı toplumunda yetimlerin sahipsiz kalmamaları ve meslek sahibi yapılmaları için de çaba gösterilmiş. Yetimler için ıslahaneler, sanayi mektepleri ve eytamhaneler kurulmuş. Hepsinin bir araya getirilmesi ve Yetimhaneler Müdürlüğü'nün kurulması 1914 yılını bulmuş.

Başta yirmi olan yetimhane sayısı savaşlar ve göçler arttıkça çoğalır, 1917'de seksene, buradaki çocuk sayısı ise 12 bine ulaşır. Bu ilk yetimhaneler tüm Osmanlı milletlerinden çocukları kabul ederek onlara ortak bir Osmanlı kimliği vermeyi hedefliyordu. Gayrimüslimler ise çocukların bu yetimhanelerde Türkleştirildiğini düşünüyordu. Yetimleri toplumlarının geleceği olarak gördükleri ve 1900'lerde sayısı çoğalan anne babasız çocuklara sahip çıkmak istedikleri için kendi yetimhanelerini açmaya başladılar. Hatta Katolik ve Protestan misyonerler de yetimhaneler açtı ve bu tür kurumların sayısı İmparatorluk içinde arttı. Büyükkada

“

Yetimhane kavramı 19. yüzyılın ikinci yarısında kendini gösterip önemsenmeye başlanıyor. Rum Cemaati'nin ilk yetimhanesi 1852'de kurulmuş.

”

✓ Rum yetimler yatakhane.

✓ Rum yetimhanesinde ders sırasında öğrenciler.

Rum Yetimhanesi de böyle bir atmosferde kuruldu. Yetimhanenin çok eski öğretmenlerinden Marika Hatsou anılarında ilk tayin olduğunda çocukların çoğunun Antakya'dan getirilen Arap Ortodoks çocuklar olduğunu anlatıyor: "*Sınıfımdaki 23 öğrencinin 18'i Arapça konuşuyordu ve anlaşılmıyordu...*" O dönem savaş göç vs. gibi sebeplerle ebeveynlerini kaybeden, onlar tarafından terk edilen büyük yoksulluk içindeki çocuklar ülkenin farklı yerlerinden buraya yönlendirilebiliyordu.

Rum Yetimhanesi'yle ilgili en tafsilatlı bilgiyi Reşad Ekrem Koçu veriyor. İstanbul Ansiklopedisi'ndeki Hakkı Göktürk imzalı maddede binanın inşa tarihi olarak 1890-1900 gibi farklı ve epey uzun bir döneme işaret edilmiş. Koçu, arsının Rum Patrikhanesi'nden satın alındığını, üstünde kadim bir Bizans manastırı olduğunu da yazıyor. Buna göre 1597'de yapılan manastır 1867'de yenilenmiş... İstanbul Ansiklopedisi'ne göre büyük ahşap bina büyük bir koru-park içinde "Monte Carlo kumarhanesi ayarında bir lüks otel-kumarhane olarak" inşa edilmiş. 102 metre çephe sahip binada 210 oda olduğunu yazıyor. Birinci Dünya Savaşı'nda askeri işgal altına alınan bina savaş sonrası Alman esirler ve Rus göçmenler için kullanılmış.

Reşad Ekrem Koçu 210 odanın ancak 70'inin kullanıldığını, yapıldığı günden itibaren 'en küçük bir tamir

görmediği' söylenen yapının yıktırılıp amaca uygun bir bina yapılması için projeler hazırlandığını ama maddi imkânsızlıklar nedeniyle gerçekleştirilemediğini de yazıyor. Binanın bahçesinde idari ofis olarak yaptırılan ilâve yapı 1958'de kurumun saygın müdürü Hiristo Mavrofidis tarafından tamir ettirilip ilkokula dönüştürülmüş. Okulun müdürden başka 3 Türk ve 5 Rum öğretmeni varmış. İstanbul Ansiklopedisi'nde şu bilgiler veriliyor:

"Evvelce bu yetimhânede binden fazla çocuk bulunmuş iken son senelerde iki yüzü geçmemektedir; 1962 yılında 173 ilk okul öğrencisi, 15 sabî, ve İstanbul Rum orta okulları ile liselerinde tahsillerine devam ederek burada barınan yetişkin genç bulunuyordu. Yetimhânede sesli sinema makinası bulunan büyük bir tiyatro salonu vardır; haftada kışın iki, yazın bir defa terbiyevî filmler gösterilir ve senenin muayyen günlerinde müsâmereler tertip edilir. Bir reviri vardır, haftada iki gün tıbbî muayene yapılır. Bir oyun salonu, bir müze, türkçe ve rumca kitapları ihtivâ eden bir kitablık vardır; bir de altı sınıflı hususî bir ilk okulu vardır. Daha önceleri sanata hevesli çocuklar için bir marangozhânesi, bir demirci atölyesi ve bir de kundurahânesi bulunuyordu, 1927'den sonra her neden ise bu atölyeler kapatıldı, yalnız ilk okul kaldı."

Yetimhanede kaç çocuk olduğuna dair sanıyorum en sağlıklı rakamları

Agos'ta yayınlanan Yetivart Danzikyan imzalı bir makalede buluyoruz. Buna göre 1955 yılında anaokulu öğrencileri dahil 197 öğrenci varmış. 1956'da 192, 1957'de 187. 1903 yılından 1956 yılına kadar toplam 5 bin 744 öğrenci öğretim görmüş burada. 1853 yılından başlarsa, yani Yedikule yılları da dahil edilirse Rum Yetimhanesi'nin çeşitli binalarda 1978 yılına kadar baktığı öğrenci sayısı 9 bin 68. Yetimler kadar içlerinde çocuklarına bakamayanların, ayrılmış ailelerin çocukları da vardı.

Açıldıktan kısa bir süre sonra, 1. Dünya Savaşı yıllarında devlet pek çok başka yer gibi buraya da el koymuş ve yapıyı askeri amaca tahsis etmiş. Yetim çocuklar o dönem çeşitli yerlerde kötü koşullarda kalmışlar. Savaştan sonra işgal kuvvetleri de yapıyla ilgilenmiş; buraya çeşitli yerlerden gelen göçmenler yerleştirilmiş. Rus göçmenlerin parkeleri yakarak ısınmaya çalıştığı, binanın acı hikâyeleri arasında sıkça anlatılıyor. Cumhuriyet döneminde yapı tekrar 'Rum Yetimhanesi' olarak kullanılmaya başlandı. Ne var ki 1964 yılında Türk-Yunan gerilimleri yaşanırken azınlıklara ait pek çok mülk gibi yetimhane binasına da el konuldu ve yetimhane buradan çıkartıldı. O tarihten itibaren de bina günümüze kadar boş kaldı. Yani 126 yıllık tarihinin neredeyse yarısı kadar bir süre, 62 yıl boyunca bu görkemli yapı kullanılmadan kaderine karar verilmesini beklemiş oldu.

2007 yılında mahkeme kararıyla bina Rum Patrikhanesi'ne iade edildi. Ama nasıl tamir edileceği, nasıl hayata döneceği konusundaki tartışmalara bir son vermek, bu büyük sorunu çözmek mümkün olmadı. Yapının durumu 1998'de ICOMOS'ta, 2000 ve 2003 yıllarında UNESCO toplantılarında gündeme geldi, 2009'da Ulusal Ahşap Birliği tarafından çatısının örtülmesi üstünde duruldu, karar alındı, resmi kurumların da desteğiyle maddi kaynak bile bulundu ama nedense yapılmadı; hatta proje Koruma Kurulu tarafından iptal edildi. 2012 ve 2020 yıllarında da benzer girişimler oldu ve sonuç vermedi. Europa Nostra ve Avrupa Yatırım Bankası 2018'de yetimhaneyi "Avrupa'nın tehlike altındaki kültürel miras alanları" listesine aldı. 2021'de İBB tarafından binanın rölöveleri çıkartıldı, restorasyon projesi hazırlandı. Ama hiçbir zaman, bu çalışmalar o devasa yapıyı koruyup ayakta tutacak bir sonuç vermedi...

Bina o kadar büyüktür ki aslında tamamı hiçbir zaman kullanılmaz. 1940'larda yani yetimhanenin açılmasının üstünden kırk yıl geçmişken üst katlar neredeyse kaderine terk edilmişti bile. Binanın masrafları artmış, tamamına bakım yapılamaz olmuş, üst katlar yavaş yavaş çökmeye başlamıştı. Yetimlerle ilgilenen doktor Kriton Dinçmen, Akillas Millas'a anlattığı anılarında 1949'da bu üst katlarda yaşayan 'vahşi' çocuklardan söz

eder: "*Doktor çocukların sayısını sorduğunda 'diğerleri hariç' şu kadar diye belirtmişler. 'Diğerleri kimdir?' diye sorduğunda, 'vahşiler' demişler. Birkaç ay öncesi dört çocuk kaçıp üst katlara sığınmışlar. O koca binada onları bulup yakalayamamışlar. Akşamları boş katın sahanlığına yiyecek içecek bırakıp sabah boş tabakları toplamaktan başka çare bulamamışlar.*"

1970'lerde burası artık Adalı çocukların oyun alanı olmuştur bile. Şimdiki Adalar Belediye Başkanı Ali Ercan Akpolat, kışın kar yağdığında gidip içinde oyun oynadıkları bir yer olarak hatırlıyor yetimhaneyi. Üst katları yıkılmaya başladığı için çıkmaya korktukları, ikinci katında oyun oynadıkları, ama hâlâ Patrikhane tarafından bakımı yapılan, pırıl pırıl parkelerin, salonların, piyanonun, büyük bir mutfağın olduğu bir eski zaman yapısı.

Size anlattığım bu bilgilerin bir kısmını Büyükada'daki Adalar Müzesi'nde açılan sergiden aldım. '*Büyükada Rum Yetimhanesi*' sergisi, Deniz Koç Çeliker küratörlüğünde bir araya getirilmiş çeşitli nesne, belge, video kaydı ve bilgiden oluşuyor. Sergi, yapının katmanlı hikâyesini izleyiciyle paylaşmak için düzenlenmiş. Belli ki uzun ve dertli yaşamının sonuna ya da belki yeni bir aşamasına giren Rum Yetimhanesi'ne bir saygı duruşu bu sergi. Serginin merkezinde

o ünlü piyano duruyor. Klavyesi olmayan, kapağı olmayan çürümüş, üç ayaklı piyano. Yetimhanenin simgesi olan en etkili terk edilmişlik fotoğraflarında yer alan, bir zamanlar burada bu enstrümanı çalabilecek birilerinin yaşadığını ve birilerinin de dinlediğini bize hatırlatan piyano, sergi fikrinin de ateşleyicisi olmuş. Sergide binanın mimarisi, ahşap konstrüksiyonun özellikleri, nasıl kullanıldığı, nasıl terk edildiği ve onu kurtarmak için neler yapıldığı... hepsi birden anlatılıyor. Sayısız tanıklık, anı ve belgeyle birlikte öğrencilerin giydiği üniformalar, ayakkabılar, Osmanlı ve cumhuriyet dönemi kayıtları, tabaklar, sürahiler, çatal kaşıklar, kaseler, revir malzemeleri, ütüler, okul çantaları, defterler, kalemler, alfabeler, kitaplar ve buna benzer her nevi okul malzemesi, daktilo, bando takımı, kimlikler, fotoğraflar arasında gezinirken geçmişe bir yolculuk yapıyorsunuz. Bu sergi ile Rum Yetimhanesi'ndeki hayatı, bu kurumun ve oradaki hayatın Rum Cemaati için ne anlama geldiğini öğreniyorsunuz.

İstanbul'un, Adalar'ın hatta Türkiye'nin en ilginç binalarından biri olan Büyükada Rum Yetimhanesi halen orada öylece duruyor. Yanlış hesaplanmış ve hiçbir zaman gün görmemiş, büyük ve görkemli cüssesiyle tezat oluşturan talihsizliği nedeniyle buruk bir efsaneye dönüşmüş anlam yüklü bir bina olarak... ■

LE PROCOPE

Paris'in "En Eski" ve "En Devrimci" Kafesi

YAZI
ARZU MORİN

Le Procope sadece bir kafe değil, bir tarihi eser. Paris'in en "eski" kafesi, 1686'dan bu yana ayakta. Burası hem bir müze hem de bir hafıza mekânı. Aynı zamanda bir kütüphane ve bir restoran...

Le Procope, Paris'in yaşayan en eski kafesi, tarihsel mirası. Paris'in yüzyıllardır entelektüelleri ağırlayan mahallesi Saint-Germain-des-Prés'nin kalbinde yer alan, tarihin yazıldığı / yapıldığı devrimcilerin, düşünürlerin, sanatçıların uğrak yeri bir kafe...

Komşuları Les Éditions, Café de Flore ve Les Deux Magots da Fransız tarih ve edebiyatının önemli mekânları ama Le Procope'u onlardan ayıran çok önemli farklar var. Birincisi Paris'in "yaşayan en eski" kafesi olması. Procope, yüzyıllar öncesine tanıklık etmenin ayrıcalığıyla diğerlerinin arasında bir anıt gibi yükseliyor. Dile kolay, 1686'dan bu yana ayakta; neredeyse 350 yaşında.

Yüzyıllarca yazarlar, siyasetçiler, düşünürler, devrimciler ve gurmeler için bir buluşma noktası olan kafe, 1962'den bu yana "monument historique" (tarihi eser) statüsünde... Ama Procope'u sadece tarihi eser olarak tanımlamak haksızlık olurdu. Burası hem bir müze hem de bir hafıza mekânı. Aynı zamanda bir kütüphane ve bir restoran...

Bir müze; çünkü kahvenin Avrupa'ya ilk kez tanıtıldığı mekânlardan birisi. Duvarlarında asılı tablolar, el yazması kitaplar, Fransa'nın her dönemine tanıklık eden birbirinden değerli parçaların yanı sıra kahvenin tarihine ilişkin de çok sayıda nesne barındırıyor.

Aslında Le Procope'un hikâyesi, bir Osmanlı Büyükelçisinin Fransız sarayına kahveyi tanıtmaya başlıyor. Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'in elçisi ve temsilcisi Süleyman Ağa, Versailles Sarayı'na "kahve adı verilen bu koyu içeceği" ilk getiren isim. Sarayda Süleyman Ağa ve kahve onuruna bir davet veriliyor. İlk kahve saraydan, dönemin burjuva semtlerinden Saint-Germain'e iniyor. Aynı dönemde, 1670 yılında Sicilya'dan göçen bir İtalyan, Francesco Procopio dei Coltelli, pek çok iş yaptıktan sonra 1684'te Saint-Germain'de bir Ermeni kahvecinin yanında garson olarak çalışmaya başlıyor ve burada ilk kez kahveyi keşfediyor. Birkaç yıl sonra kendi işini kurmaya karar veriyor ve

1686'da "Molière'in tiyatrosu" La Comédie-Française'in karşısında bir dükkân satın alıyor.

Genç Francesco, kendi isminden yola çıkarak kahveye "Le Procope" adını veriyor. Burayı zengin Parisli müşterileri çekmek için görkemli bir şekilde dekore ediyor. Paris'te kahveyi tanıtan ve porselen bir fincanda servis eden ilk kafe oluyor. Kısa sürede yazarlar, oyuncular, filozoflar ve siyasetçilerin buluşma noktası hâline geliyor.

İşte Paris'in en eski kafesinin doğuş hikâyesi böyle... Müze ve tarihi mekân olmanın ötesinde, ünlü konuklarının izlerini koruyan bir hafıza mekânı olarak yüzyılları aşmış bugüne kadar geliyor. Düşünsenize! Napolyon, Denis Diderot, Frédéric Chopin, Jean-Paul Marat, Jean-Jacques Rousseau, La Fontaine ve Benjamin Franklin... Tarihi yapanların yolu buradan geçmiş...

Etrafa şöyle bir göz atmak bile pek çok şey öğretiyor. Üstelik o kadar çok kitap var ki, neredeyse bir kütüphane gibi... Procope'u tanımlarken en önemli misyonunu da unutmamak lazım. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra yüzlerce yıllık

tariflerinden vazgeçmeyen çok iyi bir restoran.

Tarihe yolculuk

Gelin Procope'un kapısından içeri girelim... Kapıdan geçmez bir zaman tünelinin kapısından içeri süzülüyorsunuz... Versailles Sarayı'ndan içeri girer gibi diyeceğim ama Versailles bugün yaşayan bir mekân değil. Oysa Le Procope, Versailles'a da kafa tutan bir tarihe ev sahipliği yapan, dünyanın dört bir yanından gelen konuklarıyla hâlâ nefes alan, yaşayan bir yer. Geçmişle bugünü birlikte yaşıyor.

Her salon, içinde ağırladığı büyük isimlerle anılıyor. Sanatçıların ve entelektüellerin sıkça uğradığı bu kafe, 18. yüzyılda Voltaire, Diderot ve d'Alembert ile tanınıyordu. Fransız Devrimi sırasında da yazarlar, entelektüeller, siyasi figürler, Paris yüksek sosyetesini burada buluşuyor. Fransa yeni fikirlerle kaynıyor, Procope ise bunların en ateşlilerine ev sahipliği yapıyor. Hayalperest, provokatör, akli başında her türden fikrin uçtuğu, tüm Paris'in buluştuğu bir karargâh adeta.

Kimler yok ki! Rivayete göre; Voltaire, günde 40 fincana kadar kahveyi çikolatayla karıştırarak içermiş. Restoran ayrıca ilk ansiklopedinin doğuşuna da şahitlik etmiş. Ansiklopedi'nin (Encyclopédie) yazarları Denis Diderot ve Jean le Rond d'Alembert. Yazıma katkı veren Voltaire, Rousseau, Montesquieu; "zeki, sivri dilli, otoriteyi eleştiren" bir figür olarak aydınlanma ve devrim ruhunu temsil eden, sansürle mücadele eden Beaumarchais ve daha niceleri... Montesquieu, Fars Mektupları'nda (Lettres persanes, 1721), müdavimi olduğu Procope'a atıfta bulunur: "Kahve Paris'te çok popüler: birçok kafede kahve servisi yapılıyor..."

Salon duvarlarındaki portreleriyle hâlâ yaşayan bu isimler, kahve dumanları arasında tartışmalara katılıyor sanki! "Devrim Salonu" diye anılan salonda Fransız Devrimi'nin aktörleri fikirlerini paylaşıp yayıyor. Monarşiye karşı sert muhalefet eden Cordeliers Kulübü de burada toplanıyor. Marat, Robespierre ve Danton gibi Fransız Devrimi'nin önde gelen isimleri Fransa'yı değiştirecek fikirleri burada dile getiriyor.

“

Paris'in yaşıyan en eski kafesi
Le Procope, kahvenin, edebiyatın ve
özgür düşüncenin yüzyıllar boyunca
iç içe geçtiği bir tarihî mekân; bugün
hâlâ bir müze, kütüphane, restoran
ve güçlü bir hafıza alanı olarak
yaşamaya devam ediyor.

”

Danton ve Marat avluda yaşıyorlar adeta. Procope, Robespierre ve Jakobinler'in de sıkça uğradığı devrimci bir merkez hâline geliyor. Le Procope, Fransız tarihinin kahve yudumları eşliğinde yazıldığı bir politik tartışma sahnesi. Özetle, kahve hiçbir zaman "sadece" basit bir içecek değil; Fransız Aydınlanma Çağı'nda neredeyse "özgür düşüncenin enerji kaynağı" oluyor.

Bir başka salonda Jean-Paul Marat'nın "Halkın Dostu / L'Ami du peuple" gazetesinin basımevi harflerinin bir bölümü sergileniyor. Yazılması gereken sayfa hazır olunca Marat, salonun penceresini açarmış ve camın önünde asılı çanı çalarak yolun başındaki basımevini uyarırmış: "Sayfa hazır! Gelin alın!"

Elbette, Paris Aydınlanma fikirleriyle kaynarken monarşi de baskıyı artırıyor. Procope'u sık sık polis basıyor. Polis geldiğinde duvara monte edilmiş sobada kâğıtlar yakılıyor. Procope'un yöneticileri bugün o sobayı gururla gösteriyor...

Efsaneye göre; Diderot burada bazı ansiklopedi makalelerini yazmış; ABD'nin kurucu babalarından Benjamin Franklin, 16. Louis ile yeni Amerikan Cumhuriyeti arasındaki ittifak projesini burada hazırlamış. Hatta gelecekteki ABD Anayasası'nın bazı maddelerini burada kaleme almış. Franklin 1790'da ölünce kafede portresi

önünde bir cenaze töreni bile düzenlenmiş!

Bugün kafedeki her detayı incelemek saatlerinizi değil, günlerinizi alabilir. 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi salonlardan birinin duvarlarını ve tavanını süslüyor. 'Devrim'e dair birçok orijinal belge duvarlarda sergileniyor. En ilginç parçalardan biri de, 15 yaşındayken hesabını ödeyemeyen Napolyon'un bir kahve karşılığında bıraktığı şapkası. Şu anda kafenin girişinde cam koruma arkasında sergileniyor.

Binanın çatısı ve ön cephesindeki dökme demir balkonlar bile tarihi eserler listesinde. Hatta, tuvalet kapılarında bile tarih yazılıyor. Erkekler tuvaletinin kapısında "Citoyen" (Vatandaş / Erkek) ve kadınlar tuvaletinin kapısında "Citoyenne" (Vatandaş / Kadın) yazılı.

Mutfakta aynı özen devam etmiş. Procope, eski tip tencereler ve geleneksel tariflerle Fransız burjuvazisinin yemeklerini pişirmeye devam ediyor. Klasik Fransız köy mutfağından, şarapta uzun süre pişirilen horoz "Coq au vin", dana kelle, sakatat çeşitleri, istakoz ve deniz ürünleri, geleneksel bakliyat ve sebze garnitürleri ve tabii 18. yüzyıl tariflerine sadık hazırlanan, modern mutfaklarda göremeyeceğiniz tatlı ve dondurmalar...

Misafirlerimizle kalabalık bir grup olarak gittiğimizde gazeteci olduğumuzu duyunca bizi Fransız devrimcilerinin -daha sonra Jacques Chirac'ın masası diye anılan- iç kısımdaki büyük masasına oturttular. Büyük ruhlar etrafımızda dolaşıyordu! Tepemizde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi metni dev harflerle tavanı kaplamış. Arkamızda kitaplarla dolu bir kütüphane; masamızda 17. yüzyıldaki tariflere uygun küçük bakır tencereler içinde pişirilen yemekler...

Kurşun harflerle dökülen gazeteler raflarda; harflerden bir bölümü de sergileniyor... Kırmızı duvarlar, kristal avizeler, ünlü müşterilerin oval portreleri, eski tarihi kitaplarla dolu kitaplık... Lavaboya giderken karşılaştığım Napolyon'un şapkası hâlâ orada..."Demek hesabı ödemek için geri gelmedi" diye düşünüp gülümsüyorum...Sobanın önünden geçerken ateşin etrafında harlanan düşünceleriyle Fransız devrimcilerini, polis baskınında kâğıtları aceleyle sobaya sokuşturmalarını hayal ediyorum...

Günümüzde medya, edebiyat ve siyaset dünyası Fransa'nın bu devrim hikâyesini yeniden yeniden yaşamak için Procope'a akın ediyor. Procope hâlâ dünyanın her yerinden gelen çağdaş hayalperest, idealist, gazeteci, yazar ve sanatçıların gözde adresi olmaya devam ediyor... ■

Büyük Rus Yazarların İzinde ST. PETERSBURG

YAZI
TÜREY KÖSE

*“Seviyorum seni, Petro’nun yaratısı, / Seviyorum senin sert, endamlı
görünüşünü, / Neva’nın haşmetli akışını, / Sahil boyu granitlerini, / Senin
parmaklıklarının dökme demirden motiflerini. (...) Seviyorum senin
amansız kışını, / Hareketsiz havanı ve ayazını, / Geniş Neva boyunca
koşuşan kızaklarını, / Güllerden parlak yüzlü kızlarını, / Parıltını, gürültünü,
balo sohbetlerini, (...) Seviyorum, Savaş başkenti, / Senin kalenin dumanını
ve göğünün gürleyişini...”*

Modern Rus edebiyatının kurucusu Aleksandr Puşkin, *Bronz Süvari* adlı eserinde St. Petersburg'a sevgisini bu dizelerle edebiyat tarihine yazdı. Yazarın ilham kaynağı, Büyük Katerina'nın emriyle yapılan ve kentin kurucusuna armağan edilen dev "Bronz Süvari" heykeli 1782 yılından beri Senato Meydanı'ndan kente bakıyor. Yaklaşık 2,5 yüzyıldır neler görmüş, geçirmiş... Savaşlar, devrimler, 900 günlük St. Petersburg kuşatması... Kuşatma sırasında kum torbaları ve ahşap bir barınakla korunarak bugünlere ulaşabilmiş.

St. Petersburg'un temelinde Batı hayranı, "Büyük Petro" olarak anılan Çar 1. Petro'nun "Avrupa" hayalleri ve bu hayalleri gerçek kılan Rus

halkı var. Zorla çalıştırılan köylülerin emeği, acıları ve hayatları yani... Çar I. Petro, ülkedeki köylülerin şehrin inşasında çalışmasını zorunlu kılmış. Bütün taş ustalarının yeni şehrin inşasına yardım etmelerini sağlamak için St. Petersburg dışında tüm Rusya'da taş bina yapımını yasaklamış. Büyük Rus yazarı Fyodor Dostoyevski batılılaşma hevesiyle inşa edilen bu şehri boşuna "soyut ve tasavvur ürünü bir şehir" olarak nitelememiş!

St. Petersburg -eski adıyla Petrograd, daha sonra Leningrad-kentinin tarihi Çar 1. Petro'dan Lenin'e savaşlar, kuşatmalar ve devrimlerle yazılmış. Kentin değişen adları ülkedeki rejim değişikliklerini, devrimleri simgeliyor.

Şehir, 1917 Devrimi'ne dek çarlığın başkenti. Devrimden sonra başkent Moskova'ya taşınıyor. 1924'te Lenin'in ölümünden sonra Leningrad adını alıyor. 1991'de, bir referandumla tekrar eski adına dönüyor. Rusya'nın kültür merkezi olan bu şehirde çarlık döneminin görkemini yansıtan saraylar, katedraller ve tiyatrolarla Sovyet döneminde ihtiyaca göre tasarlanan toplu konutlar bir arada. Bu iç içelik mimarideki tarihsel dönüşümü de gözler önüne seriyor. Son derece derli toplu, planlı, tertemiz ve yemyeşil bir kent. Her yerde büyük parklar, heykeller, anıtlar var. Kentteki anıtlar, heykeller de rejim değişikliklerinin bir yansıması. Bir zamanlar son derece yaygın olan Lenin heykellerinin çoğu

Lenin heykeli ve arkasında Finlandiya İstasyonu. ♡

♡ Raskolnikov'un Evi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaldırılmış. Finlandiya İstasyonu'ndaki görkemli Lenin heykeli ise korunmuş. 2009 yılında bombalı bir saldırıya uğrayan heykel, onarılıp yeniden yerine konmuş. Bu vesileyle, Lenin'in Moskova'daki mozalesinin bugün de "turistik" bir adres olduğunu ve önünde uzun kuyruklar oluştuğunu ekleyelim...

Nevski Prospekt'in içinde bulunduğu tarihi merkez UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor. Gogol'un "*Şehir için her şey demektir. Nasıl da parlar - başkentimizin güzeli!*" diye yücelttiği Alexander Nevsky Prospekt Caddesi üzerindeki saraylar, katedraller, kiliseler, tiyatrolar kentin görkemli tarihini yansıtıyor. Neva nehri üzerinde yer alan Anichkov Köprüsü'ndeki at heykelleri de bu tarihin bir parçası. 2. Dünya Savaşı sırasında korunmaları için toprak altına gömülmüşler...

Büyük Rus edebiyatçılarının izinde

Rusya deyince öncelikle büyük Rus romancıları, Rus klasikleri akla geliyor. Bu büyük romancılar birbirini beslemiş. Rusya'nın "ulusal şair"i Puşkin, modern Rus edebiyatının kurucusu olarak kabul ediliyor. Gogol, "*Puşkin olmasaydı ben yazamazdım*" diyor. Dostoyevski "*Hepimiz Gogol'un Palto'sundan çıktık*" diye ekliyor. (Bu söz Dostoyevski'ye atfediliyor ama bazı kaynaklarda bunun doğru

olmadığı, ifadenin Fransız eleştirmen Eugène-Melchior de Vogüé'nin bir makalesinde geçtiği vurgulanıyor.) Kentte hepsinin izleri var. Yazarların ve kahramanlarının!

Tolstoy'un Anna Karenina'sı trene binip St. Petersburg'a gelir, peşinden de Kont Vronski... Sonra, Dostoyevski ve Raskolnikov var. Onun izleri kentin her yerinde. Yazar St. Petersburg'da 20 ayrı evde yaşamış. Bazılarına plaka çakılmış, bazılarında yok. İlk evi şimdi bir pastane. Kentin sokaklarında Dostoyevski ve onun en çok bilinen kitabı Suç ve Ceza'nın kahramanı Raskolnikov'un peşi sıra dolaşıyoruz. Bu kitapta genç ve yoksul Raskolnikov'un tefeci bir kadını öldürmesi ve sonrasında yaşadığı vicdan azabı ve çöküntü anlatılır. Rehberimiz bir binayı ve önündeki plakayı gösterirken "Raskolnikov'un evi, Dostoyevski'nin değil!" diye dikkatimizi çekiyor. Nitekim, evin önündeki plakada da "Raskolnikov'un evi" yazıyor. Yazarın "*Odası beş katlı yüksek bir binanın çatısının hemen altındaydı ve bir apartman dairesinden çok bir dolaba benziyordu*" diye anlattığı ev burası. Ziyarete kapalı. Önündeki plakada "*Burada yaşayan insanların trajik yazgıları, Dostoyevski'nin tüm insanlık için iyilik felsefesi söylemine temel oluşturmuştur*" yazıyor.

Romanın geçtiği dönemde Hay Market Meydanı, Raskolnikov'un cinayet kararı verdiği Kokushkin Köprüsü, sık sık geçtiği Voznesensky Köprüsü, Sonya'nın evi, polis

karakolu ve kitaptaki diğer adresler edebiyatseverlerin "Suç ve Ceza" rotası içinde adımladığı edebi adresler... Yazarların ve kahramanlarının hayatı bazen çakışıyor. Suç ve Ceza kitabının sonunda Raskolnikov cinayeti itiraf eder ve Sibirya'ya sürgüne gider. Tıpkı idam mangasının önünde beklerken son anda Çar'ın affı ile kurtulan Dostoyevski'nin Sibirya'ya sürgüne gönderilmesi gibi...

Kent sokaklarında, Neva Nehri kıyısında büyük Rus yazarlarının ayak izlerini takip ederken Puşkin'e de sık sık rastlıyoruz. Heykellerini, evini, düelloda hayatını kaybettiği yeri görüyoruz. Rus edebiyatının altın döneminin yazarlarını bir bir selâmlarken "son nokta"yı da atlamıyoruz ve Tihvin Mezarlığı'na gidiyoruz. Müze gibi bir mezarlık, her yerde heykeller, rölyefler, yazıtlar. Tabelaları takip ederek Dostoyevski'nin mezarına ulaşılıyor ve büyük yazara saygılarımızı sunuyoruz...

Ermitaj Müzesi

Çar I. Petro ülkesinde Avrupa'daki gibi çeşitli müzeler olmasına heves etmiş ve 1714 yılında Rusya'nın ilk müzesi olan Kunstkamera'yı (Büyük Petro Antropoloji ve Etnografya Müzesi) kurmuş. Bu müze "Acayip Şeyler Müzesi" olarak biliniyor. Gerçekten acayip şeyler varmış; kavanozlarda genetik mutasyona uğramış ceninler, çift başlı bebekler ve dünyanın

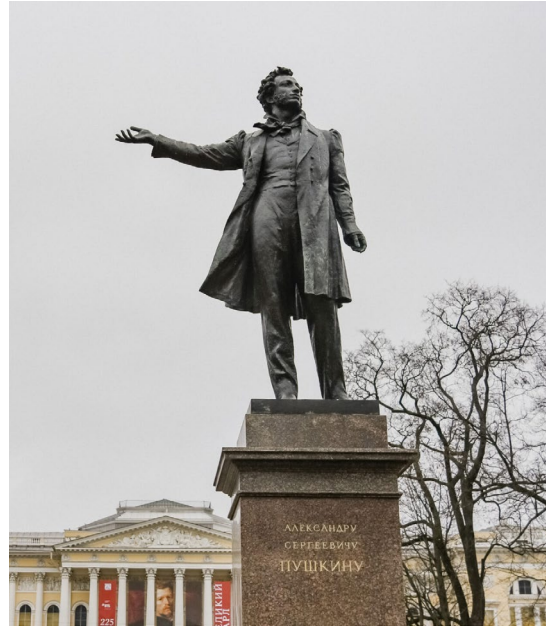
Fyodor Dostoyevski'nin mezarı. ⚡

⚡ Rusya'nın ilk müzesi olarak kabul edilen Kunstkamera.

⚡ Ermitaj Müzesi, Yeni Ermitaj, Büyük İtalyan Salonu

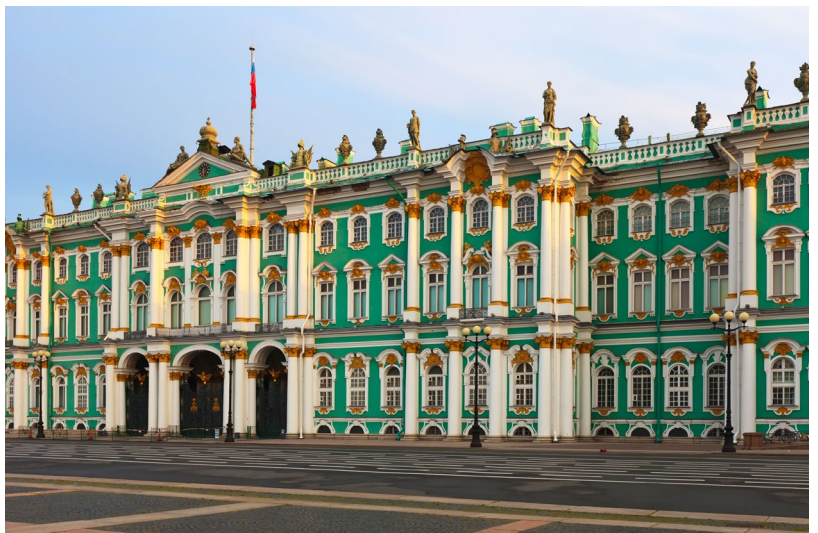
⚡ Sanat Meydanı'nda yer alan Puşkin heykeli.

“

Tarih, sanat ve edebiyat,
St. Petersburg'un
sokaklarında, saray ve
müzelerinde iç içe geçiyor.

”

Rus çarlarının eski kışlık ikametgâhı,
Barok mimarisi ve yeşil-beyaz
cephesiyle kentin simge yapılarından
biri olan Ermitaj Müzesi'nin ana
kompleksinde yer alan Kışlık Saray. »

↗ Ürdün Merdivenleri

çeşitli yerlerinden toplanmış tuhaf nesneler. Müze açılmış, "acayip" şeylerle doldurulmuş ama gelen giden yok. Söylentilere bakılırsa; Çar 1. Petro bunun üzerine müzede votka, çikolata dağıtılmasını istemiş. Böylece müzeye ilgi arttırılmış!

Dünyanın en büyük ve eski müzelerinden olan Ermitaj Müzesi'nin öyle votkaya, çikolataya falan ihtiyacı yok! Her gün binlerce kişi tarafından ziyaret ediliyor. Galeri alanı olarak dünyanın en büyük sanat müzesi kabul ediliyor. 1764 yılında Çariçe II. Katerina tarafından kurulmuş. Çariçe, bu eserleri "inziva yeri" anlamına gelen "Hermitage" adını verdiği saray ek binasında saklamış ve uzun yıllar sadece kendisi ve çok yakın misafirleri görebilmiş. Müze koleksiyonu, sonraki çarların alımlarıyla (özellikle Napolyon Savaşları sonrası Avrupa'dan getirilen eserlerle) giderek büyümüş. Ermitaj, 1852 yılında I. Nikolay döneminde halka açılmış.

1917 Devrimi'nden sonra İmparatorluk Hermitage Müzesi ve eski İmparatorluk ikametgâhı olan Kışlık Saray, devlet müzesi ilan edilip birleştirilmiş. Ermitaj Müzesi, çarlık döneminden Ekim Devrimi'ne savaşlarla yazılan tarihin zorlu dönemlerine tanıklık etmiş. İkinci Dünya Savaşı sırasında müzede bulunan eserlerin bir bölümü Ural Dağları'na gönderilmiş. Kaçırılmayanlar da müzenin bodrumundaki sığınaklarda saklanmış.

Bugün yaklaşık 3 milyon sanat eserinden oluşan müzenin koleksiyonunun çok az bir kısmı sergilenabiliyor. Koleksiyonlar, Rus

↗ Ermitaj Müzesi Genelkurmay Binası'nda bulunan Henri Matisse Koleksiyonu.

imparatorlarının eski ikametgâhı olan Kışlık Saray da dahil olmak üzere, altı tarihi binadan oluşan büyük bir kompleksi kaplıyor. Ana müze kompleksindeki altı binadan beşi, yani Kışlık Saray, Küçük Hermitage, Eski Hermitage, Yeni Hermitage ve Hermitage Tiyatrosu halka açık. Ziyaret etmeden önce "çalışmanız" ve görmek istediğiniz eserleri seçerek altı ayrı müzeden hangisinde yer aldıklarını bulup iyi bir planlama yapmanız gerekiyor. "Her esere bir dakika ayırsanız tüm müzeyi gezmek için 11 yıl gerekeceği" gibi hesaplamalar var. Biz iki gün ayırdık. İlk gün ana kompleksi gezdik, ikinci gün de Genelkurmay Binası'na gittik. Giriş ücretleri 800-1000 ruble arasında değişiyor.

Ürdün Merdivenleri ve "resmi" Ermitaj kedileri!

Ana komplekste Kışlık Saray'ın ana girişinde yer alan Ürdün Merdivenleri, görkemli bir başlangıç ve turistlerin fotoğraf çekirme noktası. İtalyan mimar Bartolomeo Rastrelli tarafından tasarlanan bu Barok şaheser, beyaz mermer basamaklar, altın varaklı sütunlar ve tavan freskleriyle Çarlık gücünü simgeliyor. Pavilion Salonu'nda sergilenen Altın Tavus Kuşu Saati ise, 18. yüzyıl mühendisliği ve sanatının zirvesi kabul ediliyor. 1770 yılında Londra'da usta mekanikçi James Cox tarafından yapılan ve Çariçe Büyük Katerina'ya sunulan bu oyuncaklı, gösterişli, görkemli saat bir cam fanus içinde korunuyor. Altın yaldızlı bir meşe ağacının dallarındaki tavus kuşu, horoz ve baykuş figürlerinden oluşuyor.

Mekanizma çalıştırıldığında ormanda bir doğa oyunu sahneleniyor. Tavus kuşu tüylerini açıyor, baykuş kafasını çeviriyor ve horoz ötüyor. Mekanizmanın nasıl çalıştığını eserin yanındaki videoda izleyebilirsiniz.

Müzedeki kıymetli eserlerden biri de Leonardo da Vinci'nin "Madonna Litta" ve "Benois Madonna" eserleri. Ermitaj, Hollanda dışında en büyük Rembrandt tabloları koleksiyonuna sahip müzelerden biri olarak biliniyor. Michelangelo'nun Rusya'daki tek eseri olan "Çömelen Oğlan" heykeli de burada.

Unutmadan ekleyelim; müzenin bodrum katlarında yaşayan kediler Büyük Petro'dan beri müzenin "resmi fare avcıları". 1745 yılında Çariçe Elizabeth sarayı farelerden temizlemek için Kazan'dan özel olarak kediler getirilmiş. O günden bu yana hep el üstünde tutulmuşlar. Özel bakıcıları ve hatta müzenin "kedi bölümü" yöneticileri var. "Hermitage Kedileri" St. Petersburg kentinin sembolleri arasında yer alıyor. Turistik eşya satan dükkanlarda birçok kedili eşya var.

Müzede satın alınmış, koleksiyonlardan toplanmış ve bir yerlerden getirilmiş binlerce eser yer alıyor. Rehberimiz bir duvardaki eserin fazla kalın görünen çerçevesini gösterirken "Çünkü, duvarıyla beraber çıkarılmış" diyor. Müze koleksiyonlarındaki "çalıntı" eserlerin çokluğunun altını çiziyor.

Müzenin tarihinde saldırılar da var. Rembrandt'ın Danae tablosu

↗ Ermitaj Müzesi Genelkurmay Binası.

ciddi bir saldırıya uğramış. Yunan mitolojisinde Perseus'un annesi olan Danae'yi betimleyen bu tablo, 15 Haziran 1985 günü saldırıya uğramış. Saldırgan tuvalin üzerine sülfürik asit dökmüş ve tabloya bıçakla da zarar vermiş. Hemen restorasyona başlanmış. 12 yıllık bir restorasyondan sonra tablo yeniden sergilenmeye başlamış. Özenli restorasyon karşısında saygıyla eğilmemek mümkün değil.

Stendhal Sendromu

Saray Meydanı'nın (Palace Square) karşısında, Genelkurmay Binası'nın Doğu kanadı müzenin 19. ve 20. yüzyıl koleksiyonuna ayrılmış. Burası gezginlere, turistlere bir sanat şöleni sunuyor. Galeriden galeriye dolaşırken güzellik sarhoşluğu içinde başınız dönüyor. Stendhal Sendromu'na kapılıp gözleriniz kamaşmış bir halde huşu içinde dolanıyorsunuz. Stendhal, 1817 yılında Floransa ziyareti sırasında Santa Croce Bazilikası'nda Giotto'nun fresklerini gördüğünde anlatılması güç bir duygu yoğunluğu hissettiğini yazmış. 19. yüzyıldan itibaren Floransa sanatı karşısında başı dönen ve bayılan insanlar kayda alınmış, ancak 1979'da İtalyan psikiyatr Graziella Magherini'nin Floransa'da bu sendromu yaşayan yüzden fazla ziyaretçiyi gözlemlemesinden sonra "Stendhal Sendromu" adıyla anılmaya başlamış.

Nasıl "sendrom"lara kapılmazsınız? O ünlü "Dans" (II) ve "Müzik" panoları başta olmak üzere Henri Matisse tabloları burada sergileniyor. Pablo

Picasso'nun erken dönemlerine ait dünyanın en iyi koleksiyonlarından biri burada. Claude Monet, Vincent Van Gogh, Gauguin, Kandinsky'nin eserleri, Rodin'in heykelleri burada. Yarım günde sadece müzenin iki katını dolaşabildik. Keşke, daha çok zamanımız olsaydı ve daha sakın, koşturmadan salonları gezebilseydik...

Müzeyi göremeyenler için hemen bir film önerelim. 2002 Cannes Film Festivali'nde de gösterilen Ermitaj (veya Rus Hazine Sandığı) filmi burada çekilmiş. Rus yönetmen Alexander Sokurov'un yönettiği film, baştan sona tek bir kesintisiz planla çekilmiş olmasıyla ünlü. İki binden fazla oyuncuyla çekilen film izleyiciyi müze salonlarında Rusya'nın tarihinde bir yolculuğa çıkarıyor...

St. Petersburg'dan Moskova'ya geçtiğimizde de edebiyat ve sanat tarihi yolculuğumuz sürüyor. İşte Maksim Gorki'nin evi! Şurada Puşkin'in evlendiği kilise, meşhur Puşkin Kafe, Gogol'ün 4 yıl yaşadığı ev! Anton Çehov'un evi! Elbette sadece Sovyet rejimi tarafından kabul görmüş yazarlar değil, artık yönetim tarafından itibarları iade edilen muhaliflerin izleri de sokaklarda. Stalin döneminde büyük baskı gören ve büyük eseri *Usta ile Margarita* ancak ölümünden sonra basılabilen Mihail Bulgakov'un evi hayranlarının buluşma noktası. Sovyetler Birliği döneminde uzun yıllar yasaklı kitaplar listesinde olan *Dr. Jivago*, artık ünlü bir restoranın adı. Büyük şair Mayakovski de adını taşıyan meydan ve metro istasyonunda yaşıyor...

↗ Nazım Hikmet'in mezarı.

Rüzgâra Karşı Yürüyen Adam Nazım Hikmet

St. Petersburg'da gezimizin sonu bir mezarlıkta bitmişti. Moskova'da da Novodevici Mezarlığı son durağımız oldu. Burası da Paris'teki Père Lachaise Mezarlığı gibi turistik bir adres. Bilet alıp giriyorsunuz. Anton Çehov, Gogol, Bulgakov burada yatıyor. Bu mezarlık Türkiye'den gelen ziyaretçiler için özellikle önemli. Ne de olsa, ülkesini onurlandıran büyük şair Nazım Hikmet burada yatıyor. Siyah granit anıt mezar üzerine yapılan kabartma eser, şairin "Rüzgâra Karşı Yürüyen Adam" silüetini yansıtıyor. Nazım Hikmet'e saygı duruşunda bulunurken, "Yine memleketim üstüne söylenmiştir" dizeleri kulaklarımızda:

*Memleketim, memleketim,
memleketim, / ne kasketim kaldı
senin ora işi / ne yollarını taşımış
ayakkabım, / son mintanın da
sırtımda paralandı çoktan, / Şile
bezindendi. / Sen şimdi yalnız
saçımın akında, / enfarktında
yüreğimin, / alnımın çizgilerindesin
memleketim, / memleketim, /
memleketim...*

Şairin mezarının üzerinde karanfiller, güller, hasret kaldığı, gurbetinde öldüğü memleketinden getirilen anmalıklar, mektup ve şiirler bırakılmış... 'Büyük Şair'le aynı memlekette olmanın gururu ve onu "Anadolu'da bir köy mezarlığında" ziyaret edememenin hüznüyle mezarlıktan ayrılıyorz... ■

AYFER TUNÇ'TAN ANNEMİN UYURGEZER GECELERİ

YAZI
ASUMAN KAFAOĞLU-BÜKE

Ayfer Tunç, *Annemin Uyurgezer Geceleri*'nde cumhuriyet tarihinden kadın portreleriyle yüzleştiriyor okuru. Özellikle yoksul ve kimsesiz genç kadınların son yüzyıl içinde neler yaşamak zorunda kaldığını gösteriyor.

Annem demansının ilk döneminde hatırlayamadığı şeylere çok şaşırıyordu. Çok iyi bildiği, evine sıklıkla gittiği arkadaşlarının evlerini, hayat hikâyelerini hatırlıyor ama isimlerini hatırlamıyordu. Her gün pişirdiği sebzelerin isimleri de uçup gitmişti zihninden ama yemek yapmayı unutmamıştı. Tam ne olduğunu anlayamıyorduk. Bilinci yerindeydi, hatırlamadığı isimlerin, olayların farkındaydı ama hatırlamaya çalıştıkça yorgun düşüyordu. Sonunda hatırlamaya çalışmaktan vazgeçti. Yeni tanıştığı insanlara isimlerini boşuna söylediklerini zaten hatırlamayacağını söylemeye başlamıştı.

Unutmak ve hatırlamak üzerine o günlerde çok düşündüm, hatta annemle de konuştuk bu konuları. Ona göre, zihni öylesine dolmuştu

ki, yer kalmamıştı. Bana telefon defterini gösterip, bak burada nasıl yer kalmadıysa benim de aklımda yer kalmadı, demişti. Bazılarını unuttuğuna da seviniyordu. Önemsizlermiş zaten, diyordu.

İşte asıl bu sözleri çok önemliydi bence. Bazı olayları ve kişileri unutmak büyük bir lütuftu, insan daha az acı çekiyordu hatırlamayınca. Bazı şeyleri hatırlamaya çalışmak zihni yoran eylemken, her şeyi hatırladığınızı düşünün. Yaşadığınızı, duyduğunuz, hissettiğiniz her şeyin zihninize mühürlenmiş olduğunu. Ayfer Tunç yeni romanı "Annemin Uyurgezer Geceleri"nde her anıyı detaylarıyla hatırlayan, unutamama hastalığına yakalanmış bir kahraman yaratmış.

Unutma yetisini kaybetme

Romanın ilk satırında acaba yanlış mı okuyorum diye tekrar dönüp bakmam gereken şey, "unutma yetisini kaybetmek" sözü oldu. Çifte negatif hep akıl karıştırır, yazar da bilinçli olarak böyle kullanmış: Hatırlama yetisi yerine, unutma yetisini kaybetmekten söz etmiş. Roman, "*Unutma yetisini kaybetmenin siyah mermerden yapılmış kaskatı bir levha haline getirdiği hayatım bundan otuz küsur yıl önce altüst oldu.*" cümlesiyle başlıyor. Daha sonra unutamamayı şöyle açıklıyor: "*Unutamamak insan bünyesine o kadar aykırı bir edimdi ki, hayatımı aşırı çoğalttı, otuz yılda otuz hayat yaşamışım gibi yoğunlaştırdı.*"

Hayat bizler için akıcı bir süreçtir. Bizler için diyorum çünkü roman kahramanı Şehnaz için hayat

farklı akıyor. Bizler Herakleitos'un akıcılığında, geçiciliğinde, geri gelmez bir şekilde yaşam içinde akarken, Şehnaz için hep içinde yaşadığı geçmiş, bugüne karışıyor. Unutamamaya başladığı zamandan beri her şeyi her gün yeniden yaşıyor olması onu yaşlandırıyor, yıpratıyor. Genelde sevdiğimiz anılarımızı belleğimizde tutma, arzuladığımızda yeniden canlandırarak mutluluk duymamıza yarar; bu yüzden yaşlandıkça silinmelerinden korkarız. Fotoğrafları, mektupları, hatıra defterlerini, ajandaları hep bu yüzden saklarız. Onlar hayatın arşividir. Mutluluk anlarımızın tanığıdır. Ama ya hatırlamak istemediğimiz şeyler? Onların resimlerini saklamayız, mektupları yırtarız, hafızadan bir an önce silinsinler isteriz. Şehnaz'ın trajedisini yapamaması. Bütün resimler, mektuplar, sözler, davranışlar, maruz kaldığı hakaretler, aşığılamalar, hepsi zihnine kazınmış olduğundan bugününü zehrediyorlar.

Uyurgezerlik

Ayfer Tunç yeni romanında, ekonomi profesörü Şehnaz'ın annesi Ayhan'ın uyurgezerliğiyle yüzleşmesini anlatıyor. Bu şaşırtıcı olayla karşılaştığı an, aynı zamanda Şehnaz'ın hayatında değişimlerin başladığı, sanki zihninde bir anda bir ampul yanmış da kayıtlı her şeyi aydınlatmış gibi canlandığı dönem. Anlatı Şehnaz'ın ağzından birinci tekil şahısta anlatıldığı için de hayatın tüm ayrıntıları dile geliyor.

Uyurgezerlik de çok ilginç bir deneyim çünkü kişi ne söylediklerinden ne de yaptıklarından tam anlamıyla sorumlu tutulabiliyor. Ayhan'ın bilinci yerinde olmadığı için ona hesap sormanın bir anlamı olmaz, sorulduğunda yanıtlanamaz. Ayhan'ın uyurgezer gecelerinde yaptıklarının ve söylediklerinin gerçekliğini bilemeyeceğimiz için, bu romana da gizem katıyor. Bu noktada yaşanan olayların gerçekliğinden de şüphe duymaya başlıyor okur. Ayhan'ın sözleri rüyalar gibi zihnin hayalleri mi yoksa gerçekten aile sırlarını mı ortaya döküyor? Romandaki gerilimi bu paradoks yaratıyor.

Roman, Şehnaz'ın annesi ve anneannesi ve anneannesinin annesine kadar uzanan bir süreçte geçiyor. Karmaşık ilişkiler ve ülkenin yakın tarihini anlatan bir kurguyla, kadınların toplumsal konumu kurgunun ana merkezinde yer alıyor. Aslında kuşaktan kuşağa geçen trajediler zinciri içinde buluyoruz roman karakterlerini. Bu zincirin kırılmasının ne denli zor olduğunu gösteriyor roman en çok. Psikolojik yaralarla büyümüş, baba sevgisinden mahrum kalmış kadınlar, yanlış erkekler seçiyor, aynı zorbalıklara maruz kalıyorlar.

Dengesiz İlişkiler

Romandaki erkekler daha güçlü, daha yaşlı, daha üst sosyal sınıfta, kadınlar ise zor ekonomik koşullarda, çaresiz ve gençler. 45 yaşında kendini asan Esmen'in trajedisine başlıyor dört nesil kadının hikâyesi. Delirme, tecavüze uğrama, evlatlık verilme, sonraki nesil kadınların hayatlarında farklı tacizlere dönüşüyor. Kadınların kuşaktan kuşağa geçen hikâyelerinde, acımasız erkek egemen dünyada yaşamaya çalışmalarının ve geçmişin izlerini görüyoruz. Erkekler ise yok denecek kadar azlar romanda ama bir erkek var ki, tüm erkekleri temsilen E. olarak adlandırılmış.

Esmen, Şehbal, Ayhan ile oluşmuş aile zinciri her nesille biraz yükseliyor. Ailenin son halkası, öğretmen Ayhan'ın kızı Şehnaz, ekonomi profesörü fakat romanın başlarında yazar bizi uyarıyor "*İnsan yalnızlığa mahkum bir varlık*" diye. Ayhan sevilen bir öğretmen ve öğrencileri tarafından sayılan bir kadın olmasına rağmen, arkadaşsız bir hayat sürüyor. Aynı şey Şehnaz için de geçerli: dostlukları olmayan, yalnız yaşayan, sosyal çevresi olmayan bir kadın. Çevreden soyutlanmış ve dışlanmış yaşamasının nedeni evli bir erkekle birlikte olması belki de; ilişkinin doğası gereği, gizli ve gölgede kalmaya mahkûm. Bu yaşamı seçtiğini roman boyunca çok sık tekrarlamasına rağmen, ne kendini ne de okuru buna inandıramıyor.

Annemin Uyurgezer Geceleri yakın tarihimizden sahneler ve olaylar anlattığı için, belli yaşın üstündeki okurlar için ayrıca heyecan verici. 1980 darbesi, 1987

yılının İstanbul'daki kar fırtınası, üniversitelerdeki eğitimin çöküşü, ekonomik zorluklar hep Şehnaz'ın arka planında kurguya gerçeklik katıyor. Değişimler, çalkantılar, toplumsal belleğimizi de canlandırıyor. Ayrıca kadın erkek ilişkilerindeki dengesizliği 1980'li yıllarda fark etmemiş olmamız ve kadınların bunu doğallıkla kabul ediyor olmaları, yaşamlarımıza mercek tutuyor sanki.

Kadınların aile zincirinden söz ettik ama romanda asıl öne çıkan şey, akıllı, bilgili, entelektüel, akademide söz sahibi, ekonomik açıdan tamamen bağımsız bir kadın olan Şehnaz'ın erkek bağımlı yapıya boyun eğiyor oluşu. Ayhan bir anne olarak bunun farkında ve kızını umutsuz kaderinden kurtarmak için çok uğraşıyor. Kadınların uğradıkları haksızlıklara direnen bir olarak Ayhan romandaki en sağlam karakter. Kendi çabalarıyla -erkeklerle rağmen- ayakta durmuş ve kızını tek başına güçlü bir kadın olarak yetiştirmeye çalışmış, sonunda da çabalarının boşa gittiğini görerek üzülüyor.

Toplumsal Değerler

Ayfer Tunç roman kahramanı Şehnaz ile aynı yaşlarda. Anlattığı yılları daha önceki romanlarında da ele almıştı ve her ele alışında yaşanmışlık hissettirdi okurlarına. Tunç'un anlatısını eşsiz kılan şeylerden biri toplumsal değerleri, kültürel ayrıntıları çarpıtmadan, incelik vermesindedir. Okura kendi deneyimlerini adeta yeniden yaşatır. Tek televizyon kanallı günlerimizi, apartman komşuluğunu, taşra hayatında yabancılaşmayı en güzel Ayfer Tunç'un romanlarında okuduk. *Annemin Uyurgezer Geceleri*'nde cumhuriyet tarihinden kadın portreleriyle yüzleştiriyor okuru. Özellikle yoksul ve kimsesiz genç kadınların son yüzyıl içinde neler yaşamak zorunda kaldığını gösteriyor. Aile hikâyesini sürekli ileri ve geri sararak anlattığı için, geçmişin izlerinin bugünü nasıl da belirlediğini gösteriyor. Geçmiş aslında sırlarla dolu ve o sırlar çözülmeden kimlikler belirsiz kalıyor, çünkü kimlikler bu coğrafyada çocuklara babalarından geçiyor ama ortada baba olmadığında... İşte bunu anlatıyor Ayfer Tunç. ■

'Papirüs'ten 'Codex'e, Basılı Kitaptan Sesli Kitaba: DİJİTALLEŞEN DÜNYA VE KÜLTÜREL MANİPÜLASYON

YAZI
ÜMİT NAR (*)

2009 yılında Amerikan Yayıncılar Birliği ile Yazarlar Birliği'nin Google'a açtıkları telif hakkı davası Google'ın zaferiyle sonuçlandı ve mahkeme şirketin kitapları dijitalleştirebileceğine hükmetti. Zoom Books adlı Kanadalı bir şirketin, dünya çapındaki ikinci el kitapçılardan binlerce eski, az satan kitabı satın alarak yapay zekâ modellerini eğittiği ve sonrasında bu kitapları parçalayarak yok ettiği ortaya çıktı.

Bu yazı, ülkemizde yaşayan nüfusun sadece %2,2'sini ilgilendiriyor. Çünkü Türkiye Yayıncılar Birliği'nin "2025 Kitap Pazarı Raporu"na göre 2025 senesinde üretilen kitap sayısı (akademik yayınlar ve eğitim yayınları hariç) 198 milyon nüsha ve bu da kişi başına yaklaşık iki kitap demek.¹ Okuma alışkanlığı verilerine göre kitap okumaya günde altı yedi dakika ayrılan ve kişi başına yıllık altı kitap düşen bir ülke için normal bir

rakam. Türkiye'de kitap ihtiyaçlar basamağında 235. Sırada!²

Albert Labarre, bilgiye ve farklı dünyalara ulaşma aracımızı "Kitap, İlk Çağ doğusunun kil tabletler biçiminde muhafaza ettiği, Yunanlar ve Romalılar'ın önlerine açtıkları, Orta Çağ'ın kürsülere astığı, atalarımızın ellerine aldıkları ve şimdi de bizim cebimize koyabildiğimiz bu nesne." diyerek tanımlamış.³ Şimdi bu tanımlamaya, çağın gereği olarak, e-kitap ve sesli kitabı da

eklemek gerekecek. Dijital çağın yetişemediğimiz bir hızda gelişmesi ve ilerlemesi, çoğu eski usule (codex) alışık ve hâliyle muhafazakâr olan bizcileyin okuru yepyeni kavramlar ve kitap biçimleriyle tanıştırdı. Bu gelişmeye itiraz etmek gereksiz ve yersiz; Marx'a atfedilen "Tarihin tekeri hep ileriye ve iyiye doğru döner." sözü de bu itirazın yanlış olduğunu dile getiren bir sav. Yukarıda da belirttiğim gibi kitap çağlar boyunca farklı biçimler almış; kâh papirüs rulolarında, kâh

parşömenlerde can bulmuş, M.Ö. 1. yüzyılda da bu yaprakların üst üste konup bir kenarından dikilmesi ve ciltlenmesiyle bugünkü şekline yakın bir şekle bürünmüştü. Yüzyıllarca bu biçimde bize sunulan kitapları dijitalleştirme niyetleri ise 1930'larda başlamıştı. Bir "Kitap"ın tam anlamıyla "e-kitap"a dönüşmesinin tarihi ise 1971.⁴ Bu tarih, daha sonra "Gutenberg Projesi" adıyla anılmaya başlanacak olan telif hakkı olmayan kültürel eserlerin arşivlenmesini başlatan "e-kitap" biçiminin Michael Stern Hart tarafından ilk uygulandığı tarih.⁵ 1990'larda hızlanan bu teknolojik araç, 2000'lerin başlarından itibaren hayli yaygınlaştı. 2008'den itibaren emekleme dönemini geçip yürümeye başlayan sesli kitap ise artık en yaygın kitap "okuma" aracı hâline dönüşüyor.

Eğer teknoloji bu hızla değişmeseydi, sorumuz "e-kitap basılı kitabı yenebilir mi?" olacaktı. Fakat sesli kitabın gösterdiği gelişim ve değişim "e-kitapı yenen sesli kitap, basılı kitabı da yenebilir mi?" şekline dönüştü. Evet, dünyada özellikle Covid pandemisi sonrasında yere çakılan basılı kitap üretimi ve buna

paralel olarak artan e-kitap arzı bugün bambaşka bir noktaya evriliyor. 2021-2026 yılları arasındaki beş yıllık dönemde üç kat kadar büyüyen sesli kitap sektörü, bu hızla ilerlediği takdirde e-kitabın önüne geçecek gibi gözüküyor. Araba yolculuğunda, ev işi yaparken, iş yerinde çalışırken, dinlenirken kitap nesnesini tutmak, sayfalarını çevirmek gibi çok fazla gayret göstermeye gerek kalmadan ulaşılabilen sesli kitap, "okuduğu şey" hakkında kabaca fikir edinmek isteyenler için ideal bir kaynağa dönüşmek üzere.

Hassas okuma gerektiren alanları hariç tutarsak, benim açımdan bu durum çok büyük bir engel teşkil etmiyor. Belirttiğim gibi, kitap bilgiye ulaşmamızı sağlayan nesneye verdiğimiz ad ve bu nesne yüzyıllar boyunca farklı biçimlere bürünmüş, bürünmeye de devam edecek. Basılı kitabınsa kaybolmayacağını, tükenmeyeceğini, kıymetinin azalmayacağını düşünenlerdenim. Kâğıda mürekkep düştükçe de bu umutlu durumun devam edeceği fikrindeyim. Herhangi bir kitabın basım sayısı azalabilir, kitap eskisine göre daha az basılabilir ama basılı

kitap üretimi / okunması bitmez. Kitabın okurunun nezdinde hem bir arzu nesnesi hem de dokunması, kokusu, ağırlığı gibi maddi özellikleri onun daha uzun yıllar varlığını sürdüreceği anlamına gelir; hepimiz mekanik, android "canlılar"a dönüşmediğimiz sürece! Çoğumuzun bu nesneyi elinde tutarak okumak, sayfalarını karıştırmaktan haz almak, içine notlar yazmak, satırların altını çizmek, bazen yazarla sayfa boşluklarında kavga etmek, tuhaf eşyalardan (kibrit, kürdan, peçete, sigara kâğıdı, otobüs bileti...) ayraçlar yapmak gibi insanî hâlleri var. Bunun değişmesi, dönüşmesi bir kısmımız için kolay değil. Kaldı ki dijital dünyanın peygamberlerinden, kâğıt üzerinde çalışılan her şeyin dijitalleştirilmesi için var gücüyle çalışan Bill Gates bile uzun süreli okumalar için ekran yerine matbu kâğıdı tercih ettiğini belirtiyor.⁶ Yani Gutenberg Gökadası hâlâ hayatta ve "tipografik insan" okuma eylemine devam ediyor. En nihayetinde, kitap okurları olarak çoğumuz *Fahrenheit 451*'deki "asiler"in ruhunu taşıyoruz. Bir gün "itfaiyeciler" tüm kitapları yakarsa, büyük toz yatıştıktan ve büyük sessizlik dünyanın üzerine

PARŞÖMEN KLAVYE

Resim 164. Matthias Huss, *Dance of Death*'ten (Lyon, 1499); bir ağaç baskı kalıbı üzerinde resmedilen bir dizgici, basımcılar ve bir kitapçı.

«Yazının Tarihi,
Steven Roger
Fischer, İş Bankası
Kültür Yayınları,
2022

Şili'de kitap kıyımı. Kaynak: Fernando Baez, Kitap Kıyımının Evrensel Tarihi, Can Yayınları, 2019.

çöktükten sonra onları taşıyacağımız hafızalarımız var. Granger'ın Montag'a dediği gibi "Bütün arzumuz ilerde ihtiyaç duyacağımız bilgiyi, dokunulmamış ve temiz bir şekilde saklamak."⁷

Dijital dünya ve manipülasyon

Bu uzun girizgâh ve birtakım tespitlerden sonra asıl niyetim bazı yargılarda bulunmaktan ziyade bu satırları okuyanları başka bir konuda düşünmeye davet etmek: Dijital dünya ve manipülasyon.

Louis Althusser kitabında⁸ kültürel kurumları "Devletin İdeolojik Aygıtları" (DİA) arasında sayar. DİA yani "Baskı Aygıtı"na yardımcı, rıza ürettiren, yönetici ideolojiye boyun eğdirtip ideolojiyi içselleştirmemizi, benimsememizi sağlayan unsurlar; dini, siyasi, sendikal, hukuki, ailevi DİA gibi bir yan kol, devleti destekleyen bir alan. Bundan otuz sene öncesine kadar üzerimize tamamen örtülmüş bir aygıttan bahsedemedik, pek çok sistem dışı kalabilen yapı mevcuttu. Kitaplar yasaklanır, gizlice basılır; kasetler yasaklanır, evlerde kopyası çıkartılır; broşürler-duyurular pullama yapılarak dağıtılır; duvarlar sloganları iletmek için kullanılırdı. Bağımsız kitabevlerinde aradığınız kitapları, müzik evlerinde dinlemek istediğiniz

kasetleri (hatta CD'leri), bayilerde sevdiğiniz gazeteleri bulmanız çoğunlukla mümkündü. Kendi yaptığınız listeleri küçük aygıtlara takarak sevdiğiniz müziklerin listesi kulağınızda, uzun yürüyüşler yapabiliirdiniz.

Fakat her şey dünyanın bir "Global Köy"e dönüşmesiyle değişiverdi. Yüzlerce kanal var ama seyredecek bir şey bulamıyorsanız, bu kanalların akışı medya tröstleri tarafından belirleniyor. Arzu ettiğiniz müzik CD'sini bilgisayarınıza takıp dinleme şansınız yok çünkü bilgisayarlardaki oynatıcılar kaldırıldı; abonelik yöntemiyle, bir bedel karşılığında müzik dinleme seçeneğiniz var fakat yaptığınız liste sürekli sistemin önerileriyle, "sizin için seçtiklerimiz" kısmıyla, bazen reklâmla bölünüyor. İşte kültürel mecranın müzik, sinema gibi bir başka alanı olan kitapta da durum çok farklı değil. Bugün basılı kitapları sevenler olarak bağımsız kitabevlerinin azalmasıyla nasıl zincir mağazalara mahkûm oluyor, onların belirlediği "çoksatlar"ın gözümüze sokulmasıyla okur olarak bu kitaplara yönlendiriliyorsak; dijital kitap alanında da durum çok farklı değil. En azından yakın vadede farklı olmayacak. Hayatımızı kolaylaştırdığı iddia edilen yapay zekâ uygulamalarını ücretli ve ücretsiz olarak kullandığınızda edindiğiniz bilgi neredeyse ilk insanların hayat

“

Basılı kitap yakın vadede yok olmayacak ama okur olarak bize düşen de bağımsız kitabevlerinin hayatta kalmasını sağlamak, iyi kitaba fiilen ulaşmaya çalışmak ve basılı kitaptan vazgeçmemek olacak.

”

bilgisinden bile daha az seviyede. Üç dikkat çekici olaydan bahsetmek istiyorum:

- Pandemi döneminden beri alışveriş alışkanlıklarımızı değiştiren ve kitap satın alma eyleminde en öne çıkan çevrim içi / internet alışverişlerinde mahkûm ve mecbur olduğumuz siteler ideolojisini beğenmedikleri yayınevlerinin kitaplarını satışa koymayarak ya da görünmez kılarak sansürü ve manipülasyonu gerçekleştiriyorlar (2025 yılında, kültür yayınlarındaki kitap satışlarının neredeyse %67'si çevrim içi gerçekleşmiştir).⁹
- 2009 yılında Amerikan Yayıncılar Birliği ile Yazarlar Birliği'nin Google'a açtıkları telif hakkı davası Google'ın zaferiyle sonuçlandı ve mahkeme şirketin kitapları dijitalleştirebileceğine hükmetti.¹⁰
- Zoom Books adlı Kanadalı bir şirketin dünya çapındaki ikinci el kitapçılardan binlerce eski, az satan kitabı satın alarak yapay zekâ modellerini eğittiği ve sonrasında bu kitapları parçalayarak yok ettiği ortaya çıktı.¹¹

Bu üç veriyi alt alta koyarak birleştirdiğimizde basılı kitap okumakta direnmeyen ve / veya çevrim içi alışverişi önceleyen

⚡ Mahkeme kayıtlarında, Anthropic adlı şirket tarafından yapay zekâ eğitiminde kullanılmak üzere taranacak kitapların bulunduğu bir depo görülüyor. Fotoğraf: Washington Post

kitap okurlarını nasıl bir geleceğin beklediği ortaya çıkıyor. Distopik bir karamsarlıkla bakarsak gelecekte sadece bu medya tröstlerinin sahip olduğu sitelerden onların öne çıkarttığı kitaplara ulaşabileceğiz. Onlar da bize manipüle etmek istedikleri bağlamdaki kitapları "sunacak"lar. Farklı seslere, düşünsel seçeneklere ulaşmakta zorlanacağız hatta ulaşamayacağız. Kötü edebiyata mecbur olup kötü kitaplar, yetersiz çeviriler okuyacağız. Sonra, yavaş yavaş basılı kitaplar yok edilecek, dijital kitaplara ulaşmamızın karar vericisi de elbette biz olmayacağız, basılı olarak piyasada kalmayan ve sadece dijital olarak varlığını sürdüren kitaplara ulaşmamız bu ticarî kuruluşların sahiplerinin karar vericiliğine mahkûm edilecek. 1952'de yazılıp sadece üç yüz adet basılmış, örneğin ördük tütünün yağmurluklarda kullanılması üzerine teknik açıklamalarda bulunan bir araştırma kitabı, hepsi piyasadan çekilip dijital nüshası alınarak yok edildikten sonra, şirket sahibin "delete" tuşuna basmasıyla hiç var olmamış, hiç yayımlanmamış gibi olacak. Dijital olarak varlığını sürdüren kitaplarda içerik değişiklikleri yapılacak ve birkaç yıl sonra içindeki anormal bilginin normalleştiğine, yanlışın doğru sayıldığına şahit olacağız. Bu bilgilerle pekâlâ istendiği şekilde

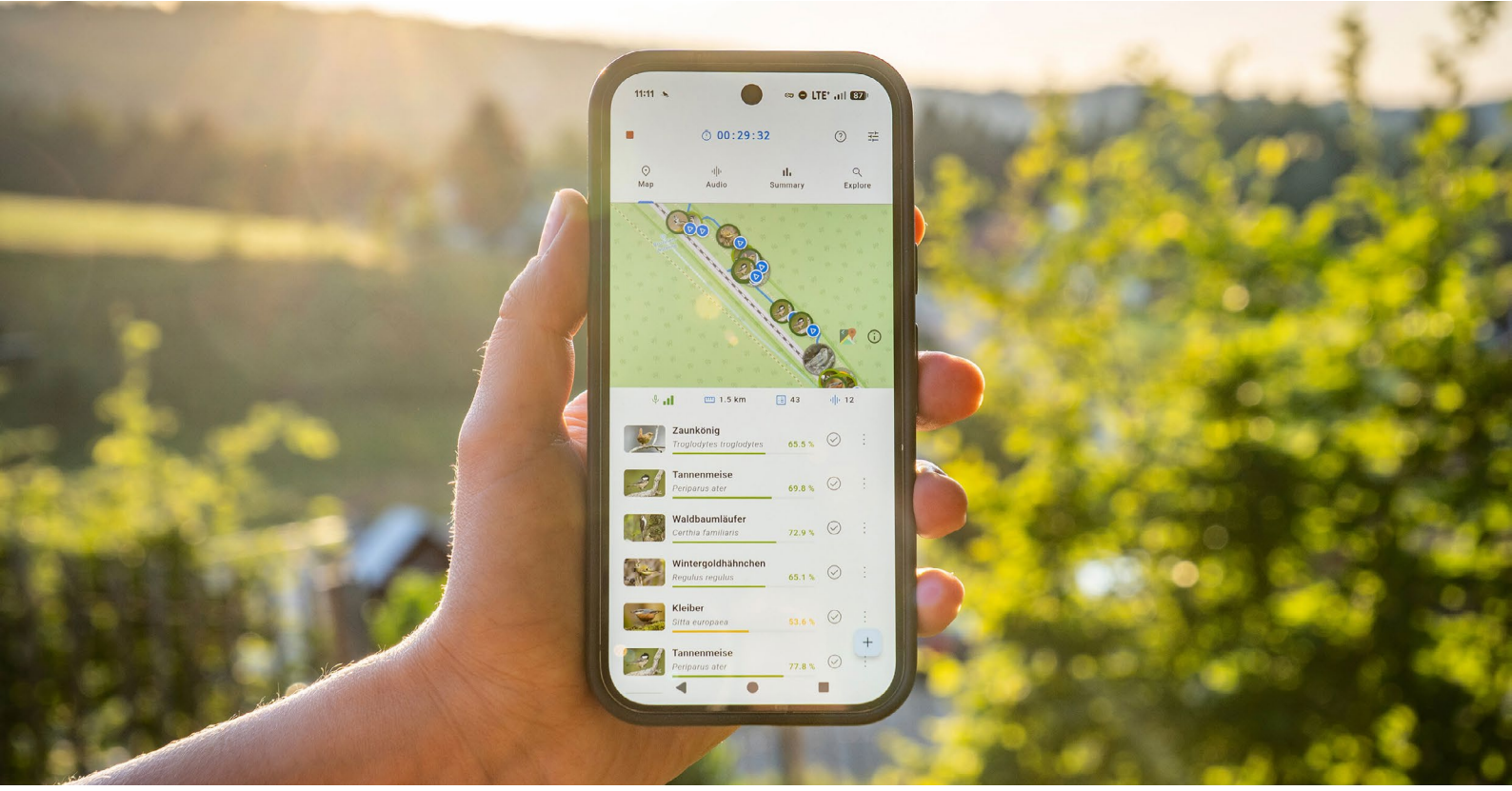
yönlendirilebileceğiz, Rousseau diye biri hiç yaşamamış, Kant o uzun yürüyüşleri hiç yapmamış, Nietzsche bir ata sarılarak çıldırmamış, Baudrillard simülasyonlardan bahsetmemiş olacak!

Mümkün mü? Evet. Karamsar mı? Belki. Elbette insanın olduğu yerde umudun olduğunu aklımızdan çıkartmamamız gerekiyor. Bir Granger ve bir Montag mutlaka çıkacak, "asiler" daima olacak. Son zamanlarda neredeyse kamikaze dalışıyla, sonsuz bir süratle dijitalleştirilip yapay zekâyâ teslim edilen iş dünyasında eskiye dönüş başladı. Yapay zekâ enstrümanlarının devasa maliyetleri ve bu maliyetlerin daha ne kadar yükselebileceğine dair öngörülemezlik pek çok şirketi insana, beyaz yakalı çalışanlara dönüştürme mecbur bırakıyor.¹² Bunun kitabiyat dünyası için de bir perspektif sunacağını düşünebiliriz. Basılı kitap yakın vadede yok olmayacak ama okur olarak bize düşen de bağımsız kitabevlerinin hayatta kalmasını sağlamak, iyi kitaba fiilen ulaşmaya çalışmak ve basılı kitaptan vazgeçmemek olacak. Bağımsız kitabevlerinin hayatta kalması ya da yok olanların hayata dönmesiye "Kitapta Sabit Fiyat Yasası" ile daha da mümkün. Belki bu yasa da bir başka yazının konusu olur. ■

(*) *Sahaf, yazar.*

Dipnotlar

1. <https://turkyaybir.org.tr/wp-content/uploads/2026/04/KitapPazarRaporu2025-2026-SON.pdf> Erişim tarihi: Temmuz 2026
2. <https://www.birgun.net/haber/kitap-turklerin-ihitiyac-listesinde-235-incisirada-210083> Erişim tarihi: Temmuz 2026
3. Albert Labarre, Kitabın Tarihi, Çev.: Galip Üstün, İletişim Yayınları Cep Üniversitesi, İstanbul, 1994, Sayfa: 4
4. https://web.archive.org/web/20121106054142/http://www.gutenberg.org/wiki/Michael_S._Hart Erişim tarihi: Temmuz 2026
5. PG hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.gutenberg.org/>
6. Robert Darnton, Kitaba Övgü, Çev.: Kadir Yılmaz, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2026, Sayfa: 99
7. Ray Bradbury, Fahrenheit 451, Çev.: Zerrin-Korkut Kayaloğlu, İthaki Yayınları, İstanbul, 2016, Sayfa: 130
8. Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev.: Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
9. <https://turkyaybir.org.tr/wp-content/uploads/2026/04/KitapPazarRaporu2025-2026-SON.pdf> Erişim tarihi: Temmuz 2026
10. <https://bianet.org/haber/google-dijital-kitap-davasini-kazandi-151425> Erişim tarihi: Temmuz 2026
11. https://www.eldiario.es/catalunya/misteriosa-empresa-compra-libros-viejos-entrenar-ia-destruye-expolio-literario_1_13235821.html
12. <https://www.dunya.com/dunya/yapay-zeka-insanin-yerini-alamadi-dev-sirketler-isten-cikardiklarini-geri-cagiriyor-haberi-830544>

Doğa Gezilerinde Yeni Rehberimiz:

YAPAY ZEKÂ

YAZI
DENİZ DOĞALI

Yapay zekâ çevrenin, biyolojik çeşitliliğin, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan canlı türlerinin korunması konusunda giderek daha etkili bir araç haline geliyor. Bilim insanları hayvanların dillerini yapay zekâ desteğiyle çözmeye çalışıyorlar. Diğer yandan doğa gezilerine çıkanlar için yeni mobil uygulamalar geliştirildi. Bu yazılımlarla doğadaki kuşlar, çiçekler, ağaç türleri hakkında detaylı bilgiler edinebiliyoruz. Ormanda karşılaştığınız türün koruma altında olup olmadığını, ülkedeki ve dünyadaki popülasyonunu da öğrenebiliyoruz.

Doğa gezileri giderek daha popüler hale geliyor. Kent yaşamının karmaşasından bunalan insanlar, soluğu dağlarda, ormanlarda alıyorlar. Yapay zekâ öncesi doğa gezilerinde karşımıza çıkan çiçekleri, ağaçları, kuşları, böcekleri tanımakta zorlanırdık. "Hangi kuş bu?" ya da "Bu

bitkinin adı ne?" gibi soruların yanıtını bulmak kolay değildi. Eve döndüğümüzde kitapları karıştırırdık. Türkiye'nin kuşları, ağaçları, bitkileri ile ilgili kitaplar vardı evlerimizde.

Bazı şeyleri bilmek zor. Türkiye'de 11 bin 700 bitki türü var ve bunların 3 bin 600 kadarı endemik.

Dünyada sadece bu topraklarda yaşıyorlar. Tüm Avrupa'daki endemik bitki türü sayısı yaklaşık 2 bin 750. Türkiye, endemik bitki çeşitliliği bakımından tüm Avrupa'nın tümünden daha zengin. Bitkiler konusunda uzman olsanız bile, doğada dolaşırken bu türlerin kaçını bilebilirsiniz?

«
Milyonlarca yıl boyunca okyanuslarda sadece deniz canlılarının sesleri duyuluyordu. Balinaların aşk şarkıları binlerce kilometre uzağa ulaşıyordu. Çiftler birbirlerini bu şarkılarla buluyorlardı. Carl Sagan, ünlü "Kozmos" kitabında, bu şarkıların 15 bin kilometre uzağa kadar ulaşabildiğini anlatır. Fakat bugün denizler öylesine gürültülü ki balinalar aşk şarkılarını duyuramıyorlar. Fakat balinaların şarkıları ve sesleri üzerine yapay zekâ destekli araştırmalar sürüyor. SETI Enstitüsü, UC Davis ve Alaska Balina Vakfı araştırmacıları, bir kambur balınaya yapay zekânın yarattığı bir selamlama sesi gönderdi. Balina şaşırtıcı bir şekilde yanıt verdi.

Anadolu'da Tarkus verilerine göre 514 kuş türü var.¹ Kuşlar konusunda uzman olanlar bunları hemen tanıyorlar. Hatta seslerinden bile tanıyanlar var. Peki ya uzman olmayanlar ne yapacak? Her geziye bir uzmanla çıkmak pek mümkün değil. Yaşadığımız topraklarda 500 balık ve 140 memeli ve 184 ağaç türü var.

10 bini aşkın tescilli anıt ağacımız var.² Zonguldak Alaplı Porsuk Ağacı Tam 4 bin 117 yaşında. Türkiye'nin en yaşlısı. Dünyada bilinen en yaşlı 5 ağaçtan biri. Bu porsuk ağacının gençlik yıllarında Anadolu'da Hattiler yaşıyordu. Anadolu'nun bilinen en eski yerli halkı. Nasıl yaşıyorlardı? Neler yapıyorlardı? "Keşke bu ağaç konuşabilse ve bize o dönemde yaşadıklarını anlatabilse" demişti bir dostumuz. Hep birlikte gümüşük.

Hatay Payas Zeytin ağacı 1350 yaşında. Üstelik hâlâ meyve vermeye devam ediyor. Gümüşhane'nin Torul ilçesindeki 405 yaşındaki Göknar ağacı, 55 metre boyu ile Türkiye'nin en yüksek anıt ağacı. Bursa'daki tarihi İnkaya Çınarı Yaklaşık 620 yaşında. Çınarın gövde çevresi 9,2 metre. Türkiye'nin en büyüğü.

Yapay zekâ sadece merakımızı gideren bir araç olmanın çok ötesinde. Çevrenin, biyolojik çeşitliliğin, yok olan türlerin korunması konusunda etkili bir araç haline geldi. Yapay zekânın ortaya çıkışı, doğa gezilerine başka bir renk kattı. Bu yazıda, doğayı keşfederken size rehberlik edecek yazılımları kısaca tanıtacağım.

Yapay zekâ ile doğa koruma

Ormanların korunması için uydulardan alınan görüntüler yapay zekâ sayesinde artık anlık olarak analiz ediliyor. Yasa dışı ağaç kesimi, orman tahribatı ve arazi kullanımındaki önemli değişimler saptanabiliyor. Ulaşılması zor bölgelerde, yapay zekâ ve haritalama araçlarıyla desteklenen insansız hava araçları (İHA), nokta atışı tohumlama yaparak orman yenilenmesine katkı sağlıyor.

Ormanlara yerleştirilen kameralar her yıl milyonlarca görüntü üretiyor. Bu verilerin işlenmesi aylar sürüyordu. Bugün veriler saniyeler içinde analiz edilebiliyor. Kar leoparı, kaplan ve orangutan gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin popülasyon

değişimleri ve birey sayıları, yapay zekâyla daha hızlı belirlenebiliyor.

Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin belirlenmesinde dronlar da kullanılıyor. Ayrıca doğadaki ses kayıtları da önemli. Ormanların derinliklerine yerleştirilen pasif akustik izleme sistemleri, yasa dışı ağaç kesimini veya kaçak avcılarını belirlemek için kullanılıyor.

Hayvanların Dilini Çözmek

Son yıllarda hayvanların dillerini anlamak için bir çaba var. Bu alandaki en büyük çatı kuruluş, Earth Species Project (Dünya Türleri Projesi).³ Kurumun web sayfasına girdiğinizde şu cümleyle karşılaşıyorsunuz: "Gezeganimizi 8 milyondan fazla tür paylaşıyor; biz sadece birinin dilini anlıyoruz." Kuruluşun temel hedefi, tüm canlılar alemini kapsayan tek bir yapay zekâ dil modeli geliştirmek.

Project CETI (Cetacean Translation Initiative) ise ispermeçet balinalarının çıkardığı "tıklama" seslerini, büyük veri ve doğal dil işleme modelleriyle analiz ediyor.⁴ Yapay zekâ sayesinde balinaların sadece göç rotalarını saptamakla

kalmıyorlar, birbirleriyle nasıl iletişim kurduklarını, nasıl toplu halde hareket ettiklerini, hatta ne konuştuklarını (balina alfabesini) çözmeye çalışıyorlar.

Google DeepMind, yunusların karmaşık su altı seslerini anlamlandırmak amacıyla Dolphin Gemma adında özel bir yapay zekâ modeli üzerinde çalışıyor.⁵

Filler, insanların duymayacağı kadar düşük frekanslı sesler (infrases) çıkararak kilometrelerce öteden haberleşebiliyorlar. Yapay zekâ modelleriyle yapılan ses analizleri, fillerin sadece tehlike uyarısı yapmadığını, birbirlerine özel isimlerle seslendiklerini ortaya koydu. Pek çok canlı türüyle ilgili çalışmalar yapıyor.

Dünyayı paylaştığımız canlıların dillerini anlayabilirsek, belki onlara daha çok destek olabiliriz. Öte yandan tüm bu bilgiler kötü niyetli insanların elinde ciddi zararlara yol açabilir.

Cebimizdeki doğa uzmanları

Doğa gezileri için cep telefonlarına yüklenebilen pek çok uygulama var. Kuşlar, memeliler, böcekler, ağaçlar, çiçekler hatta su altı canlıları için özel olarak geliştirilmiş uygulamalar var. Doğa gezisi sırasında cep telefonu ile çektiğiniz görüntüyü bu uygulamalara yüklüyorsunuz o da size bilgi veriyor. Bazen uygulamayı

açıp kamerayı gördüğünüz canlıya tutuyorsunuz.

Bu yazılımlar sadece bir türün adını ve özelliklerini vermekle kalmıyor elbette. Bazılarının arkasında çeşitli çevre örgütleri var. Bazıları Dünya Doğayı Koruma Birliği'nin (IUCN) nesli yok olma tehlikesi altındaki türlerin yer aldığı "Kırmızı Liste"yi de yapılarına dahil etmiş.⁶

Bir türün yaşadığınız ülkedeki ve dünyadaki popülasyonunu, tehlike altında olup olmadığını da bu uygulamalar aracılığıyla öğrenebiliyorsunuz.

Fakat yapay zekâ elbette hata yapabilir. Özellikle "Bu bitki yenilebilir" gibi bilgilere dikkatle yaklaşılmalı. Diğer yandan bu uygulamaları sadece birer yardımcı olarak görmekte yarar var. Doğayı çıplak gözle ve sessizce gözlemlemenin yerini hiçbir teknoloji tutamaz. Yani doğada cep telefonunun ekranına gömülmek gerek.

Diğer yandan çevreciler, nesli tükenmekte olan türlerin konum bilgilerini, herkese açık platformlarda paylaşmıyorlar. Doğayı keşfederken, zarar vermeme, iz bırakmama ilkesine bağlı kalıyorlar.

Kuşlar için yazılımlar

Kuşlar için geliştirilen yazılımların çoğunluğu ücretsiz. Bazıları

çevreci örgütlerle iş birliği içinde geliştirilmiş. Kuşlar hakkında detaylı bilgiler vermekle kalmıyorlar. Nadir bir tür olup olmadığını da görüyorsunuz. Bazıları çevrim dışı da kullanılabiliyor. Ama öncesinde bölgenin veya ülkenin kuş paketini indirmeniz gerekebiliyor.

SmartBird: Türkiye odaklı bir uygulama. Yerel kuş gözlemcilerinin verilerini temel aldığı için, kuşların Türkiye genelindeki yayılımını ve hangi bölgelerde yoğunlaştığını gösteriyor.

eBird: Dünya çapında kuşlara ilişkin gelişmiş bir dağılım haritasına sahip. Milyonlarca kuş gözlemcisinin girdiği anlık verilere dayanarak; kuşun dünya genelinde, Türkiye'de veya tam olarak hangi koordinatlarda görüldüğünü interaktif bir harita üzerinde gösteriyor.

Merlin Bird ID: Gerçek zamanlı ses tanıma ve fotoğrafla kuş türü belirleme konusunda dünyadaki en güvenilir uygulamalardan biri. Göç rotaları ve habitat bilgisi gibi derin veriler sunuyor.

iNaturalist: Sadece bir tanıma uygulaması değil, küresel bir doğa gözlem ağı. Türleri "hikâyeleştiren" platform olarak; gözlem hikâyeleri, mevsimsel değişimler ve ekolojik ilişkilerle her türü bir doğa günlüğü gibi ele alıyor.

BirdNET: Tamamen sese odaklanan, akademik

»
Colorado State University liderliğindeki araştırmacılar, Kenya'daki Samburu ve Amboseli ulusal parklarında uzun süredir filleri gözlemliyorlardı. Seslerini de kaydediyorlardı. Sonra ses kayıtlarını yapay zekâya analiz ettirdiler ve fillerin birbirlerine belirli seslerle, isimleriyle hitap ettiklerini ortaya çıkardılar. Bu ismi megafonla dinlettirdiklerindeyse fil, koşa koşa sesin geldiği yöne doğru gitti. Araştırma Science dergisinde yayımlandı.

İzmir Gediz Deltası'na üremek için her yıl 15-20 bin çift flamingo geliyor. Bazıları Kuzey Afrika'dan geliyor. 2 bin kilometre yol katediyorlar. Türkiye'de TRAKUŞ verilerine göre 514 kuş türü var. Dünya çapında tehdit altında olan 28 tür var. Türkiye'de ise; kelaynak, ince gagalı kervan çulluğu ve sürmeli kız kuşu en çok tehdit altında olan üç tür.

Kuşlarla ilgili yapay zekâ uygulamalarında pek çok bilgi yer alıyor. Doğada gördüğümüz kuşun fotoğrafını çekip yazılıma yüklediğimizde sadece adını öğrenmekle kalmıyoruz. Dünyada ve bölgemizde nerelerde yaşadığını, göç yollarını, neslinin tükenme tehlikesi altında olup olmadığını, neler yediğini öğreniyoruz. Türkiye'de bazen çok ender türlere de rastlanabiliyor. Örneğin kara sümsük kuşu... Normalde Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu ya da Büyük Okyanus'un tropikal bölgelerinde yaşayan bu kuş, 2024 yılında Türkiye'de de görüldü. Hem de Üsküdar'da...

araştırmalarda bile kullanılan gelişmiş bir sistemdir. 6 binden fazla kuş türünü seslerinden tanıyor.

BirdTunes: Hem fotoğrafla hem sesle tanıma yapmanın yanı sıra, türlerin davranış ve göç alışkanlıkları gibi ek bilgilerini de sunuyor.

Ağaçlar ve bitkiler için yazılımlar

Flora Incognita: Bilimsel kurumlarca (TU Ilmenau & Max Planck) geliştirildiği için yüksek doğruluk ve ekolojik derinlik sunuyor. Özellikle ağaçlar ve otsu bitkilerde çok başarılı; ayrıca tamamen reklamsız.

PlantNet: Türkiye'den çok sayıda kullanıcının katkısıyla yerel florada oldukça başarılı. Fotoğraflar üzerinden hızlı tanıma yapıyor ve habitat bilgisi konusunda topluluk desteği çok güçlü.

Memeliler ve böcekler için yazılımlar

iSpecies: Memeliler, sürüngenler, böcekler ve balıklar dahil 10 binden fazla türü tanıyabilen kapsamlı araçlardan biridir.

AI Animal Identifier: Habitat ve davranış bilgisi sunan, geniş bir veri

tabanına sahip genel amaçlı bir tanıma aracı.

Su altı dünyası için yazılımlar

Su altı kameralarıyla çekilen görüntüyü, karaya çıktıktan sonra bu uygulamalara yüklüyorsunuz. Böylece görüntüsünü çektiğiniz tür hakkında bilgi edinebiliyorsunuz. Cep telefonuyla da su altında fotoğraf çekmek elbette mümkün. Fakat uygun bir su altı kılıfı almak gerekiyor.

Seabook: Türkiye kıyıları (Ege-Akdeniz) için en iyi seçim. 1500'den fazla tür içeriyor. Çevrim dışı kullanılabiliyor, böylece su altındayken internete gerek duymadan kameranın gösterdiği balık hakkında bilgi alabiliyorsunuz.

DiveSpecies: 28 binden fazla deniz türüyle en geniş kapsamlı veri tabanlarından birine sahip. Balıklar, mercanlar ve omurgasızlar için detaylı bilgi sunuyor.

OceanScout: Dalgıçlar ve şnorkelciler için tasarlanmış, yapay zekâ tabanlı güçlü bir tanıma sistemi.

Sırada akıllı gözlükler var

Yakın gelecekte, doğa gezilerinde bilgi almak için sadece cep telefonlarımıza bağımlı

kalmayacağız. Akıllı gözlükler geliyor. Gözlüğü taktığınızda; her bitkinin, kuşun veya ağacın adı, hikâyesi ve ekolojik rolü bir bilgi etiketi olarak doğrudan görüş alanımıza düşecek. Aynıısı antik kentler için de geçerli. Artırılmış gerçeklik, konuyu çok daha ilginç hale getirecek; yıkık dökük antik kentleri, eskiden olduğu gibi bütün haliyle görmeye başlayabileceğiz.

Yapay zekâ, insanı doğaya yaklaştıran güçlü bir araç. Ancak onu nasıl kullanacağımız bize bağlı. Teknolojiyi, doğayı sadece bir veri kaynağına indirgemek veya ondan kopup bir simülasyona hapsolmek için mi kullanacağız? Yoksa onu doğanın karmaşık ve büyüleyici dilini anlamak, ona karşı duyarlılığımızı artırmak ve ekolojik sorumluluğumuzu hatırlamak için bir araç olarak mı kullanacağız? Asıl belirleyici olan yazılımlar değil, o yazılımların sunduğu bilgiyi nasıl kullandığımızdır. ■

Dipnotlar

1. Tarkus - <https://www.trakus.org/tr/>
2. Anıt ağaçlar - <https://www.anitagaclar.gov>.
3. Earth Species Project - <https://earthspecies.org/>
4. Project Ceti - <https://www.projectceti.org/>
5. Dolphin Gemma - <https://deepmind.google/>
6. Dünya Türleri Koruma Örgütü kırmızı listesi - <https://www.iucnredlist.org/>

GÜNEŞİN ARMAĞANI BEDAVA ELEKTRİK!

YAZI
İSMAİL KAYHAN

Avustralya'da güneş panellerinin sayısı patladı, bunu güneş pilleri takip etti.
Artık, Avustralya'nın en büyük elektrik santrali çatılara taşındı.
Sonuç: gelecek yıl her gün öğle saatlerinde elektrik herkese bedava olacak.

Sydneyli Brad Heasman, Sydney Havaalanı'na iniş yapan uçakların piste alçaldığı rota üzerinde, havaalanına yakın bir yerde araba direksiyonu ve süspansiyonu imalatı yapan fabrikanın sahibi. Beş yıl önce, fabrikasının üzerinden alçaktan geçen uçakları izlerken, bir süredir düşündüğü muzipliği hayata geçirmeye karar verdi ve 4 bin 500 dolar harcayarak fabrikanın çatısına, fosforlu boyayla gece de görünebilecek dev harflerle 'Perth'e Hoş Geldiniz' yazdırdı. Perth, Avustralya kıtasının diğer ucunda, Sydney'e 3 bin 300 km uzakta bir kent. Çatıdaki yazı, uçak yolcularını yanlış uçağa bindiklerine inandıran ve paniğe yol açan 'eşek şakası' olarak tarihe geçti. Ekranlara çıkan Brad Heasman şakasını, "Harcadığım

paranın her kuruşuna değdi" diyerek savundu.

Avustralya'da artık çatılarda 'eşek şakası' yapacak boş yer yok! Neredeyse her iki çatıdan birinde elektrik üreten güneş sistemi var. Avustralyalılar, sadece temiz enerjiye geçerek dünyaya karşı daha sorumlu davranmak değil, elektrik faturalarını azaltmak amacıyla da çatılarına panel taktıyor. Bu yılın başı itibarıyla Avustralya'daki 10.6 milyon mesken ve iş yerinin yarısının çatısında elektrik üretiliyor. 2023'te çatılarda üretilen elektrik, yüksek kapasiteli 10 kömür santralinde üretilen elektrikten fazla oldu.

Avustralyalılar ülkeyi iki tabirle isimlendirir: Birincisi, coğrafi izolasyona işaret eden 'dünyanın

dibi', diğeri güneşin Avustralya yaşamındaki etkisini tanımlayan 'güneş yanığı ülkesi'. Yakıcı güneş, 21. yüzyıl Avustralyasında artık o kadar şikayet edilen bir olgu değil. Güneş ışığının yaygın olarak elektriğe dönüşmesinden milyonlarca insan faydalananıyor. Örneğin, 15 yıl önce bir sıcak hava dalgası söz konusu olduğunda elektrik iletim hatları soğutucuların yarattığı yükü kaldıramaz ve elektrikler kesilirdi. Artık çatılardaki sistemler nedeniyle sıcak dalgası sırasında şebekenin yükü ağırlaşmadığı için bu tür kesintilere rastlanmıyor.

2025 dönüm noktası

Son yıllara kadar Avustralya'nın güneş panellerinden elde edeceği

⚡ Mahallede ortak pil: Çevredeki güneş panellerinden elde edilen fazla elektriği depolayarak abonelere dağıtıyor.

elektriğin yüzde 20'yi geçemeyeceği ileri sürüldü. Oran bu tahmini çoktan geçti ve şu anda yüzde 50'yi buldu. Çatılardaki güneş sistemleri ve rüzgâr güllerinin ürettiği elektrik ile elektriği depolama imkânı sağlayan güneş pilleri, fiyatlarda da büyük düşüşe neden oldu. Elektrik talebinde rekor artışa rağmen 2025 yılının son çeyreğinde santrallerin dağıtım şirketlerine uyguladığı elektrik toptan satış fiyatı adeta 'yere çakıldı'! Söz konusu yaz aylarını kapsayan 3 aylık dönemde çatılardaki elektrik üretimi, güneş pillerinde depolananlar ve rüzgâr güllerinin ürettiği elektrik, Avustralya tarihinde ilk kez toplam elektrik ihtiyacının yarısından fazlasını karşıladı. Kömür santrallerinin üretimi tarihin en düşük düzeyine indi.

2025 yaz mevsiminde (Aralık, Ocak ve Şubat Avustralya'da yaz mevsimidir) yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektrikle talebin en yüksek olduğu aylardaki ihtiyacın yüzde 77'si karşılandı. Avustralya enerji sektöründen sorumlu, toptan fiyatları da belirleyen Australian Energy Market Operator (AEMO) Politikalar Müdürü Violette Mouchaileh, durumu 'tarihi bir an' diye tanımladı. Clean Energy Council Genel Müdürü Jackie Trad, Avustralya'nın enerji güvenliğinde "yeni bir döneme girdiğini" ve artık Avustralya'nın en büyük elektrik santralinin çatılara taşındığını söyledi.

Avustralya çatılarından elde edilen elektrik miktarı güneş panellerinin yaygınlaşmasıyla sürekli arttı. Bu durum, elektrik şebekesinden kullanılan elektriğe talebin düşmesine neden oluyor. Yaz aylarında, güneşin tepede olduğu gündüz saatlerinde, santrallerden dağıtımçı şirketlere satılan elektriğin toptan fiyatı artık sıfıra, hatta eksiye düşüyor. 2025 yılı Aralık ayını da içine alan 3 ay içinde 1 megawatt-saat elektriğin toptan fiyatı ortalama 50 dolar oldu. Rakam, bir yıl önceki rakamdan yüzde 44, bir önceki üç ay ortalamasından yüzde 43 daha ucuz.

Federal Hükümet gelecek yıl ögle saatlerinde üç saat süreyle elektrik kullanımını herkes için bedava yapmayı planladığını açıkladı. Bu vaat, 2022 seçimlerinde 2025 itibarıyla elektrik ve gaz faturalarını yıllık 275 dolar daha azaltacağı sözünü veren ve bunu gerçekleştiremeyen hükümete yardımcı da olacak. Pilot plan, gelecek yıl ortasında üç eyalette (NSW, Güney Avustralya ve Queensland'in nüfusun yoğun olduğu güney doğusu) uygulamaya girecek. Planın gelecek yıl sonunda diğer eyaletlere de yayılacağı açıklandı ancak Victoria Eyalet Hükümeti o kadar beklemekten yana değil. Kasım ayında eyalet seçimi yapılacak olan Victoria'da hükümet, Ekim ayından itibaren her gün saat 11.00 ile 14.00 arasında elektriğin bedava olacağını ilan etti.

Yine plana göre, elektrik dağıtım şirketleri aboneleri için saat 11.00 ile 14.00 arasında elektriğin ücretsiz olduğu satış paketleri hazırlayacak. Aboneler, çamaşır, bulaşık makinesi, klima, kurutma makinesi gibi çok elektrik tüketen makinelerini bu saatlerde çalıştırarak avantajı kullanacak.

Güneş pilleri de bu saatlerde doldurulacak. Uygulamadan yararlanmak için çatıda güneş paneli olması gerekmiyor. Sadece 'smart meter' denen dijital sayaç olması gerek. Victoria Eyaleti'nin yüzde 99'u zaten smart meter kullanıyor. Uygulamayla elektrik faturasından yılda 800 dolar tasarruf etmek mümkün görünüyor. Sydney'de yıllık ortalama elektrik faturası 2 bin dolar. Melbourne'de bin 700 dolar.

Enerji Bakanlığı'nın hesaplamasına göre meskenlerin elektrik tüketiminin yüzde 25'inin elektriğin ücretsiz olduğu saatlere aktarılması elektrik faturasında yıllık yüzde 28 azalma sağlayacak. Hesaplamalara göre bulaşık makinesi bir seferde 30 - 34 cent, çamaşır makinesi 20 cent, çamaşır kurutma makinesi 50 centlik elektrik harcıyor.

Güney Avustralya eyaletinde hükümet sadece güneş ve rüzgâr güllerinden elde edilen elektriğe dayanmayı kendine hedef belirledi. Bu eyalette yaşanan yenilenebilir enerji patlamasıyla son bir yılda elektrik fiyatları üçte bir oranında

düştü. Güney Avustralya şu anda elektriğin Avustralya'da en ucuz olduğu eyalet. Bir Avustralya düşünce kuruluşu olan Climate Energy Finance'da analiz uzmanı olan Tim Buckley'e göre Güney Avustralya temiz enerjiye geçişte dünyada lider konumda.

Sadece güneş panelleri değil

Güneş panelleri, rüzgâr gülleri veya güneş paneli çiftlikleri temiz enerjiye geçişte tek başına yeterli değil; hükümleri, güneş batana kadar geçerli. Bu nedenle elektriğin insanlar işten evine dönünce, akşam kullanımı için depolanacağı güneş pillerine de ihtiyaç var.

Avustralyalıların, sadece 2025'in ikinci yarısında meskenlerine yerleştirdikleri pillerin sayısı bir yıl önceki aynı döneme göre dört kat artarak 183 bini buldu. Rakam, önceki beş yılda kurulan güneş pili sistemleri sayısına eşit. Sadece 2025 Temmuz – Ekim arasındaki 17 haftada evlere kurulan pilin sayısı 100 bin. Bu sayıda pilin depolayacağı elektrik kapasitesi ile 400 bin evin bir günlük elektrik ihtiyacı karşılanabilir.

Avustralyalılar evlerine panellerden elde ettikleri elektriği depolayabilecekleri pillerin yanı sıra ortak mahalle pilleri de kullanıyor. Belli bir yerde bir park veya bahçeye kurulan pil, çevredeki güneş panellerinden elde edilen fazla elektriği depoluyor ve gece, o pile abone meskenlere dağıtıyor. Bu uygulamadan yararlanmak için evin üzerinde güneş paneli olması şart değil. Örneğin kurulmasına Origin Energy adlı elektrik dağıtım şirketinin destek olduğu Queensland

Eyaleti'nin Ipswich Kasabası'ndaki bir mahalle pili, pile abone olan ve çatısında panel bulunan evlere yıllık 260 dolar, solar panel olmayan abonelere yıllık 180 dolar daha ucuza elektrik sağlıyor. Melbourne'un Coburg semtinde yeni hizmete giren mahalle pili ise 245 eve ucuz elektrik sağlıyor.

Mahalle pilleri ayrıca devlet veya belediyelerin katkısıyla gerçekleştirilen ve daha çok kamu bina ve tesislerinin elektrik ihtiyacını karşılayan bir uygulama. Ülke çapında bu uygulamadan yararlanan kütüphane, spor sahası, toplum merkezi gibi kamu binaları bulunuyor.

Avustralya Federal Hükûmeti, eyalet hükûmetleri ve belediyeler, gerek güneş paneli, gerek pil taktırmak isteyenlere mali destek oluyor. Örneğin Federal Hükûmet, 1 Temmuz 2025'ten bu yana evlere monte edilen küçük çaplı pil fiyatının yüzde 30 ve duruma göre 40'ını karşılıyor. Federal Hükûmet'in 'Cheaper Home Batteries Program' adı verilen uygulaması ve eyalet hükûmetlerinin teşvikleriyle birlikte, evine güneş pili taktırmak isteyen birinin giderinin 7 bin 500 dolarını devlet karşılamış oluyor. Benzer teşvikler güneş panellerinde de söz konusu. Batı Avustralya Eyaleti Hükûmeti, evine güneş pili monte etmek isteyenlere faizsiz kredi sağlıyor. Avustralya İklim Konseyi, Avustralya'da güneş paneli ve pil olan evlerin yıllık elektrik giderlerinde 2 bin dolar tasarruf sağlayabileceğine işaret ediyor.

Sorunlar da var

Güneş panelleri ve pillerin yarattığı sorunlar da var. En büyük sorun,

ihtiyacı karşılamayan elektrik dağıtım şebekesi. Paneller, gün ortasında ürettikleri fazla elektriği şebekeye veriyor ve güneş paneli sahipleri dağıtımçı firmaya küçük bir ücret karşılığında elektrik satıyor. Akşam saatlerinde ise elektriğin akış yönü şebekeden evlere dönüşüyor. Oysa mevcut elektrik şebekesi, çift yönlü akış için değil, elektriğin şebekeden evlere tek yönlü iletimi esas alınarak tasarlanmış durumda. Evlere akış yönü 'dere' akışı şeklinde olurken, evlerden şebekeye akış, 'sel suları' gibi oluyor. Bu nedenle şebekenin günün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi için büyük yatırım gerekiyor.

2024 yılı Eylül ayında AEMO, Victoria Eyaleti'nde öğlen saatlerinde çatılardan şebekeye akan elektriğin çok fazla olması, şebekenin ve santrallerin sağlıklı çalışması için santrallerden çıkması gereken minimum elektriğin çıkmaması nedeniyle uyarı yayınladı ve şebekenin tehlike altında olduğunu ilan etti.

Bir başka sorun, ömrü dolan panel ve pillerin çevreye zarar vermeden geri kazanımı. Bu amaçla ülke çapında geri dönüşüm için yüzlerce toplama merkezi oluşturuldu.

Güneş enerjisi panel ve pilleri hızla geliyor. Fiyatları azalıyor ve pillerin depolama kapasitesi artıyor. Avustralya'da ortalama bir güneş paneli sistemi, 7 yılda maliyetini karşılıyor ve sonraki yıllar elektriği bedavaya getiriyor. ■

Kaynaklar

1. Avustralya Enerji Konseyi (climatecouncil.org.au)

Dünyanın yenilenebilir enerji ile imtihanı

Güneş enerjisi sistemleri dünyada en hızlı gelişen sektör. 2020 sonu itibarıyla dünyada güneş enerjisinden elde edilen elektrik 700 gigawatt'ı aştı. O zaman rakam, dünya elektrik ihtiyacının yüzde 3'ünü karşılıyordu.

Güneş panellerinin -maliyetinin sürekli azalmasıyla- üretimi de artıyor. Sadece büyük çaplı güneş enerjisi çiftlikleri kurma maliyeti, 2010-2019 yılları arasında yüzde 85 azaldı.

Danimarka bu alandaki liderlerden biri. Ancak Danimarka'nın farkı, ağırlıklı olarak enerjiyi güneşten değil, rüzgârdan elde ediyor olması. Hükümetler 50 yıldır toplumu bu alanda teşvik ediyor.

Kuzeydoğu Afrika ülkesi Djibouti, 5 yılda yenilenebilir enerji kaynaklarını sıfırdan yüzde yüzde 67'ye çıkardı. Bu ülkede ilk rüzgâr gülü çiftliği 2023'te kuruldu. Djibouti, 2035'e kadar enerji ihtiyacının tamamını yenilenebilir kaynaklardan elde etmeyi hedefleyen tek Afrika ülkesi.

Ukrayna - Rusya Savaşı, dünyadaki enerji arzı ve fiyatlarını olumsuz yönde etkiledi. Litvanya bu krizden yenilenebilir enerji devi olarak çıktı. Bu ülke, 2018'den itibaren

çatı panellerine ağırlık vererek elektrik üretiminin yarısından fazlasını yenilenebilir kaynaklardan elde etmeye başladı. 2022 yılında Rusya'dan satın aldığı fosil yakıtları durdurdu. Litvanya 2030'a kadar elektrik ithal eden ülke olmaktan çıkıp ihraç eden ülke olmayı amaçlıyor.

Lüksemburg, fosil yakıtlara aşırı bağımlı bir ülkedir. 10 yıl önce yüzde 9 olan güneş ve rüzgâr enerjisi kaynağı, bugün yüzde 60'ın üzerinde. Lüksemburg, 2030'a kadar havaya saldırdığı emisyonları yüzde 55'e düşürmeyi hedefliyor.

Portekiz'de enerjinin yüzde 75'i yenilenebilir kaynaklara dayanıyor. Bu oranın yüzde 45'i rüzgâr ve güneş enerjisinden, geri kalanı ise hidroelektrik kaynaklardan elde ediliyor. Portekiz, 2017-2024 yılları arasında güneş panellerinden elde ettiği elektriği yüzde 440 artırdı. Bu ülkede 2021 yılından bu yana kömür kullanılmıyor; doğal gaz kullanımının da 2040'a kadar tamamen ortadan kaldırılması hedefleniyor.

Hollanda'da enerji ihtiyacının yüzde 45'i güneş ve rüzgârdan elde ediliyor. Bu nedenle santrallerin havaya saldırdığı emisyon yarı yarıya düştü. Hollanda elektrik ihtiyacının yüzde 75'ini 2032 yılına kadar rüzgâr güllerinden elde etmeyi,

2029 yılında kömür kullanımını sıfıra düşürmeyi amaçlıyor.

Almanya elektrik ihtiyacının yüzde 45'ini yenilenebilir kaynaklardan sağlıyor. Oranı 2030 yılına kadar yüzde 80'e çıkarmayı hedefliyor. Almanya'da çatılara her gün 100 binden fazla güneş paneli monte ediliyor.

İspanya'da 2024 yılında elektriğin sadece yüzde 1'i kömür santrallerinden elde ediliyordu. Şu anda çalışan sadece bir kömür santrali var ve bu santral de bu yıl kapanacak. İspanya'da elektriğin yüzde 43'ü rüzgâr ve güneşten, yüzde 11'i hidroelektrik barajlarından elde ediliyor. Bu ülke 2030 yılına kadar elektrik ihtiyacının yüzde 81'ini yenilenebilir kaynaklardan elde etmeyi hedefliyor.

İrlanda son 25 yılda rüzgâr güllerinin sayısındaki olağanüstü artışla 2025 yılı Haziran ayında son kömür santralini de kapatarak, Avrupa'daki altıncı kömür kullanmayan ülke oldu. İrlanda'da elektrik ihtiyacının yüzde 40'ı rüzgâr ve güneş panellerinden karşılanıyor.

Yunanistan, sahip olduğu Akdeniz güneşi sayesinde son 10 yılda güneş panelleri kapasitesini iki kat artırdı ve ülkede elektriğin yüzde 40'ı rüzgâr ve güneşten elde edilir hale geldi.

MESAJANDA

23-27 Eylül

21. Contemporary Istanbul

Küresel sanatın buluşma noktası Contemporary İstanbul, dünyanın dört bir yanından galerileri, sanatçıları, koleksiyonerleri ve küratörleri bir araya getiriyor. 21. Contemporary İstanbul'a 24 ülkeden 70'in üzerinde dev galeri ve yüzlerce uluslararası sanatçı katılıyor. Tersane İstanbul, 23 - 27 Eylül 2026.

30 Eylül

Ajda Pekkan Ankara'da

Ajd Pekkan İstanbul, İzmir ve Bursa konserlerinde arka arkaya izleyici önüne çıktı. Sanatçı, Ankaralı izleyicileriyle de 30 Eylül'de buluşacak. Oran Açık Hava Sahnesi. Saat: 21.00

7 Ekim

The Blaze DJ Set Konseri

Elektronik müziğin son yıllardaki en etkileyici ve özgün projelerinden biri olan The Blaze, Epifoni'nin 10. yıl konserleri kapsamında Türkiye'de üç şehirlik özel bir turneye çıkıyor. İkili, 7 Ekim 2026 - İzmir / Tarihi Havagazı Fabrikası'nda sahneye çıkacak. 8 Ekim 2026 - Ankara / CerModern ve 9 Ekim 2026 - İstanbul / KüçükÇiftlik Park'ta sevenleriyle buluşacaklar.

18 Ekim'de kapanıyor

Panorama: Hayaller ve Yerler

İstanbul Modern'de Şubat ayında açılan *Panorama: Hayaller ve Yerler* sergisi 18 Ekim'de kapanıyor. Türkiye'deki güncel fotoğraf ve mercek temelli sanata dair tematik bir anlatı sunmayı amaçlayan sergide farklı kuşaklardan 18 sanatçının yapıtlarından bir seçki yer alıyor.

27 Aralık'a kadar

Yoko Ono Sergisi

Dünyaca ünlü avangart sanatçı Yoko Ono'nun *İçses ve İyapı* başlıklı sergisi Sakıp Sabancı Müzesi'nde devam ediyor. Kavramsal sanatın sınırlarını zorlayan kapsamlı sergi, 27 Aralık 2026 tarihine kadar görülebilir.

Venedik Bienali'nde Türkiye Pavyonu “GÖZLERİNİZDEN ÖPERİM”

İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın (İKSİV) koordinasyonunu üstlendiği Venedik Bienali Türkiye Pavyonu, bu yıl Nilbar Güreş'in *Gözlerinizden Öperim* (A Kiss on the Eyes) adlı sergisine ev sahipliği yapıyor. Venedik Bienali'nin ana mekânlarından Arsenale'de 9 Mayıs'ta açılan sergi 22 Kasım 2026 tarihine dek ziyaret edilebilir. Serginin küratörü Başak Doğa Temür.

Nilbar Güreş'in cinsiyet, göç, aidiyet ve gündelik iktidar dinamiklerini ele aldığı sergi, farklı dönemlerden seçilen yapıtları yeni üretimlerle bir araya getiriyor. Geçiş hâlindeki figürler, izleyiciyi yerleşik bakış biçimlerini yeniden düşünmeye çağırıyor. Fotoğraf, kolaj ve yağlı boyadan heykel ve enstalasyona; kumaş, makrome, yün ve pirinçten ahşaba ve gündelik nesnelere uzanan malzeme ve teknik çeşitliliği dikkat çekiyor. Sergi, adını bir mektubu ya da konuşmayı bitirirken kullanılan "gözlerinizden öperim" ifadesinden alıyor. Sergiye konulan

adın "karşıdakini sahiplenmeden ya da küçültmeden birlikte var olmanın incelikli bir biçimini" yansıttığının altı çiziliyor.

Venedik Bienali'nin 61. Uluslararası Sanat Sergisi, bienalin küratörü Koyo Kouoh tarafından belirlenen *In Minor Keys* (Minör Tonlarda) teması etrafında şekilleniyor. Bu tema, baskın anlatılar yerine daha sessiz,

kırılgan ve çoğu zaman göz ardı edilen deneyimlere kulak vermeyi öneriyor. Türkiye Pavyonundaki *Gözlerinizden Öperim* sergisi, Venedik Bienali'nin bu yılki teması ile akraba bir duyarlılık sergiliyor.

Nilbar Güreş, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü mezunu. Yüksek lisansını Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim ve grafik tasarımı üzerine yaptı. Ardından Viyana Uygulamalı Sanatlar Üniversitesi'nde sanat ve tekstil pedagojisi eğitimi aldı.

Avusturya Kültür ve Sanat Bakanlığı'nın 2023 Üstün Sanatçı Ödülü ile onurlandırdığı Nilbar Güreş ayrıca 2013 Hilde Goldschmidt Ödülü, 2014 Otto Mauer Ödülü, 5. Belvedere Contemporary'nin 2015 BC21 Sanat Ödülü, Londra Sanat Fuarı'nın 2018 De'Longhi Sanat Projeleri Sanatçı Ödülü ile 2021 Maud Mottier Ödülü'ne layık görüldü. ■

▲ Nilbar Güreş

MESA ŞİRKETLERİ

TÜRKİYE

MESA HOLDİNG A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA HOLDİNG A.Ş.

Kuzguncuk Mah. Abdullağa Cad.
Cemil Molla Köşkü No: 23
Kuzguncuk - İstanbul
T: +90 (216) 532 33 33 - 34

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

Genel Merkez

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2/6
Çayyolu 06810
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA MESKEN İNŞAAT A.Ş.

Yeşim Sok. No: 2 Akatlar 34335
Beşiktaş - İstanbul
T: +90 (212) 351 67 67

MESA CASA TURİZM YATIRIMLARI VE İŞLETME A.Ş.

Kuzguncuk mah. Abdullağa Cad.
Mesa Group Cemil Molla Köşkü No: 23/1
Üsküdar - İstanbul

MESA VARLIK GELİŞTİRME VE GAYRİMENKUL A.Ş.

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2/12
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESA ULUSLARARASI İNŞAAT A.Ş.

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2/5
Çayyolu 06810 Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

RUSYA

MESA OOO

Sadovnicheskaya ul. 35/2 115035
Moskova - Rusya
T: +7 (495) 937 49 17

IRAK

MESA IRAK BRANCH OFFICE
Wihda Neighborhood District 902
Street 32 Building 11
Bağdat - Irak

ÖZBEKİSTAN

MESA ULUSLARARASI ÖZBEKİSTAN TEMSİLCİLİĞİ

Tashkent, Yashna Obod district,
Cholpon mahalla, Kxay street 36
Taşkent - Özbekistan

KAZAKİSTAN

MESCO INTERNATIONAL CONSTRUCTION LLP

Kazibek-bi Caddesi No: 22 Ofis: 211
Medeo Bölgesi
Almatı - Kazakistan

CEZAYİR

MESA CONSTRUCTION EURL
Villa n°2 Extension Paradou 16035
Haydare - Cezayir

POLONYA

EURO POWER CENTRUM SP.Z.O.O.
Al. Krakowska 60 05 - 090
Raszyn - Varşova - Polonya

AZERBAYCAN

MESA AZ

Baki Sheheri Ziya Yusifzade 12
Bakü - Azerbaycan

ARNAVUTLUK

MESA ULUSLARARASI İNŞAAT A.Ş. ALBANIA

Tirana, Municipal Unit No. 9, Rruga e
Barrikadave, "Turdiu" Building, Property No.
10/294, Entrance 1, 8th Floor, Apartment 38
Tiran - Arnavutluk

KARADAĞ

MESA MNE DOO

Zemunski Br. 143
Herceg Novi - Karadağ

LİBYA

MADLIEEN COMPLEX, AL NOFFLIEN -
Mohamed Al Khamisi Street / Building no
36281 - Office no: 01
Ground Floor, P.O. Box: 3722
Tripoli - LIBYA

SANAYİ ve HİZMET GRUBU

MESA İMALAT A.Ş.

Mustafa Kemal Mah. Kayı Cad.
No: 76/A 06946
Yenikent - Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 33 00

MESA AHŞAP A.Ş.

Mustafa Kemal Mah. Kayı Cad.
Mesa Blok No: 21 06930
Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 17 35

KOSAŞ KONUT A.Ş.

Koru Mah. Mesa Koru Sitesi
Ihlamur Cad. (2579 Cad.) No: 6 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 240 18 17

MESA FARM TECH TARIM A.Ş.

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2/3
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00

MESALAS LASTİK SANAYİ A.Ş.

Koru Mah. Ihlamur Cad. No: 2/3
Çankaya - Ankara

MESALAS LASTİK FABRİKA

Emirdağ OSB.
Emirdağ - Afyonkarahisar
T: 444 5 800

SATIŞ OFİSLERİ

ANKARA

MERKEZ SATIŞ OFİSİ

Mesa Plaza, Koru Sitesi, Ihlamur Cad.
No: 2, Çayyolu, 06810 Çankaya - Ankara
www.mesa.com.tr

İSTANBUL (Asya)

MESA DOĞA ÖMERLİ SATIŞ OFİSİ

Ömerli Mahallesi, Kınalı Keklik Sokak,
34794 Çekmeköy - İstanbul
www.mesadoga.com

İSTANBUL (Avrupa)

MESA YENİKENT SATIŞ OFİSİ

Şahintepe Mahallesi, 34494
Başakşehir - İstanbul
www.mesayenikent.com

KENT ETİLER SATIŞ OFİSİ

Akat Mahallesi, Uğur Mumcu
Caddesi No: 6/4 34335
Beşiktaş - İstanbul
www.kentetiler.com

YEŞİLYAKA SATIŞ OFİSİ

Karaağaç Mahallesi, Sırtköy
Bulvarı No: 16/A
Büyükcçekmece - İstanbul
www.yesilyaka.com

mesa®
1969

mesaYaşam

Mesa Holding sosyal medya platformlarımıza
QR kod ile ulaşabilirsiniz.

Takipte Kalın

@mesaholding

@mesaholding

Mesa Holding

@mesaholding

Sound of Mesa

mesa.com.tr

mesa yenikent

BAŞAKŞEHİR

yenikent
yeni yaşam

Geniş peyzaj alanları, sosyal olanakları ile kent yaşamının tüm ihtiyaçlarını bir arada sunan **Mesa Yenikent**, geleceğin İstanbul'unu yaşamak isteyenleri yeni bir hikâyenin parçası olmaya davet ediyor.

